İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KOŞUYOLU YERLEŞMESİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Reyhan SUOĞLU

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimarlık Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Filiz ÖZER

Eylül, 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KOŞUYOLU YERLEŞMESİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Reyhan SUOĞLU
502061106

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09 Eylül 2009
Tezin Savunulduğu Tarih : 09 Ekim 2009

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Filiz ÖZER (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. İlknur KOLAY (İTÜ)
Prof. Dr. Ayla ANTEL (MSÜ)

Ekim, 2009

ÖNSÖZ

Bu çalışmamdaki katkılarından dolayı tez danışmanın Sayın Prof. Dr. Filiz Özer'e, Cumhuriyet ve Türk modern mimarisinin farkına varmamda büyük etkisi olan Sayın Prof. Dr. Afife Batur'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca, çalışmam boyunca bana destek olan kardeşim Erhan Suoğlu'ya, yardımlarını esirgemeyen ablam Nurdan Suoğlu'ya ve Ahu Önal'a, desteklerini her an hissettiğim Emel ve Cemile Yavuz'a, Mehmet Pekpekin'e, Sezen Öktem'e, evlerle ilgili bilgilere ulaşmamı sağlayan Cihan Karapınar'a, ve ismini sayamadığım diğer arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışma, Kemal Suoğlu ve Hüdaye Suoğlu'ya ithaf olunmuştur.

Eylül 2009

Reyhan Suoğlu

Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **xiii**
SUMMARY ..... **xv**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Amaç 2
1.2 Kapsam 2
1.3 Yöntem 3
2. 20. YÜZYIL TÜRK MİMARLIĞI **5**
2.1 1900-1950 Arası Türk Mimarlığı 5
2.2 1950 Sonrası Türk Mimarlığı 25
3. KOŞUYOLU YERLEŞİMİN OLUŞUMU **39**
3.1 Genel Koşuyolu Tarihçesi 39
3.2 Koşuyolu Evleri Planlama Özellikleri 50
3.2.1 Koşuyolu Emlak Bankası Evleri 50
3.2.2 Koşuyolu İşçi Evleri 68
3.2.3 Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri 71
3.2.4 Koşuyolu Tersane Evleri 80
3.2.5 Koşuyolu Belediye Evleri 83
3.3 Koşuyolu Evleri Sosyal Özellikleri 85
4. GÜNÜMÜZDE KOŞUYOLU YAPILARI **89**
4.1 Biber Kafe & Restoran Binası 89
4.2 Taraoğlu Evi 93
4.3 Med Yapı Binası 98
4.4 EMF Yeminli Mali Müşavirlik Binası 102
4.5 Otkonsaş Binası 106
4.6 Medusa Plus Binası 111
4.7 T&E Sağlam Evi 115
4.8 Barkan Evi 121
4.9 Koşuyolu Camii 127
4.10 İsmail Paşa Sokak'ta Bir Ev 134
4.11 Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu Binası 137
4.12 Adalı Evi 141
4.13 Onko Ecza Sanayi Binası 145
4.14 Bengin Evi 151
4.15 Onur Evi 156
4.16 Avcı Evi 162
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **165**
KAYNAKLAR **169**
EKLER **173**

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Tiplere göre ev fiyatları (Kredi Yapı Sandığı Broşürü, 1957). 77

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Şeyh Zafir Türbesi / Raimondo D'Aronco, İstanbul, 1903. 6
Şekil 2.2 : Botter Apartmanı / Raimondo D'Aronco, İstanbul, 1901. 6
Şekil 2.3 : Büyük Postane / Vedat Tek, İstanbul, 1904 8
Şekil 2.4 : Gazi Muallim Mektebi / Mimar Kemaleddin, Ankara, 1926. 8
Şekil 2.5 : Laleli Harikzedegan Apartmanları / Mimar Kemaleddin, İstanbul, 1922.. 8
Şekil 2.6 : Yapım aşamasında Yenişehir memur evleri. 13
Şekil 2.7 : TBMM Binası / Clemens Holzmeister, Ankara, 1938. 15
Şekil 2.8 : Dahiliye Vekaleti / Clemens Holzmeister, Ankara, 1932-34. 15
Şekil 2.9 : İsmet Paşa Kız Enstitüsü / Ernst Egli, Ankara, 1930. 15
Şekil 2.10 : Ankara Sergi Evi / Şevji Balmumcu, Ankara, 1933-34. 16
Şekil 2.11 : Florya Deniz Köşkü / Seyfi Arkan, İstanbul, 1935-36. 16
Şekil 2.12 : Hariciye Köşkü / Seyfi Arkan, Ankara, 1933-34. 16
Şekil 2.13 : Bayan Firdevs Evi / Sedad Hakkı Eldem, İstanbul, 1934. 16
Şekil 2.14 : Taşlık Kahvesi / Sedad Hakkı Eldem, Ankara, 1948. 20
Şekil 2.15 : Nuri Çapa Yalısı / H. Kemali Söylemezoğlu, İstanbul, 1949-51 20
Şekil 2.16 : Anıtkabir / Emin Onat, Orhan Arda, Ankara, 1944-53 21
Şekil 2.17 : İ.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi / E. Onat, S. H. Eldem, İstanbul, 1944. 21
Şekil 2.18 : Cenap And Evi / Emin Onat, Ankara, 1944. 22
Şekil 2.19 : I. Levent Mah. / K. A. Aru, R. Gorbon, İstanbul, 1947-54 24
Şekil 2.20 : İş Bankası Piyango Evleri / A. Mortaş, İstanbul, 1949 24
Şekil 2.21 : Merbank Mahallesi / Z. Sayar, İstanbul, 1950 24
Şekil 2.22 : Hilton Oteli / SOM & S. H. Eldem, İstanbul, 1952-55 27
Şekil 2.23 : Sheraton Oteli / AHE Grup, İstanbul, 1958-74 28
Şekil 2.24 : ODTÜ Mimarlık Fakültesi / Altuğ & Behruz Çinici, Ankara, 1962..... 30
Şekil 2.25 : Stad Oteli / Metin Hepgüler, Ankara, 1964..... 30
Şekil 2.26 : Zeyrek SSK Kompleksi / Sedad Hakkı Eldem, İstanbul, 1964..... 31
Şekil 2.27 : Garanti Bankası Genel Müdürlüğü / Ş., N., E. Arolat, İstanbul, 1989... 32
Şekil 2.28 : Halk Bankası Genel Müdürlüğü / Tekeli & Sisa, Ankara, 1983 33
Şekil 2.29 : Merih Karaaslan yapılarından örnekler 34
Şekil 2.30 : Çamyuva Tatil Köyü / Tuncay Çavdar, Antalya, 1984 35
Şekil 2.31 : Aktur Bodrum ve Datça Tatil Köyleri / Ersen Gürsel, 1980-81 35
Şekil 2.32 : Fenerbahçe Orduevi Komutan Dinlenme Tesisleri / S. Velioğlu, 1999. 36
Şekil 2.33 : Altı Konut / Şevki Pekin, Sapanca, 1995 36
Şekil 2.34 : Eczacıbaşı Yönetim Binası / Turgut Alton, İstanbul, 1988..... 36
Şekil 3.1 : Adile Sultan Kasrı (1853). 40
Şekil 3.2 : Fr. Kauffer haritasında Koşuyolu ve çevresi, 1776-1874 (Kayra, 1990) .41
Şekil 3.3 : Üsküdar – Kadıköy imar (yapılaşma) planı. Kat yükseklikleri. 1926-1928 Carl Lörcher. Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi (Kayra, 1990). ... 42
Şekil 3.4 : Üsküdar – Kadıköy imar (yapılaşma) planı. Yeşil alanlar. 1926-1928 Carl Lörcher. Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi (Kayra, 1990) 43

Şekil 3.5 : 1946 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi) 44
Şekil 3.6 : 1966 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi) 45
Şekil 3.7 : 1982 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi)..... 46
Şekil 3.8 : 2007 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi)..... 47
Şekil 3.9 : Koşuyolu arazi kullanılışı analizi (Şener &Yıldız, 2000) 49
Şekil 3.10 : Koşuyolu, çeşitli sokaklardan silüetler (Şener & Yıldız, 2000) 49
Şekil 3.11 : Koşuyolu Emlak Bankası Evleri vaziyet planı (Broek, 1964, s.190) 51
Şekil 3.12 : Koşuyolu Emlak Bankası Evleri ikinci kısım vaziyet planı (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 52
Şekil 3.13 : Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü (1953) 53
Şekil 3.14 : 1950'lerde Koşuyolu'ndan bir görünüş (Şener ve Yıldız, 2000, s.28) .. 54
Şekil 3.15 : 1950'lerde Koşuyolu'ndan bir görünüş (Broek, 1964, s.190)..... 54
Şekil 3.16 : Koşuyolu Evleri Tip B perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 55
Şekil 3.17 : Koşuyolu Evleri Tip B arka cephe (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952) 55
Şekil 3.18 : Koşuyolu Evleri Tip B plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 56
Şekil 3.19 : Koşuyolu Evleri, farklı oranlarda değişim geçirmiş tip B örnekleri (Fotoğraf: R. Ss, 2009)..... 56
Şekil 3.20 : Koşuyolu Evleri Tip C perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 56
Şekil 3.21 : Koşuyolu Evleri Tip C plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 57
Şekil 3.22 : Koşuyolu Evleri Tip C'ye ait eski fotoğraflar (Şener&Yıldız, 2000) ... 57
Şekil 3.23 : Koşuyolu Evleri Tip C, günümüzde bir örnek, (Fotoğraf: R. S., 2009). 57
Şekil 3.24 : Koşuyolu Evleri Tip F perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 58
Şekil 3.25 : Koşuyolu Evleri Tip F ön cephe (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952) 58
Şekil 3.26 : Koşuyolu Evleri Tip F plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 59
Şekil 3.27 : Koşuyolu Evleri, az miktarda değişim geçirmiş, F tipinde evler (Fotoğraf: R. S., 2009) 59
Şekil 3.28 : Koşuyolu Evleri Tip F'ye ait bir fotoğraf, yıkılmakta olan bir örnek (Fotoğraf: R. S., 2009) 60
Şekil 3.29 : Koşuyolu Evleri Tip H perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 60
Şekil 3.30 : Koşuyolu Evleri Tip H plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 61
Şekil 3.31 : Koşuyolu Evleri Tip H bodrumsuz varyant fotoğraf (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952) 61
Şekil 3.32 : Koşuyolu Evleri Tip H'ye ait eski bir fotoğraf (Şener & Yıldız, 2000). 61
Şekil 3.33 : Koşuyolu Evleri Tip K perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 62
Şekil 3.34 : Koşuyolu Evleri Tip K plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953)..... 62
Şekil 3.35 : Koşuyolu Evleri Tip K cephe ve plan (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952) 62
Şekil 3.36 : Koşuyolu Evleri Tip K'ye ait bir fotoğraf (Fotoğraf: R. S., 2009) 63

Şekil 3.37 : Koşuyolu Evleri Tip K'ye ait bir fotoğraf (Fotoğraf: R. S., 2009) 63
Şekil 3.38 : Koşuyolu Evleri Tip M perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 64
Şekil 3.39 : Koşuyolu Evleri Tip M plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 64
Şekil 3.40 : Koşuyolu Evleri Tip M'ye ait bir fotoğraf (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 65
Şekil 3.41 : Koşuyolu Evleri Tip P perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 65
Şekil 3.42 : Koşuyolu Evleri Tip P plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 66
Şekil 3.43 : Koşuyolu Evleri Tip X'e ait örnekler (Fotoğraf: R. S., 2008). 67
Şekil 3.44 : Koşuyolu Evleri Tip X'e ait örnekler (Fotoğraf: R. S., 2008). 67
Şekil 3.45 : Koşuyolu İşçi Evleri, vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 68
Şekil 3.46 : Koşuyolu İşçi Evleri, sokak görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2008) 68
Şekil 3.47 : Koşuyolu İşçi Evleri, cepheler (Kadıköy Belediyesi arşivi) 69
Şekil 3.48 : Koşuyolu İşçi Evleri, sokak görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2009) 69
Şekil 3.49 : Koşuyolu İşçi Evleri, planlar (Kadıköy Belediyesi arşivi) 69
Şekil 3.50 : Koşuyolu İşçi Evleri, sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 70
Şekil 3.51 : Koşuyolu İşçi Evleri, sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 70
Şekil 3.52 : Koşuyolu İşçi Evleri, sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 71
Şekil 3.53 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri broşür kapağı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 71
Şekil 3.54 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri kuş bakışı görünüş (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 72
Şekil 3.55 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri genel perspektif (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 73
Şekil 3.56 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri vaziyet planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 73
Şekil 3.57 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri perspektif (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 74
Şekil 3.58 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri cephe (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 74
Şekil 3.59 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip A ve tip B planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957) 75
Şekil 3.60 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip C, D ve H planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957). 75
Şekil 3.61 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip F planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957). 76
Şekil 3.62 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip G planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü (1957). 77
Şekil 3.63 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı sinema perspektifi (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü (1957). 78
Şekil 3.64 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri arazisinin bugünkü vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi Arşivi) 79
Şekil 3.65 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Koşuyolu Caddesi (Fotoğraf: R. S., 2009) . 79
Şekil 3.66 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Koşuyolu Caddesi (Fotoğraf: R. S., 2009). 79
Şekil 3.67 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Cenap Şehabettin Sokak (Fotoğraf: R. S., 2009). 79
Şekil 3.68 : Cenap Şehabettin Sokak ve çevresi, bugünkü vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 80

Şekil 3.69 : Tersane Evleri'nden birinin cepheleri (Kadıköy Belediyesi arşivi). 81
Şekil 3.70 : Tersane Evleri'nden birinin planları (Kadıköy Belediyesi arşivi). 82
Şekil 3.71 : Tersane Evleri'nden birinin kesitleri (Kadıköy Belediyesi arşivi). 82
Şekil 3.72 : Belediye Evleri'ne ait eski bir fotoğraf (Habitation III, 1964) 83
Şekil 3.73 : Belediye Evleri'ne ait eski fotoğraflar (Şener ve Yıldız, 2000) 83
Şekil 3.74 : Belediye Evleri'ne ait bir tipin kat planları (Habitation III, 1964) 83
Şekil 3.75 : Belediye Evleri'nden bir örnek (Fotoğraf: R. S., 2009) 84
Şekil 3.76 : Belediye Evleri'ne ait bir tipin kat planları (Habitation III, 1964) 84
Şekil 3.77 : Emlak Bankası Koşuyolu Evleri broşürü kapağı (1952) 85
Şekil 3.78 : Koşuyolu Evleri sokak perspektifi (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953) 86
Şekil 3.79 : Koşuyolu sakinlerine ait eski fotoğraflardan örnekler 87
Şekil 3.80 : 1956 yılında Koşuyolu'ndan çekilmiş bir fotoğraf (Ihringer & Ketenci, İstanbul Dergisi, 2007) 88
Şekil 4.1 : Biber Kafe Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi). 90
Şekil 4.2 : Biber Kafe Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008). 91
Şekil 4.3 : Biber Kafe Binası, yan cephe (Fotoğraf: R. S., 2008). 91
Şekil 4.4 : Biber Kafe Binası, kış bahçeleri (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2008). 92
Şekil 4.5 : Biber Kafe Binası, kış bahçesi, içerden (Fotoğraf: R. S., 2008). 92
Şekil 4.6 : Biber Kafe Binası iç mekanlardan görünüşler (Fotoğraf: R. S., 2008). ... 93
Şekil 4.7 : Taraoğlu Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 94
Şekil 4.8 : Taraoğlu Evi, ön görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008) 95
Şekil 4.9 : Taraoğlu Evi, çıkma detayı (Fotoğraf: R. S., 2009) 95
Şekil 4.10 : Taraoğlu Evi, ön ve arka cepheler (Kadıköy Belediyesi arşivi). 96
Şekil 4.11 : Taraoğlu Evi, planlar (Kadıköy Belediyesi arşivi). 97
Şekil 4.12 : Taraoğlu Evi, kesit (Kadıköy Belediyesi arşivi). 97
Şekil 4.13 : Med Yapı Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi). 98
Şekil 4.14 : Med Yapı Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009). 99
Şekil 4.15 : Med Yapı Binası, yan cepheden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 100
Şekil 4.16 : Med Yapı Binası, arka cepheden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 100
Şekil 4.17 : Med Yapı Binası, toplantı odası (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2009). 101
Şekil 4.18 : Med Yapı Binası, iç merdiven (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2009). 101
Şekil 4.19 : EMF Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 102
Şekil 4.20 : EMF Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009). 103
Şekil 4.21 : EMF Binası, sokak cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 104
Şekil 4.22 : EMF Binası, üstten görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 104
Şekil 4.23 : EMF Binası yerindeki konut yapısının ön cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi). 105
Şekil 4.24 : EMF Binası yerindeki konut yapısının 1. bodrum ve zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 105
Şekil 4.25 : EMF Binası, +1.kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 106
Şekil 4.26 : EMF Binası yerindeki konut yapısının A ve B kesitleri (Kadıköy belediyesi arşivi) 106
Şekil 4.27 : Otkonsaş Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 107
Şekil 4.28 : Otkonsaş Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008). 108
Şekil 4.29 : Otkonsaş Binası Ali Nazime Sokak cephesi (Fotoğraf: R. S., 2009) ... 109
Şekil 4.30 : Otkonsaş Binası girişten detay (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2009). 109
Şekil 4.31 : Otkonsaş Binası yerindeki eski yapının cephesi ve zamin kat planı(Kadıköy Belediyesi arşivi). 110
Şekil 4.32 : Medusa Plus Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 111

Şekil 4.33 : Medusa Plus Binası genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008) 112
Şekil 4.34 : Medusa Plus Binası, Ali Nazime Sokak'tan görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009). 113
Şekil 4.35 : Medusa Plus Binası, köşe detayı (Fotoğraf: R. S., 2009) 113
Şekil 4.36 : Medusa Plus Binası, alt kaideden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 114
Şekil 4.37 : Medusa Plus Binası yerindeki 1990 tarihli eski konut zemin kat planı ve yan cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi) 115
Şekil 4.38 : Medusa Plus Binası yerindeki 1993 tarihli eski konut zemin kat planı ve yan cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 115
Şekil 4.39 : T&E Sağlam Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 116
Şekil 4.40 : T&E Sağlam Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008). 117
Şekil 4.41 : T&E Sağlam Evi'nin bulunduğu bölgeden genel görünüş (İncedayı, Mimarist, 2004/2)..... 117
Şekil 4.42 : T&E Sağlam Evi, bahçe cephesi (İncedayı, Mimarist, 2004/2)..... 118
Şekil 4.43 : T&E Sağlam Evi, genel giriş bölümü (Fotoğraf: R. S., 2009) 118
Şekil 4.44 : T&E Sağlam Evi, giriş ve merdivenler (İncedayı, Mimarist, 2004/2). 118
Şekil 4.45 : T& E Sağlam Evi, kesit (Yapı, 2004). 119
Şekil 4.46 : T&E Sağlam Evi, kat planları (Yapı, 2004)..... 120
Şekil 4.47 : .T&E Sağlam Evi, salondan bir görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008) 121
Şekil 4.48 : Barkan Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi)..... 122
Şekil 4.49 : Barkan Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008) 123
Şekil 4.50 : Barkan Evi, giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 123
Şekil 4.51 : Barkan Evi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi) 124
Şekil 4.52 : Barkan Evi, yan cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 124
Şekil 4.53 : Barkan Evi, 1. bodrum kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 125
Şekil 4.54 : Barkan Evi, zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 125
Şekil 4.55 : Barkan Evi, 1.kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 126
Şekil 4.56 : Barkan Evi, kesitler (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 126
Şekil 4.57 : Koşuyolu Camii, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 127
Şekil 4.58 : Koşuyolu Camii, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 128
Şekil 4.59 : Koşuyolu Camii, çatı planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 129
Şekil 4.60 : Koşuyolu Camii, minareden görünüşler (Fotoğraf: R. S., 2009) 129
Şekil 4.61 : Koşuyolu Camii, pencereden detaylar (Fotoğraf: R. S., 2009) 130
Şekil 4.62 : Koşuyolu Camii, ön cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi) 130
Şekil 4.63 : Koşuyolu Camii, yan cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi) 131
Şekil 4.64 : Koşuyolu Camii, ön cepheden detay (Fotoğraf: R. S., 2009). 131
Şekil 4.65 : Koşuyolu Camii, zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 132
Şekil 4.66 : Koşuyolu Camii, asma kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 132
Şekil 4.67 : Koşuyolu Camii, genel iç görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 132
Şekil 4.68 : Koşuyolu Camii, içerden pencere görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2009) .. 133
Şekil 4.69 : Koşuyolu Camii, iç mekandan görünüşler (Fotoğraf: R.S., 2009)..... 133
Şekil 4.70 : Konut, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi)..... 134
Şekil 4.71 : Konut, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009). 135
Şekil 4.72 : Konut, ön görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 136
Şekil 4.73 : Konut, bahçe kapısı detayı (Fotoğraf: R. S., 2009) 136
Şekil 4.74 : Reşad Nuri Güntekin İlköğretim Okulu, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 137
Şekil 4.75 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu'nun Emlak Bankası Evleri içinde yeri (Broek,1964, s.190)..... 138

Şekil 4.76 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu giriş cephesi (Fotoğraf: R. S., 2008)..... 139
Şekil 4.77 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008)..... 139
Şekil 4.78 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu vaziyet planı, 1993 140
Şekil 4.79 : Adalı Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 141
Şekil 4.80 : Adalı Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 142
Şekil 4.81 : Adalı Evi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi). 142
Şekil 4.82 : Adalı Evi, çıkma detayı (Fotoğraf: R. S., 2009) 143
Şekil 4.83 : Adalı Evi, bodrum kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi). 143
Şekil 4.84 : Adalı Evi, zemin ve 1. kat planı (Kadıköy belediyesi arşivi)..... 144
Şekil 4.85 : Adalı Evi, kesit (Kadıköy Belediyesi arşivi) 145
Şekil 4.86 : Onko Ecza Sanayi, vaziyet planı 146
Şekil 4.87 : Onko Ecza Sanayi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008)..... 146
Şekil 4.88 : Onko Ecza Sanayi, girişten görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008) 147
Şekil 4.89 : Onko Ecza Sanayi, girişten görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008). 148
Şekil 4.90 : Onko Ecza Sanayi, zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 148
Şekil 4.91 : Onko Ecza Sanayi, girişten detay (Fotoğraf: R. S., 2009) 148
Şekil 4.92 : Onko Ecza Sanayi, normal kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 149
Şekil 4.93 : Onko Ecza Sanayi, en kesit (Kadıköy Belediyesi Arşivi) 149
Şekil 4.94 : Onko Ecza Sanayi yerindeki eski konut yapısı cepheleri (Kadıköy Belediyesi arşivi) 150
Şekil 4.95 : Onko Ecza Sanayi yerindeki eski konut yapısı zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi) 151
Şekil 4.96 : Bengin Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi)..... 152
Şekil 4.97 : Bengin Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 153
Şekil 4.98 : Bengin Evi, ön cepheden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009)..... 154
Şekil 4.99 : Bengin Evi, rölöve 1993, cepheler (Kadıköy Belediyesi arşivi). 154
Şekil 4.100 : Bengin Evi, yenileme projesi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 154
Şekil 4.101 : Bengin Evi, rölöve 1993, zemin ve 1. kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 155
Şekil 4.102 : Bengin Evi, tadilat projesi, kat planları (Kadıköy Belediyesi arşivi). 155
Şekil 4.103 : Bengin Evi, rölöve ve tadilat projesi, kesitler (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 156
Şekil 4.104 : Onur Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi)..... 157
Şekil 4.105 : Onur Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 158
Şekil 4.106 : Onur Evi, balkon detayı (Fotoğraf: R. S., 2009) 158
Şekil 4.107 : Onur Evi, giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 159
Şekil 4.108 : Onur Evi, ön, yan ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi). 159
Şekil 4.109 : Onur Evi, kat planları (Kadıköy Belediyesi arşivi). 160
Şekil 4.110 : Onur Evi, kesitler (Kadıköy Belediyesi arşivi) 160
Şekil 4.111 : Onur Evi, zemin kat, iç mekandan görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) .161
Şekil 4.112 : Onur Evi, merdivenden bir detay (Fotoğraf: R. S., 2009) 161
Şekil 4.113 : Avcı Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi) 162
Şekil 4.114 : Avcı Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009) 163
Şekil 4.115 : Avcı Evi, ön cephenin özgün ve tadilatlı hali (Kadıköy Belediyesi arşivi)..... 163
Şekil 4.116 : Avcı Evi, arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi). 164
Şekil 4.117 : Adalı Evi, kat planları (Kadıköy Belediyesi arşivi). 164

1950 SONRASI TÜRK MODERN MİMARLIĞI: KOŞUYOLU YERLEŞİMİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Türk modern mimarlığında önemli aşamalardan biri olan II. Milli Mimari dönemini müteakip yapılan Koşuyolu Evleri toplu konut uygulamaları, ve bu yerleşmenin günümüzdeki durumu, bu çalışmanın ana konusunu oluşturur. Amaç, Türkiye'deki modern ve yerel mimari gelişimini, hem yerleşme-bölge bazında, hem de bina bazında bu örneklem üzerinden inceleyebilmektir.

Çalışmada dönemin yaklaşımını, ruh halini anlayabilmek için, öncesi ve sonrasıyla geniş kapsamlı olarak ele alınmış, hem dönem çağdaşlarınca, hem de modern mimarlık tarihçilerince verilen bilgiler ve yapılan yorumlar incelenmiştir.

20. yüzyıl, Türk tarihi için oldukça çalkantılı, ve hareketli bir yüzyıl olmuştur. Yeni Cumhuriyet'le birlikte, yeni, modern bir yaşam anlayışı benimsenmiş –ya da benimsetilmeye çalışılmış-, bu yeni 'Modern' yaşam görüntüsüne kavuşabilmek için her alanda bir dizi inkılap gerçekleştirilmiştir. Mimarinin de, doğası itibariyle, bu görüntüyü oluşturabilmek için en önemli araçlardan biri olduğu kabul edilmiştir. 'Modern Türk Cumhuriyeti' görüntüsünün nasıl oluşturulabileceği sorusu ise 20. yüzyılın başından beri güncelliğini hiçbir zaman yitirmemiş bir soru olagelmiştir. Önce I. Milli Mimari'de Osmanlı'nın heybetli geçmişini yeniden yaşamak istercesine göndermeler yapılarak bir milli mimari yaratılmaya çalışılmış, yeni Cumhuriyet'in ve yeni başkentin ilk yapıları bu anlayışla üretilmiştir. Çok geçmeden bu mimarinin yeni Cumhuriyet'in aradığı modern dil olamayacağı anlaşılmış, ve 1930'ların başından itibaren Modern Mimari, 'Yeni Mimari' adını alarak Batı'dan ithal edilmiş, ve daha çok yerli mimarlarca konut yapılarında olmak üzere, oldukça yetkin eserler verilmiştir. Dönemin kamu yapılarını tasarlamak üzere çağrılan yabancı mimarlar ise yapıtlarında daha anıtsal bir ifade kullanmış, ama Rasyonalizm yine temel ilkelerden biri olmuştur. 1940'ların başında, hem önemli işlerin yerli mimarlara değil yabancı mimarlara verilmesinin ülke mimarları arasında oluşturduğu tepki, hem de ve ağırlıklı olarak dış siyasi ve iç ekonomik etkilerle 'Yeni Mimari'den uzaklaşmalar başlamış, bir başka milli mimari denemesi daha ortaya çıkmıştır. Bu kez yerelliği dinsel bağlamından koparark başka yerlerde arayan, ve bu amaçla sivil mimariye yönelen bu anlayış, biçimci olmayan ilkeler öne sürse de, yapılarda yine de eski Türk konutlarının çeşitli öğelerinin biçimsel kopyaları kullanılmış, sonuç olarak sağlam bir töze oturmayan şekilci bir akım olmaktan kurtulamamıştır. Yalnız bu dönem, Türk konut mimarlığının keşfedilmesi ve anlaşılması bakımından oldukça faydalı olmuştur. Tam da bu dönemin çözülmeye başladığı dönemlerde, Koşuyolu'ndaki ilk yerleşme birimini oluşturan Koşuyolu Emlak Bankası Konutları inşa edilmeye başlamıştır. Koşuyolu Konutları, keşfedilmiş yerel Türk konut mimarisi anlayışı ile zenginleşmiş bir Rasyonel ve Modern Mimari anlayışında üretilmiş, ve aynı zamanda da güncel olan konut tartışmalarının, sosyal meskenlerin nasıl olması gerektiği düşüncelerinin somutlaşmış bir ifadesi olmuştur.

1950'lerden sonraki zamanlarda, mimarlıkta Uluslarası yönelimler, Postmodernist söylemler ağır basmış, bunun Koşuyolu Yerleşimi'ndeki etkisi, ancak Boğaziçi Köprüsü'nün açılmasından sonra bölgenin keşfedilmesiyle oluşmaya başlamıştır. Yine de Koşuyolu, İstanbul'un diğer semtleriyle karşılaştırıldığında, daha özünü korumaya çalışan bir semttir, daha bilinçli bir mimari anlayış söz konusudur. Yerleşimin en önemli özelliklerinden olan bahçeli yapılaşma ve az katlılık, yeni yapılan ofis binalarında pek görülmemesine rağmen, konut yapılarında devam etmektedir. Bahçeli yapıların bazılarında bahçelerin küçülmesi, bazı yapıların bodrum katlarında parselin tamamının kullanılmasıyla bahçenin yeşil niteliğini yitirmesi ve bölge plan notlarında cadde üzeri yapılaşmada kat sınırının üçe çıkarılması, diğer bölgelerde de çatı katlarının yapılması gibi değişimlerle bu nitelikler yer yer kesintiye uğramıştır.

Günümüzde Koşuyolu'na bakıldığında, Rasyonalizm ve Bölgeselcilik yerine farklı tutumların bir arada yer aldığı görülmektedir. Bölgedeki yapıların küçük bir kısmı değişmeden günümüze ulaşmıştır, bu yapılar yapıldığı dönemin rasyonel ve yerel mimari anlayışını günümüze taşımaktadır. Yapıların bir kısmı da bir takım değişiklikler geçirerek bugüne ulaşmıştır, bu değişiklikler genellikle yapıya Post-Modern tutum kazandıracak niteliktedir. Sonradan yapılan konut yapılarında da bu Rasyonalizm – Post-Modernizm birlikteliği görülmektedir. Bir kısım yapılar da, bölgeye ciddi değişim getiren yapılardır, bunlar çoğunlukla sonradan yapılmış ofis binalarıdır. Bu binalarda görülen ağırlıklı eğilim Post-Modernizm'dir. Yapı boyutları ve parselasyon birkaç örnek dışında genelde çok fazla değişmemiştir; bu, dokunun korunmasında etkilidir.

Koşuyolu Bölgesi'ndeki değişimi ve bugünkü durumunu analiz edebilmek adına incelenen örnekler sonucunda; Koşuyolu Toplu Konutları'nda yapıldığı dönemin ağırlıklı eğilimi Rasyonalizm ve bölgeselci mimari anlayış hakimken, günümüzde Rasyonalizm, Brutalizm, Beyazlar, Neo Art Deco, Post-Modernizm olmak üzere çoğulcu bir yaklaşıma gidişin söz konusu olduğu anlaşılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Modern Mimari yapıtlarının pek azının günümüze ulaştığı bir ortamda, Koşuyolu bölgesinin dokusunun ve yerleşim niteliklerinin çoğunlukla korunması, Koşuyolu Evleri'nden de bir takım değişikler geçirerek de olsa günümüze ulaşan örneklerinin bulunması, dönemin mimari ideallerini göstermesi ve halen yüksek nitelikli ve yaşayan bir çevre sunması bakımından anlamlıdır.

FORMATION AND EVOLUTION OF KOŞUYOLU SETTLEMENT

SUMMARY

Koşuyolu Housing applications following the period of National Architecture which is one of the main important steps of Modern Architecture and current status of this settlement are the main topics of this thesis. The aim is to examine the modern and local architectural development in Turkey both in settlement- area terms and also in building terms out of this template.

During the study, the term has been considered its before with the after wide-ranging and also provided acquirements and comments by both the period philosophers and the modern architectural historians are analyzed to be able to understand the approach method and the mood of the term.

20th century had been a very agitated and busy for the purposes of Turkish history. With the proclamation of Turkish Republic, a new also modern mode of life had been adopted, or attempted to be adopted and so as to be able to reach this new 'Modern' life image, a great many of reforms had been performed. Therefore, it was accepted that the architecture was one of the most important appliances to create this image because of its nature. The question that how to form the image of 'Modern Turkish Republic' is the question which has never been outdated since earlies of 20th century. Firstly, in terms of the I. National Architecture, a new national architecture had been tried to created by referring to Osmanlı's majestic history as if it were the desire to experience it again and preliminary structures of the new Republic and new capitol had been designed based on this concept. As soon as possible, it is registered that this architecture was not the modern form that the new Republic required, so by the beginnings of 1930's, Modern Architecture had been imported from the West by taking the name of 'New Architecture', and then generally highly-qualified performances had been created in range of housing architecture ratherly by native architects. Architects invited to design the public buildings of that term had used rather monumental expression of their performances, yet Rationalism had been again one of the basic principles. In the earlies of 1940's, by both the reaction among the countries' architects to the fundamental works given to foreign architects instead of local ones, and also predominantly by the effects of foreign policy and internal economic trends, secessions of 'New Architecture' had been arised, and another attempt to national architecture had appeared. At this time, this conception, in search of nativity elsewhere by taking it apart from the religious context and for this purpose was tended to civilian architecture, whether had suggested non-formalist principles, anyway formal copies of different terms of ancient Turkish houses' different terms had been applied to the structures, consequently, it had not been able to get rid of being a formalist trend that could not subside to a steady root. However, this term had been a useful period in terms of discovering and registering Turkish residential architecture. At the period of this term has began to solve, Koşuyolu Emlak Bankası Konutları, the first accommodation units of Koşuyolu, had been started to built. Koşuyolu Houses had been designed by a Rational and Modern

Architectural conception enriched by discovered local Turkish house architecture conception, and at the same time they had been an incarnate declaration of the ideas that how social residances have to be and also declaration of the current housing arguments.

After 1950's international orientations and post-modern expressions had militated in architecture, the affect of this situation on Koşuyolu Accomodation had started to fall out –unfortunately- by the zone being discovered just after the Bosphorus Bridge had come into use. The functions of the buildings constructed by residentially had started to change , houses had begun to turn into office and commerce building one by one. These circumstances had changed the region's texture and also had estranged the buildings from the Rationalism. Lower and middle income class that were the target audience of the region had also changed, the region had ever directed to the middle and high income classes. This situation had added the buildings the factors of discernibility and appearance. Some of lowly built constructions either changed consciously and architectural approaches from time to time and sometimes unconsciously and ordinarily formal logic approaches, or they had been ruined and reconstructed. Today, Koşuyolu Houses reached these days by changing more or less, later constructed residances that attempted to fit region's texture succesfully or unsuccessfully and mostly later constructed business offices that ignored the region's texture completely, are all formed the texture of Koşuyolu. Nevertheless, these variations are partially under control by this region included in the residential areas protected development of texture. Especially, whether it is considered that general structuring of Istanbul and the fate of lots of valuable housing areas, character of changeness in Koşuyolu can be thought as is already successful.

In this atmosphere, where a few of Modern Architecture buildings can reach to these days, Koşuyolu accommodation, accessing todays without losing localization facts, is important in terms of existence of samples of Koşuyolu structures reached to nowadays by even so experiencing some modifications, designation of the period's architectural ideals and presentation of still highly-qualified and standing environment

1. GİRİŞ

20. yüzyıl, Türk Mimarlığı açısından son derece ilgi çekici bir döneme karşılık gelse de, bu dönemin mimarlık yapıtları, bu dönemin mimarlık tarihi üzerine çalışmalar kısıtlıdır. 1950 yılında oluşmaya başlayan Koşuyolu Yerleşimi, hem şehirleşme, hem konut kültürü, hem sosyal yaşam (ucuz yaşam standartları), hem de modern mimarlık açısından önemli bir atılımdır. Aynı zamanda, diğer modern mimarlık sahalarına nispeten imar kanunları ile "gelişim dokusu korunan bir konut alanı" olması itibariyle 1950 yılından itibaren tüm bu konuların gelişiminin de gözlemlenebileceği bir sahadır.

1940'ların başında, Türk Modern Mimarlık tarihinde, ikinci bir milli mimari denemesi ortaya çıkmıştır. Yerelliği dinsel bağlamından koparark başka yerlerde arayan, ve bu amaçla sivil mimariye yönelen bu anlayış, biçimci olmayan ilkeler öne sürse de, yapılarda yine de eski Türk konutlarının çeşitli öğelerinin biçimsel kopyaları kullanılmış, sonuç olarak sağlam bir töze oturmayan şekilci bir akım olmaktan kurtulamamıştır. Yalnız bu dönem, Türk konut mimarlığının keşfedilmesi ve anlaşılması bakımından oldukça faydalı olmuştur. Tam da bu dönemin çözülmeye başladığı dönemlerde, Koşuyolu'ndaki ilk yerleşme birimini oluşturan Koşuyolu Emlak Bankası Konutları inşa edilmeye başlamıştır. Koşuyolu Konutları, keşfedilmiş yerel Türk konut mimarisi anlayışı ile zenginleşmiş bir Rasyonel ve Modern Mimari anlayışında üretilmiş, ve aynı zamanda da güncel olan konut tartışmalarının, sosyal meskenlerin nasıl olması gerektiği düşüncelerinin somutlaşmış bir ifadesi olmuştur.

1950'lerden sonraki zamanlarda, mimarlıkta Uluslarası yönelimler, Postmodernist söylemler ağır basmış, bunun Koşuyolu Yerleşimi'ndeki etkisi, ancak Boğaziçi Köprüsü'nün açılmasından sonra bölgenin –ne yazık ki- keşfedilmesiyle oluşmaya başlamıştır. Konut olarak inşa edilmiş yapıların işlevleri değişmeye, evler birer birer ofis ve ticaret yapılarına dönüşmeye başlamıştır. Mütevazı olarak inşa edilmiş yapılardan bir kısmı, zaman zaman bilinçli ve mimari, zaman zaman da bilinçsiz ve bayağı biçimselci yaklaşımlarla ya değiştirilmiş, ya da yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Bugün Koşuyolu'nun dokusunu; az ya da çok değişerek günümüze

ulaşmış Koşuyolu toplu konutları, bazen başarılı bazen başarısız bir biçimde bölgenin dokusuna uymaya çalışarak sonradan yapılmış konutlar, ve çoğunlukla bölgenin dokusunu hiçe sayarak sonradan yapılmış işyerleri oluşturmaktadır.

1.1 Amaç

Türk mimarlık kültürü kavramı tartışma ve arayışları, 20. yüzyıl başından beri sürmektedir. Türk uygarlığının çağdaş uygarlığın bir parçası olabilmesi açısından son derece yerinde ve önemli olan bu arayışlarda, geçmiş mimarlık deneyimlerinin anlaşılabilmesinin önemi elbette ki tartışılmazdır. Bu anlamda Koşuyolu yerleşimi, yerel mimarlık arayışları ve çağın gereği olan rasyonalist ve aynı zamanda sosyalist bir tasarım anlayışı ile inşa edildiği günden bu yana yüksek standartlı ve çağdaş bir yaşam şekli sunmasıyla, bu arayışlara katkı sağlayabilecek önemli bir model oluşturur. Yerleşimin oluşmasının bilinçli, net ve nitelikli bir girişim oluşu, 1950 gibi kritik bir tarihe denk gelişi ve Türk mimarlık tarihindeki en ciddi değişim, uygulama ve kuram tartışmalarına sahne olan İstanbul kentinde bulunması da, bu modeli özel kılan noktalardır. Bu çalışmadaki amaç, Türk modern mimarlık arayışlarını, Koşuyolu yerleşimi üzerinden gözlemleyebilmektir.

1.2 Kapsam

Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için, Türk modern mimarlığının, 20. yüzyıl boyunca geçirdiği evre ve arayışları kavramak önem taşımaktadır. Bu nedenle tezin ikinci bölümünde, literatür araştırmasına dayalı, bilgi temelli bir çalışma yapılmıştır.

İkinci bölümde "20. Yüzyıl Türk Mimarlığı" başlığı altında 20. yüzyıl Türk mimarlığının tarihsel gelişimi; arayışları, çelişkileri ve dışavurumları incelenmiştir.

"Koşuyolu Yerleşiminin Oluşumu" başlıklı üçüncü bölümde, Koşuyolu'nun genel tarihçesi irdelenmiş ve Koşuyolu Konutları'nın yerleşim ve mimari niteliklerinin anlaşılabilmesi için sosyal ve planlama özellikleri, kaynakların kısıtlı oluşuna rağmen, sunulmaya çalışılmıştır. Yerleşimin temel işlevinin barınma oluşu nedeniyle, dönemin güncel konut tartışmalarıyla bir arada incelenmiştir.

“Günümüzde Koşuyolu Yapıları” başlıklı dördüncü bölümde ise Koşuyolu Konutları’ndan günümüze ulaşanlar ve bölgedeki yeni yapılmış yapılar irdelenmiş, bu şekilde İstanbul’un diğer yerleşmelerine göre daha stabil bir mimari sunan Koşuyolu’nda, nitelikli bir yerleşmedeki mimari gelişimin yönü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde ise, önceki bölümlerde verilen bilgiler ışığında bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1.3 Yöntem

Koşuyolu yerleşiminde Türk mimarlığının oluşumu ve gelişiminin ele alındığı bu çalışmada, gözlem için çok sayıdaki örnek arasından en uygun temel özellikleri taşıyan örnekler seçilerek sonuca gidilmeye çalışılmıştır. Böylece genel eğilim hakkında fikir sahibi olunabilecektir. Seçilen örneklerin sıralanışı, semtin doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine doğru yapılmıştır. Bu şekilde semtin dokusunun daha iyi kavranabilmesi amaçlanmıştır. Bilgiler, literatür taraması, arşiv araştırmaları, fotoğraf çekme ve yerinde gözlem yoluyla sağlanmıştır.

2. 20. YÜZYIL TÜRK MİMARLIĞI

Türk tarihi içinde değerlendirilecek olursa, 20. yüzyıl, Türk sosyal hayat, ekonomi, politika, sanayi, mimarlık; insan ve toplumla ilgili tüm alanlar açısından oldukça önemli, hareketli, değişim ve dönüm noktalarıyla dolu bir yüzyıldır. Nitekim bu dönemde, yüzyıllar boyunca çok uluslu bir imparatorluk düzeni olarak yaşanmış olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulusal bir devlete ve Cumhuriyete geçiş gibi radikal bir değişme söz konusudur (Batur, 1984, s.1380). Mimarlığın da tüm alanlarda olduğu gibi modernleşme sürecini yaşadığı bu zaman diliminde, mimarlık dili çoğu zaman ortak bir bilinç olmaksızın çeşitli arayışlar, çeşitli biçim değişiklikleri geçirmiş, ulusallık ile evrensellik arasında gidip gelen bir tavır söz konusu olmuştur (Özer, 1964). 20. yy.'ın ilk yarısında milli mimari üslup arayışları ve Modern Mimari yönelimleri birbirini takip etmiş, ikinci yarısından sonra ise bir çoğulculuk ortamı içinde ağırlıklı olarak Uluslararası Üslup ve bunun yerel yorumlamaları Türk mimarlığının biçimlenmesinde etkili olmuştur.

2.1 1900 – 1950 Arası Türk Mimarlığı

Türkiye'ye yüzyıl dönümünde katılan Art Nouveau, bu yüzylda sözü edilebilecek ilk mimari akımdır. Art Nouveau, Osmanlı İmparatorluğu'na önce ithal edilmiş günlük kullanım eşyaları yoluyla, sonra da yabancı mimarlar eliyle getirilmiş olmalıdır (Batur, 1985). Kurtel ve Çakıl, akımın Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerine özgü bir akım olması ve kültürel bir değişim evresini belirlemesi nedeniyle mimarlık tarihimizde önemli bir yer tuttuğunu ifade ederler (2004). Türkiye'de en çok İstanbul'da uygulanmış, İstanbul'da da daha çok Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Boğaziçi'nin batı yakası, Büyükdere, Bakırköy, Yeşilköy, Çamlıca, Kadıköy gibi genellikle Osmanlı yüksek bürokratlarının, sarayla ilişkili kesimin, levanten burjuvazinin, yabancı misyon mensuplarının yerleştiği yerlerde görülmüştür. Kimi zaman saf üslup özelliği gösteren yapılar, kimi zaman da Art Nouveau ile birlikte tarihsel veya ulusal üslup özelliği gösteren yapılar yapılmıştır (Kurtel ve Çakıl, 2004).

Raimondo D'Aronco'nun Art Nouveau mimarlığının İstanbul'daki en önemli temsilcisi olduğu söylenebilir. Şeyh Zafir Türbesi/ Kitaplığı/ Çeşmesi (1903) **(Şekil 2.1)**, Botter Apartmanı (1901) **(Şekil 2.2)**, İtalyan Büyükelçiliği Yazlığı (1905), Huber Köşkü, Faik ve Bekir Bey Yalısı (1906) D'Aronco'nun Art Nouveau özelliği gösteren yapılarından bir kaçıdır.

Şekil 2.1 : Şeyh Zafir Türbesi / Raimondo D'Aronco (Beşiktaş, İstanbul, 1903).

Şekil 2.2 : Botter Apartmanı / Raimondo D'Aronco (Pera, İstanbul, 1901).

Gümüşsuyu Palace ve Frej Apartmanı da Art Nouveau ve Neobarok üslupların bir arada kullanıldığı örnekler arasında gösterilebilir (Kurtel ve Çakıl, 2004).

Art Nouveau uygulamaları, çoğu yapıda daha çok dekoratif düzeyde kalmış, plan ve mekanlara fazla yenilik getirmemiştir (Batur, 1985). Bu yüzden stilin kimileri tarafından seçmeci anlayış içinde yer aldığı düşünülmektedir (Atahan, 1986).

Batur, Osmanlı'da "Modern" sözcüğünün, sözcük olarak belki de ilk kez Art Nouveau ile birlikte kullanılır olduğunu ifade etmektedir (2006). "L'Art Modern" olarak da anılan eğilim, "yeni"nin moderne dönüşmesinin yolunu açmıştır

Milliyetçiliğin alevlenmiş olduğu II. Meşrutiyet döneminde de Art nouveau'ya karşı hoşgörülü tavrın devam ettiği, Milli Üslup süsleme öğeleri arasına Art Nouveau süslemeler serpiştirildiği görülmektedir (Gönen, 2007, s.52).

Türkiye'nin, hem dış etkenlerin hem de iç dinamiklerin etkisi altında sürekli ve çok yönlü bir dönüşüm süreci içerisinde olduğu yüzyılın bu ilk çeyreğinde dönüşüm, ekonomik ve sosyal örgütlenme düzeyini de aşarak yeni ideolojik yönelimlere öncülük etmektedir. Dönüşümün devinimi içinde yeni ideolojileri benimsemek, ve bir anda yeniden dışlamak normal hale gelmiştir. Milliyetçilik ideolojisi de, esasen yine Batı kaynaklı olarak, ve aynı zamanda Türk toplumunun içinde bulunduğu duygusal duruma da cevap verebildiğinden, 20 yy. başlarında bir çok alanda kabul görmeye başlamıştır (Tekeli, 2007, s.16). 'Ulus devlet' kavramı, genç Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasında, devletin bütün öğeleriyle yeniden yapılandırılıyor olmasında önemli bir renk oluşturmaktadır. Aslında 'ulus devlet' tanımı, bir tercihten çok, bir zorunluluk sonucunda gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası'nın ortaya çıkışında bile, 'geride kalan'ın adının konması, savunulması, benimsenmesi yatmaktadır (Cengizkan, 2002, s.61). Bu yıllarda, bir 'ruh birliği' arayışı kesin olarak vardır, Türkçülük hareketini başlatan kişi olarak kabul edilen Ziya Gökalp da bu olgunun eksikliğini özellikle vurgulamıştır.

1908 ile 1918 arasında, Türkiye'de, geç imparatorluğun bir çok ideolojik özlemini ve kültürel karmaşıklığını simgeleştiren yeni bir mimari üslubu ortaya çıktı (Bozdoğan, 2008, s.31). Eklektik yönleri dikkat çekmekle birlikte, yeni bir Osmanlı Klasiszmi üretme çabası içinde ortaya çıkmış I. Milli Mimari Akımı, ilk ürünlerini II. Meşrutiyet sonrasında vermiş, Vedat Bey'in yaptığı Sirkeci Postanesi (1909) akımın en güçlü eserlerinden biri olarak kendini göstermiştir **(Şekil 2.3)**. Bu yapı, diğer öğeleriyle belirgin biçimde Avrupai bir bina olmakla birlikte, sivri kemerler, kemerlerin üzerindeki kemer tablalarında görülen tezyini çini işleri, köşe kuleleri üzerindeki kubbeler gibi klasik Osmanlı mimarisine bir dizi stilistik göndermelerde bulunur (Bozdoğan, 2008, s.29).

Vedat Bey, Kemaleddin Bey ve Giulio Mongeri bu akımın önemli temsilcilerindendir. Her iki mimar da kendi düşüncelerinin etkili bir biçimde yayılmasını sağlamışlardır (Tekeli, 2007, s.18).

Şekil 2.3 : Büyük Postane / Vedat Tek (İstanbul, 1904-1909).

Ankara başkent ilan edildiğinde egemen mimari üslup Birinci Milli Mimari'dir. Yeni Cumhuriyet'in ilk binaları bu akımın etkisindeki mimarlar tarafından tasarlanmıştır.

Şekil 2.4 : Gazi Muallim Mektebi / Mimar Kemaleddin (Ankara, 1926).

Bu akımın etkisinde yapılan yapılar çoğunlukla kamu yapılarıdır, ancak Mimar Kemaleddin'in Laleli Harikzedegan Apartmanları, konut yapılarına oldukça bilinen bir örnektir **(Şekil 2.5)**.

Şekil 2.5 : Laleli Harikzedegan Apartmanları / Mimar Kemaleddin (İstanbul, 1922).

Batur bu dönemde gerçekleştirilmiş yapıların mimari özelliklerini şöyle özetler (1984, s.1382):

> "Dönemin mali koşulları ve kentsel ölçekleriyle kıyaslandığında çoğunluğu büyük yapılardır;
>
> Çoğunda yeni yapım yöntemleri (betonarme vb.) ve yeni malzeme kullanılmıştır;
>
> Pek çoğunda çağdaş donatı vardır;
>
> Genellikle simetrik ve aksiyal kitle düzenlemeleri ve planları vardır,
>
> Kullanılan şemalar, kitle ve mekanlardaki ölçü ve oranlar ve kompozisyon kuralları bakımından Avrupa Neoklasisizmine paralel bir yapı gösterirler;
>
> Kolon, kolon başlığı, kemerler ile parmaklık, kapı, pencere vb. strüktürel veya strüktürel olmayan mimari öğelerde ve dekorasyonun tasarım ve motiflerinde ve cephe düzenlemesinde geleneksel Selçuklu, Osmanlı, İslam mimarlığından seçilmiş ve alınmış çizgi ve biçimlere sahiptirler;
>
> Büyük ve temsili nitelikteki yapıların müellifi olan mimarlar genellikle Cumhuriyet öncesi dönemde meslek alanında etki ve önemleri kabul edilmiş kişiliklerdir;
>
> Mimarlar arasında üslup ve yaklaşım açısından kişisel ayrımlar bulunsa da, eğilimin ana çizgisi kesin ve belirgindir."

Aslanoğlu da (2001, s.32), üslubun yalnız cephelerde arandığının, plan ve yerleşme planının ikincil durumda olduğunun altını çizmektedir. Behçet Ünsal ise bu konuda şöyle demektedir (1973):

> "Planda Türklüğün ne olduğu belirlenmemişti. Mongeri 'Planları değil evvela fasadları görelim' derdi. Zira mimari, fasad sanatçılığı olarak yorumlanıyordu. … Vaziyet planı ise pek aranmazdı. Vedat Bey, 'Siz iyi bir proje yapmaya bakın, iyi bir proje nereye olsa uyar' demişti."

Bülent Özer bu mimari hakkında düşüncelerini, "Kemalettin Bey'in mimarisi, aktüel mahiyetteki ihtiyaç ve imkanları göz önünde bulundurmamış, fakat 'millilik' kavramını, idealize edilmiş bir mazi hayranlığının plastik elemanlarla ifadesi şeklinde anlamıştır." diyerek ifade eder (1964, s.69).

Cumhuriyetle birlikte Milli Mimari yapıtları, giderek gözden düşmeye ve olumsuz eleştriler almaya başladı. Karaosmanoğlu, konuya şu şekilde değinmektedir (1972):

> "...Şehir içindeki apartmanların, resmi binaların ise Hint racalarının saraylarından farkı yoktu. Bazılarında ogival pencereleri, yeşil renkli, yıldız murabbalı saçaklarıyla Osmanlı devrinin mesrese ve imarethane mimarisinin soysuzlaşmış bir devamı idi."

Ural'ın eleştrisi ise yapım tekniği ve ortaya çıkan yapıtın uyuşmadığı, bir taklit endişesinin mevcut olduğu üzerinedir (1974, s.5):

> "Betonarme inşaat düz yüzeyler kullanılmasını emrettiği halde, mimarlar hiçbir teknik zorunluluğa dayanmayan kemerlerle, kubbelerle bina yapmaktaydılar. Bu eserler, modern, milli bir üslubun ifadesi olmaktan uzaktı. Aksine bu unsurlar, bir yapı zorunluluğu yüzünden değil de, sırf eski abideleri taklit endişesi yüzünden kullanılmakla rasyonel olmayan, karışık bir mimari meydana getirmiş oldu."

Nitekim, I. Milli Mimari ideolojisi, genç Cumhuriyet anlayışı ile uyuşmamaktaydı. Bu akımın 1930'lara kadar etkinliğini sürdürmesi, siyasi ve sosyal yapı değişikliklerinin mimarlıkta eşzamanlı değişmelere her zaman karşılık gelemediğini kanıtlar. Henüz oturmamış bir siyasi ortamda Cumhuriyet rejiminin kendisi için bir mimarlığı anlayışı gündemdeki soru değildir, 1925'lerde o gün gereken o gün varolanla (kuramda ve pratikte varolanla) karşılanmak durumundadır (Batur, 1984, s.1382). Bu geçiş dönemi çok uzun sürmez, ve değişim 1927'lerden itibaren görülmeye başlanır.

Hem döneminin sonlarında çağdaşlarınca, hem de modern Türk mimarlık tarihçilerince bu derece dışlanan, 'sahte' olarak eleştirilen I. Milli Mimari Akımının, üsluptan çok tarihsel bir perspektiften bakıldığında, aslında Türk mimari kültüründeki ilk 'modern' söylem olduğu söylenebilir (Bozdoğan, 2008, s.33). Türk mimarları, yeni bina tipleri, inşa teknikleri ve tasarım ilkeleri ile ilk kez burada sistematik olarak hesaplaşmışlardı. En önemlisi, mimari, kimlik inşa etme ve ulus kurma amacıyla ilk kez burada büyük ölçekte seferber edilmişti. Ya da Milli Mimari Rönesansı, bitmekte olan Osmanlı mimarisinin son bir ortaya çıkışı olarak da değerlendirilebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan bir dizi devrim, direkt olarak toplumun geri kalmış yapısını değiştirmek, onu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartmak üzerine kurulmuştu. Osmanlı zamanındaki Batılılaşma hareketinden farklı olarak sadece elit bir toplumu; sınırlı bir kesimi kapsayan, bir çeşit moda olmaktan öte tamamen bütün ulusu çağdaş bir seviyeye çıkartmayı hedefleyen bir hareketler zinciriydi. Eski düzeni bırakıp, yeni bir oluşum içinde olan bir toplumun, hala eski düzenin şekillerine bağlı kalması düşünülemezdi.

Modernleşme hareketleri, diğer Batıdışı bağlamların çoğundaki gibi, Türkiye'de de devlet eliyle gerçekleştirilen resmi bir programdı. Kemalizm, 'muasır medeniyetlerin

seviyesine gelme' amacıyla bazı safhaları atlayarak çabucak sonuca ulaşma gayesindeydi. Bu açıdan bakılınca, modernliğin tözünün değil de, kolayca tanınabilen simgeleri ve dışsal biçimlerinin Batı yanlılarının öncelikli uğraşısı haline gelmesi şaşırtıcı değildir (Bozdoğan, 2008, s.72).

Biçimin içeriği dönüştürebileceği varsayımı ile görsel bir modernlik kültürü resmen üretilmekte, denetlenmekte ve yayılmaktaydı. Mimari, bu görselliğin merkezi unsurlarından biriydi. Cumhuriyet öncesine bağlayan tüm bağlar koparılmaya çalışılıyordu (Bozdoğan, 2008, s.74). Modern hareketin, halk dilinde 'kübik mimari' olarak tanınması bile başlıbaşına, Cumhuriyetin modernlik kültürünün biçimsel önyargılarını gösterir.

1931'e gelindiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti rejimi pekiştikten, Cumhuriyet'in laik, Batı-yönelimli kültür politikası sağlam bir biçimde yerleştikten sonra Osmanlı canlandırmacılığı hızla terkedilerek, Modern Hareket'e Türkiye'de verilen isimle ithal bir 'Yeni Mimari' benimsendi (Bozdoğan, 2008, s.34).

1933 yılında Mimar dergisinde çıkan 'Türk İnkılap Mimarisi' başlıklı yazıda (Mimar Behçet ve Bedrettin, s.265) I. Milli Mimarinin neden günün koşullarına uymadığı açıklanır:

> "Türk inkılap mimarlığı eski Osmanlı mimarlığından başka bir varlık olacaktır. O mimarinin kubbesi, alçılı penceresi, bütün bir şekil ve hayat ile bir tarih olmuştur. Terakki yolunda geri dönmek yoktur. Durmak bile gerilemek demektir. Eski elemanların, Selçuk ve Osmanlı motiflerinin; öteden beri yapılan tecrübelerden sonra bugünkü zaman için değersiz oldukları görülüyor. Eskiden kuvvet almak faideli olabilir; fakat bugünleri "Orta zaman"lara sürüklemek manasızdır. Eski sanat muhipleri arada sırada bu mimari tarzın (Modernize) edilmesi tecrübesini istiyorlar.
>
> … Bize geçmişten bir şeyler anlatmak isteyenler; artık Sinanın ağızdan ağza dolaşan kulak dolgunluğu şöhreti yerine, o devir mimarisinin şekliyatı yerine, ilmi şekilde bir tahlil, ruhi ve estetik kıymetler göstermekten ne için kaçınıyorlar?...
>
> Hangi devir mimarisi tetkik edilirse edilsin; şekillerin ve renklerin değil; mana, mantık, riyaziye ve estetik noktasından hakikatler elde edilmeğe çalışmalıdır, yoksa yakın bir geçmişteki gibi, yapılacak bütün tecrübe ve emekler boşuna gitmiş olacaktır."

Bu "Yeni Mimari"yi, daha geniş kapsamlı deyimiyle bayındırlık ve çevre düzenleme etkinliklerini iki olgu belirlemiş görünmektedir: kuruluş ve devrim aşamalarının getirdiği tez, ve devrim aşamalarının getirdiği ekonomi ve sınai yatırım girişimleridir. Devrim ilkeleri yeni Türk toplumuna yenilik, akılcılık, işlev, yarar,

nesnellik, bilim ve teknolojiye, ilerlemeye inanç gibi çağdaş düşünce normlarını getirmiştir (Batur, 1984, s.1382). Bu kavramlar ithal edilmiş olan 'Yeni Mimari'nin de ilkeleridir.

"Yeni mimari"nin benimsenişini Celal Esat Arseven, 1931 yılında şu şekilde ifade etmiştir (s.15):

> "Şimdi birkaç seneden beri dünyanın her tarafında asrın yeni mimarisi inkişafa başlamıştır. Genç mimarlar artık eski zihniyet ve ananeleri kırarak hakikate doğru yürümektedirler. Fakat henüz tebellür etmeyen bu üslubun istikbalde ne şekil alacağı şimdiden kestirilemez. Şayanı memnuniyettir ki, dünyanın her tarafında intişar etmekte olduğunu söylediğimiz mimari bize de gelmiştir. Zaten bütün milletlerin mimarileri arasında Türklerin mimarisi en ziyade (Rasyonel) olmak ve asri mimariye uymak itibariyle nazarı dikkati celbeder. Onun için bu yeni mimari bize hiç yabancı gelmeyecektir."

Arseven'in Türk mimarlığına atfettiği yalınlık övgüsünü İsmail Hakkı Baltacıoğlu, şu sözlerle pekiştirmektedir (1943, s.30):

> "Türk, mimarlıkta sadeliğin ne olduğunu anlayan, onu insanlara öğreten sensin. Katı yürekli taşları dile getiren, kayalara can veren sensin. Mimarlık sanatının gövde sanatı, kitle sanatı olduğunu, süs, ek ve dekor sanatı olmadığını bildiren sensin. Dekorsuz, çıplak, açık gövdelerle kitle ve hacim güzellikleri yaratan, mimarlık sanatının samimilik, gerçeklik, vazifeye uygunluk sanatı olduğunu bildiren sensin. Dekorsuz, süssüz, çıplak hacimler anlayışıyla yeni insanlara mimarlıkta kübizm devrini açan sensin."

Çağdaş bir toplumun ayırt edici niteliği olarak görülen düzenli ve insancıl bir yaşam çevresinin oluşturulması Yeni Mimari'nin birincil amaçları arasındadır. 1930-35 yılları arasında, kentsel alanların örgütlenmesine ilişkin bir dizi yasa çıkarılmıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan tüm değişikliklere rağmen, Türkiye'de bugünkü belediyecilik uygulamasını hala bu yıllarda konulan çerçeve yönlendirmektedir (Batur, 2007, s.72).

Bayındırlık işleri programının temel öncelikleri enerji ve su sistemlerinin inşası olmakla birlikte, çağdaş bir görünüm kazanmak için kaldırımlar ve yeşil alanlar üzerinde de önemle durulmuştur (Batur, 2007, s.73).

Yaklaşık dörtyüzyetmiş sene boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti ve simgesi olan İstanbul'un tersine kuruluşundan itibaren sadece Cumhuriyet'le özdeşleşecek, tamamen yeni bir şehir olması hedeflenen Ankara'da da bu manada, kentleşme çalışmalarına önem verilmiştir. Yeni başkent Cumhuriyet'in kurulduğu günden itibaren ulusal-toplumsal devrimlere öncülük edecek bir kurumsallaşma ve

yeniden yapılanma dönemine girmiştir (Altaban, 1998, s.41). Ankara'nın imarı için izlenen yol, ana başlıklarla ele alınacak olursa; sırasıyla; Belediye'nin yeniden örgütlenmesi, şehir planının elde edilmesi, kanalizasyon sorunu, su sorunu, şehrin aydınlatılması, konut yapımı ile açığın giderilmesi, cadde ve sokak (yol) yapımı, şehir içi ulaşım, telefon iletişimidir (Cengizkan, 2002, s.39,40). Kabul edilen ilk plan, 'Lörcher Planı' adıyla anılan Yenişehir planıdır. Gittikçe tırmanan konut buhranı ile bu plan hemen uygulamaya konulmuştur (Tankut, 1993). Yenişehir'in kurulması 1925'te tek katlı memur evlerinin inşaatı ile başlamıştır, daha sonra 1927 yılında gene tek tip fakat iki katlı memur evleri bu bölgede yapılmıştır **(Şekil 2.6)**. Bu evler Ankara'nın Cumhuriyet sonrası ilk planlı toplu yerleşimidir (Anon, 1975, s.29).

Şekil 2.6 : Yapım aşamasında Yenişehir memur evleri.

1927 yılında Ankara'nın imarı için düzenlenen yarışmayı kazanan Jansen planının temel ilkeleri; eski dokuyu korumacı bir yaklaşım göstermesi, Eski ve Yeni Kentin birbirinden ayırıp birincil bir bağlantı ile bütünleştirilerek denge sağlanması, istasyon, endüstri ve amele mahallesi gibi birbiriyle ilişki içinde olması gereken bölgeleri bir arada yerleştirmesinde olduğu gibi fonksiyonel bir planlama uygulaması, ulaşım anlayışı, taşıt trafiği için tek bir ana yolun öngörülmesi; bunun dışında yolların sessiz ve dar yollar olarak düşünülmesi, şehir içinde büyük yeşil alanlar ve parkların yer alması, şehir dışında ise yeşil bir kuşağın geliştirilmesi yönündedir. Jansen planlamayı sosyal bir olgu olarak görür. Sosyal olguyu daha çok kamu sağlığı ve mutluluğu biçiminde anlamakta ve bu amaca kendi içinde uyumlu, tek ailelik bahçe içinde doğa ile bütünleşmiş yerleşimlerle ulaşılacağını savunmaktadır (Tankut, 1984, s.308).

Genel itibarıyla yorumlanacak olursa, Cumhuriyet'in deneyimlediği kent planlama pratiği; görece çok merkezli, fonksiyonları mahalle ölçeğinde alanlayan, organik,

sürprizli, geleneksel örüntü biçimini büyük ölçüde tasfiye eden ve büyük, tekil merkezler oluşturan, fonksyonel alanlama mantığını benimseyen, sürprize yer bırakmayan, her noktası benzer özellikler taşıyan, bu anlamda homojen bir parselasyon düzenine dayalı, parsellerin tekrarı nedeniyle genellenebilir, dik açılı geometrilere oturtulan yeni, rasyonel ve modernisttir (Arıtan, 2008, s.49,50).

Başta Ankara olmak üzere kentsel çalışmalara verilen önemle birlikte, kentler Modern Mimari'nin ilkeleri ile oluşturulmaya çalışılmaktaydı.

Yüksek Mimar Mortaş, 'Yeni Mimari'nin gerekliliğini şu sözlerle anlatır:

> "Cumhuriyet, memleketimizi eline aldığı zaman, her işe yeniden başlamak icabetti. Büyük bir sosyal inkılabla ferdin ve cemiyetin yaşayışı, ihtiyaç duyuşu değişti. Hem beynelmilel kültür yarışına imkan nisbetinde ayak uydurmak, hem az bir zamanda kendini bularak, durularak sanat sahasında modern ve milli bir şahsiyet belirtmek lazımdı. Artık elde mevcut klasik ölçülerle, mimari motiflerle, eski boşluk, doluluk nisbetleriyle yeni bir mimari derleyip çatmaya imkan kalmamıştı. Türk mimarı yeni, mühim ve uzun tetkiklere ihtiyacı olan zor bir vazife karşısında idi."

Afife Batur, dönemin yapı programını ve yapı politikasındaki öncelikler sıralamasını ana başlıklarıyla şu şekilde belirtmiştir (1984, s.1384): "Kentsel gelişimi yönlendirmek üzere, belediye ve merkezi yönetim düzeyinde bayındırma yapımları, Ankara'nın kuruluşunun gerçekleştirilmesi, hizmet ve sanayi yapıları, sağlık ve eğitim yapıları, konut yapıları."

Bu dönem mimarlığı, ekonomik durum da gözetilerek değerlendirilmelidir. Savaşın ağır ekonomik yükü altında geçen ilk yıllardan sonra, 1927'lerden itibaren göreli bir rahatlama duyulmuş, kamu inşaat harcamaları 1927-30 arasında yükselmiş, 1931'den sonra yeniden düşmeler görülmüştür (Batur, 1984, s.1383). 30'lu yıllar 1929 bunalımının genç Cumhuriyete ulaşan sarsıcı etkileriyle başlamaktadır.

1930'larda mimarlık çalışmaları, başlıca iki grup mimarın elinde farklı gelişmeler göstermiştir. Daha yaygın bir imar etkinliğinin yürütüldüğü bu dönemde, bir yanda, 1920'lerden itibaren yurda çağrılan ve 1930'dan sonra sayıları artan yabancı mimarlar, diğer yanda teşvik görmeden kendi başlarına varlıklarını kanıtlamaya çalışan Türk mimarları (Aslanoğlu, 2001, s.54). Bu ikili durum, yerli mimarları sürekli bir mücadelenin içine sokmuş olsa da, onların geçmişten kurtulup uyanarak yeni akımlara duyarlılığının belirmesi ve uluslararası mimarlık çabaları içine girmelerine neden olması açısından olumludur.

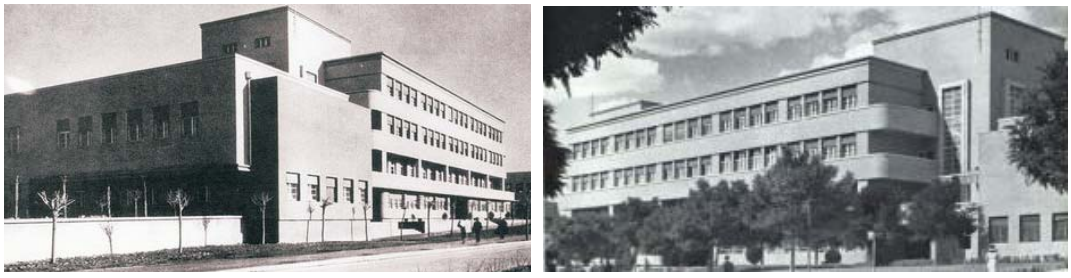
Bu dönemde etkin olan yabancı mimarlar arasında, en önemli isimler olarak Prof. Holzmeister, Prof. Egli, Mimar Jost, Baurat Robert Oerley, Prof. Hermann Jansen, Stadtbaurat Wagner, Prof. Elsaesser, Prof. Bruno Taut sayılabilir (Özer, 1964, s.52). Bu yabancı mimarlar, özellikle Ankara'da büyük boyutlu yapıların tasarımını üstlenirken, İstanbul'da da Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mimarlık eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Önemli devlet yapılarının çoğu, Clemens Holzmeister'in elinden çıkmadır. Holzmeister yapıları daha çok 'anıtsal ve modern mimarlık arasında bir uzlaştırma mimarisi' olarak tanımlanan Viyana ekolü anlayışını yansıtmaktadır (Sayar, 2000, s.51). Ernst Egli de yapılarıyla değerlendirildiğinde fonksiyonu temel alan rasyonel uluslararası mimarlığın Türkiye'deki en başarılı temsilcilerinden biridir (Aslanoğlu, 2001, s.59).

Şekil 2.7 : TBMM Binası/ Clemens Holzmeister (Ankara, 1938).

Şekil 2.8 : Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı) Binası/ Clemens Holzmeister (Ankara, 1932-34).

Şekil 2.9 : İsmet Paşa Kız Enstitüsü/ Ernst Egli (Ankara, 1930).

Dönemin önde gelen Türk mimarları arasında Seyfi Arkan, Şevki Balmumcu, Sedad Hakkı Eldem, Zeki Sayar, Bekir İhsan, Rebii Gorbon, Rüknettin Güney, Tahir Tuğ, Asım Kömürcüoğlu sayılabilir (Batur, 1984, s.1392). Önemli uygulamalar olarak, Florya Köşkü/ Seyfi Arkan **(Şekil 2.9)**, Ankara Sergi Evi/ Şevki Balmumcu, Çemberlitaş Palas/ Seyfi Arkan, Bayan Firdevs Evi/ Sedad Hakkı Eldem **(Şekil 2.11)** sayılabilir.

Şekil 2.10 : Ankara Sergi Evi/ Şevki Balmumcu (Ankara, 1933-34).

Şekil 2.11 : Florya Deniz Köşkü/ Seyfi Arkan (İstanbul, 1935-36).

Şekil 2.12 : Hariciye Köşkü/ Seyfi Arkan (Ankara, 1933-34).

Şekil 2.13 : Bayan Firdevs Evi/ Sedat Hakkı Eldem (İstanbul, 1934).

Bu dönemin mimarlık ürünlerinin genel özelliklerine bakıldığında birkaç nokta dikkati çeker. Artık Birinci Milli Mimarlık Dönemi'ndeki temel noktalardan kaçınılmaktadır. İlk olarak, yapılar hangi amaca yönelik kullanılacaksa, onun çözümüne çalışılmakta, buna göre biçimlendirilmektedir. Böylece cephelere önem veren anlayıştan uzaklaşılmaktadır. Bu durum yalın cepheleri gündeme getirmekte, yoğun bezemelerden cepheleri arındırmaktadır. Ayrıca betonarme iskelet düzeni gittikçe yoğunluğunu arttırarak yapılara egemen olmaya başlamaktadır. Kübik kütle anlayışı, geniş cam yüzeyler, serbest planlama, simetriden kaçış, düz çatılar dikkati çekmektedir (Sözen, 1984, s.172).

Kütlelerde saf geometrik biçimler aranırken, bu yıllara özgü olarak yarım silindirin de kullanıldığına tanık olunmaktadır **(Şekil 2.10)**. Biçimsel açıdan 1930-38 dönemi yapılarında girişlerin tasarımında yarım silindirik uzantılar, çembersel merdivenler, girişe yön verici yuvarlatılmış kenarlar **(Şekil 2.13)** dikkat çekmektedir (Aslanoğlu, 2001, s.65). Ayrıca, özellikle konut yapılarında, Eric Mendelsohn tarzında, dairesel köşe dönüşleri, hatların sürekliliği ve uzun yatay şerit pencereler de görülmektedir.

Rasyonel-fonksiyoncu mimarlığın Türk mimarlık düşüncesine getirdiklerine toplu olarak bakılacak olunursa, bunlar; Batı mimarlık düşüncelerinin bilinçli olarak izlenmeye başlaması; mimarlığın yalın, ekonomik, rasyonel olması, yapıdaki fonksiyonuna uygun olarak biçimlenmesi, malzemenin yerinde ve doğru olarak kullanılması, mimarlığın bütün sanatları bünyesinde toplayan bir sanat olduğu; mimarlığın içten, yani plandan geliştirilmesi gerektiği; mimarlığın anıtsallığının dışında başka sorunları da kapsadığı, bunlardan en önemlilerinden birinin de konut mimarlığı olduğu, mimarlığın bir niteliğinin de halkçılık olduğu; şehirciliğin mimarlıkla ilişkili, ama bundan da öte özel bir uzmanlık dalı olarak benimsenişi; yasaların koruyuculuğu altında bir mimarlık örgütünün kurulması, bu örgütün kamu hizmeti gören bir kuruluş niteliğinde olması; 'Mimar-Arkitekt' dergisi ile başlatılan mimarların bir yayın aracının olması gerekliliği; genel olarak Batı mimarlık düşüncelerinden, özel olarak da yabancı mimarlardan mimarlık eğitiminin çağdaşlaştırılmasında yararlanma düşünceleri olarak sıralanabilir (Alsaç, 1976, s.28,29).

Özetle, 30'lu yılların Türk mimarlığı, farklı derinlikte modern yaklaşımlar sergilemektedir.

1930'lu yılların sonlarına doğru, Avrupa'da, özellikle İtalya ve Almanya'da milliyetçi eğilimlerin güçlenmesi ve Türkiye'de de dünya sistemindeki bu siyasi, ideolojik ve ekonomik gelişmelere paralel olarak, Türk modernleşme projesine ayrı bir karakter verecek 'devletçilik' ilkesinin eklemlenmesi ile 'Modern Türk Mimarlığı' söyleminde çözülmeler başlamıştır (Sayar, 2000, s.51).

Güzel Sanatlar Akademisi'nin öncüsü olan Sedad Hakkı Eldem'in de kuvvetli etkisiyle Türk mimarlığındaki denge, bölgesel-ulusal mimarlık lehine değişmeye başlamıştır (Kortan, s.32). Eldem, 'Milli Mimari Meselesi' isimli yazısında düşüncelerini şöyle savunmaktadır (1939, s.220,221):

> "Bugünkü mimaride enternasyonalizmden ziyade nasyonalizme doğru bir cereyan vardır. Muhtelif milletler yeni yapı zihniyet ve unsurlarını hep kabul etmiş ve tatbik etmekte iseler de, fikir ve ideal hususunda kendi benliklerini gösterebilecek ve benliklerinin inkişafına mani olmayacak yollar aramaktadır. Almanya'daki modern mimari İtalya'dakinden, Fransa'dakinden farklıdır. Şimal memleketleri birbirine yakın ve benzer tarzda yapı yaparlar. İtalya modern tarzı mimariyi, yapı fenninde ön safhalarda yürümüş olan Almanya'dan öğrenmiş ise de, bugün kendi zevk ve memleketine uygun bir şekil bulmuş ve o istikamette yürümeye başlamıştır… Ankara'nın ilk imar devrinde, ecnebilere müracaat edilmesine başlandığında, o devirdeki müstacel ihtiyaçları bir an evvel karşılamak lazım geliyordu. Bu itibarla, stil meseleleri ile meşgul olmak için vakit bulunamadığını kabul etmek lazımdır… Bugün artık bu mesele ile meşgul olmak zamanı gelmiştir. Milli mimari olabilir mi değil, olmalıdır demek lazımdır."

1930'ların sonlarının koşullarında, milliyetçilik üzerindeki vurgu Türkiye'de hayatın ve kültürün her yönünde güçlendi. Cumhuriyet'in siyasi söylemi Kemalizm'in hem kapitalizmden hem de sosyalizmden farklı (ve üstün) olduğunu vurgularken, Cumhuriyetin kültür siyaseti de Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin, İtalya'da Faşistlerin sunduğu örneklere yaklaştı. Bu ortamda, milliyetçi yayınlar, çoğunlukla Nasyonal Sosyalistlerin ve Faşistlerin kültür siyasetlerine hayranlıklarını açıkça belirterek, sanattaki avangard, modernist ve enternasyonalist akımlara yönelik saldırılarını yoğunlaştırdılar. Eski modernlik ve ilerleme takıntılarının yerini sanat ve mimaride 'Türklük' ihtiyacı üzerindeki yoğun vurgu aldı. 'Milli mimari' meselesi, bariz bir cevabı olmayan karmaşık ve güç bir meseleydi (Bozdoğan, 2008, s.260).

Cumhuriyet liderleri, ülkeyi daha yakın tarihli Osmanlı geçmişinden kopardıktan sonra, Türk kimliği ve ulusal öz için iki alternatif kaynak üzerinde yoğunlaştılar. İlk kaynak, Orta Asya ve İslam öncesi Anadolu medeniyetleriydi. İkinci kaynak ise

ulusal bir kültürün doğabileceği zamanaşırı ve sahici Türk kimliğinin ambarı olarak görülen Anadolu'nun yerli dili ve kültürüydü (Bozdoğan, 2008, s.262)..

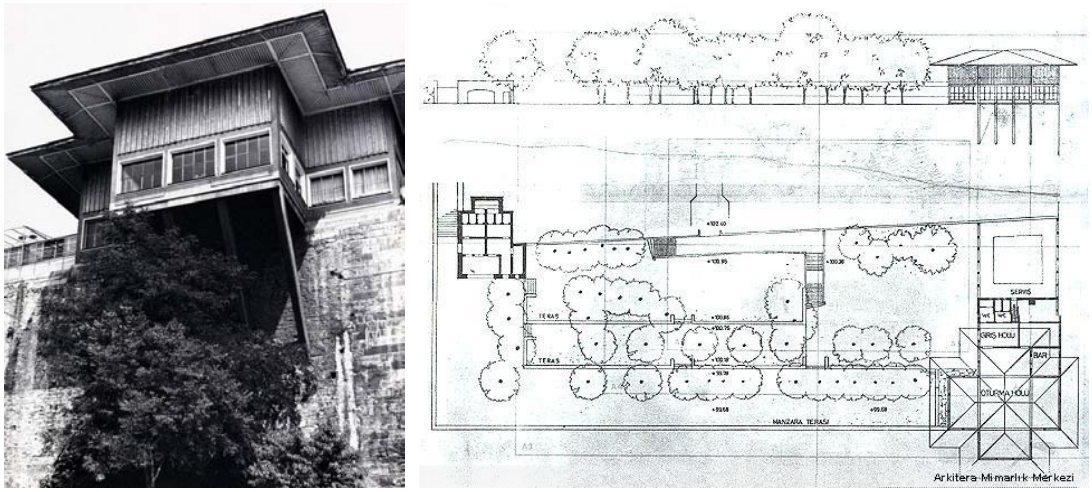
Batur, yeni milli mimari akımının başlıca iki girişim çevresinde filizlendiğini ifade etmektedir. Biri yabancı mimarların Türkiye'de iş yapmalarına karşı çıkma eylemleri, diğeri Güzel Sanatlar Akademisi'nde başlatılan Milli Mimari Semineri (1934) çalışmalarıdır (1998, s.230).

Eldem, 'milli ve yerli mimari idealini üç ana eksen etrafında formüle etmiştir. a-Memleket insanına uygunluk, b-Memleket işçilerine uygunluk, c-Memleket toprağına uygunluk. Eldem, milli mimarlığın birleştirici ve bütünleştirici karakteri ile yerli mimarlığın iklim ve malzeme olanaklarına göre çeşitlenen ayrımcı ve çoğulcu karakterini aynı bağlamda birleştiriyordu (Sayar, 2000, s.52).

Ancak asıl sorun, söylemin ötesinde tasarımda, çağdaşlaşmanın vazgeçilmez bir ideoloji olduğu bir ortamda Milli Mimari'nin nasıl biçimleneceği sorusunda idi. Geçmişi canlandıracak bir biçimlenmeyi savunmanın olanağı yoktu. Yapıların yerellik ve ulusallık kadar çağdaşlığı da simgelemesi gerekiyordu. Milli Mimari Semineri, sakıncasız ve o zamana kadar kullanılmamış bir kaynağa, sivil mimarlığa yöneldi. Başlangıçta İstanbul'daki köşk ve yalı incelemesi ile sınırlı elitist bir girişim iken giderek Anadolu konut kültürünün de araştırılmasını sağlayan bir açılım başlattı (Batur, 1998, s. 231).

Batur, yerel mimari üzerine arayışlar ve farklı yorumlamalarla nostaljik ve yenilemeci, anıtsal ve akademik, popülist ve yerli olmak üzere başlıca üç farklı eğilimden bahsetmektedir. Nostaljik ve yenilemeci tavır, İstanbul konutlarının etüdüne dayanan, ve kente özgü özelliklerle belirginleşen, nostaljik bir espri ve akademik yöntemlerin sentezi olmaya yönelen tasarım anlayışıdır (1998, s.231). Eldem'in başlıca temsilcisi olduğu bu anlayışa göre, tarih biçimlerinin doğrudan seçilip kullanılması yerine plan şemalarının, ölçü, oran ve biçimlerin analizi yoluyla tasarım ilkelerine ve ölçütlerine ulaşılmalıydı.

Eldem'in yapılarının realizasyonunda ise, bu düşünceyi her zaman uygulayamadığı, biçimciliğe kaydığı görülmektedir. Örneğin, fikirlerinin en somut ifadesi olarak kabul edilen Taşlık Kahvesi **(Şekil 2.14)**, pencere düzenlemesi, boşluk-doluluk oranları, geniş saçakları yüksek istinat duvarları üzerinden taşan ve diagonal desteklere oturan çıkması ile ünlü Köprülü Yalısı'nı biçimsel olarak bir benzeridir.

Şekil 2.14 : Taşlık Kahvesi/ Sedad Hakkı Eldem (Ankara, 1948).

Dış sofalı, orta sofalı plan tipleri, köşk çıkmalar, pencere oranları, geniş saçak uygulamaları Sedad Hakkı Eldem yapılarında, özellikle konutlarda görülen geleneksel etkilerdir. Ancak, geleneksel ev tasarımında odalar arasında farklılaşma yoktur, her oda tüm aktivitelerin geçtiği birer 'ev' anlamındadır. Yeni düzenlemelerde ise, yeni sosyal düzene ve aile yapısına göre planlarında değişmeler yapılmıştır. Yapı sistemi ve malzemesi geleneksel Türk evindekinden farklı olarak o yılların teknik gelişmelerini gösterir. Yani yerli görünüm yalnızca dış görünüşte ve bazı ayrıntılarda elde edilmeye çalışılmıştır. Bu konutlarda geleneksel Türk evinin önemli bir parçası olan kafes yoktur ve yapı dışa dönüktür. Geleneksel Türk evinde yerli ve az mobilya kullanımı yanında, bu yıllarda yapılmış evler Batı yaşam biçimini gösterir (Aslanoğlu, 2001, s.71,72). Bu eğilimin bir başka seçkin örneği Kemali Söylemezoğlu'nun Bebek'te inşa ettiği Çapa Yalısı'dır **(Şekil 2.15)**.

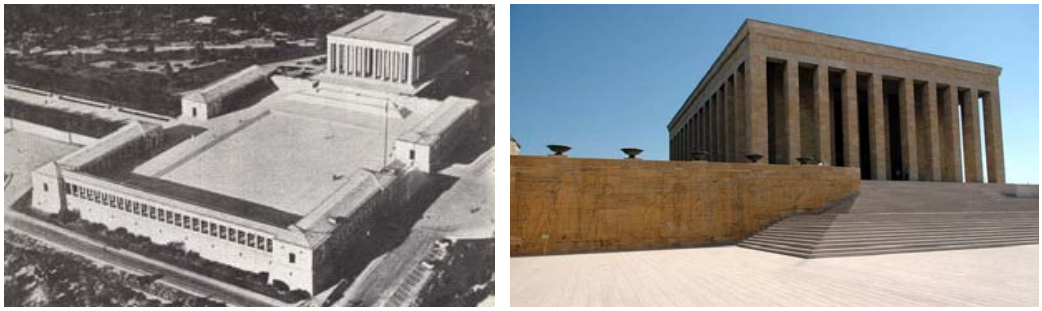
Geleneksel mimariyi biçimsel olarak kopya eden bir başka örnek, Vasfi Egeli'nin tasarladığı Şişli Camii (1945-1953)'dir. Betonarme gibi çağdaş bir konstrüksiyon kullanılarak geleneksel cami mimarisi aynen kopya edilmiştir (Özer, F., 1982, s.16).

Şekil 2.15 : Nuri Çapa Yalısı/ H. Kemali Söylemezoğlu (İstanbul, 1949-51).

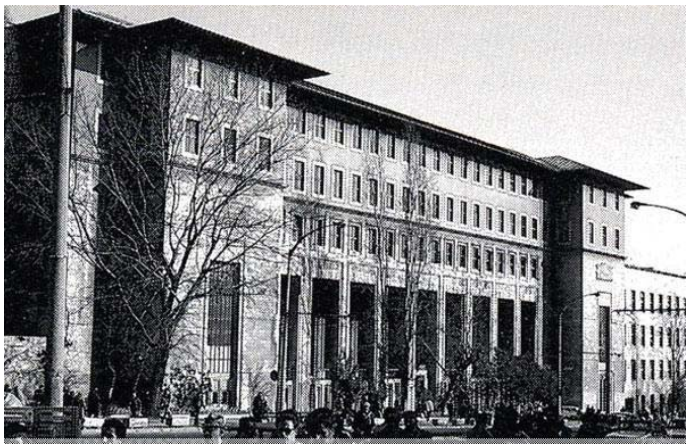
Bu dönemin bir diğer yaklaşımı, Modern Mimari'nin rasyonel ve ilkelerini klasik ve anıtsal biçimlendirmeler için kullanan, bir ölçüde dönemin etkili adları olan Holzmeister ve Bonatz'ın çizgilerini izleyen akademik-ulusalcı yaklaşımdır. Kamu yapılarının çoğunda bu yaklaşım yeğlenmiştir. Bu, Avrupa etkilerine ve biçimlerine en yakın, bu anlamda yine uluslararası nitelikte, ulusallığı pencere, kolon başlığı vb. yapı öğelerinde beliren, taşıyıcı strüktüründe modern malzeme ve yapım tekniklerini kullanan, genellikle taş kaplama cepheleri olan bir mimaridir (Batur, 1998, s.232).

Bu yaklaşıma en önemli örnek olarak Anıtkabir gösterilebilir **(Şekil 2.16)**. Alsaç, Emin Onat ve Orhan Arda tarafından tasarlanan Anıtkabir'i çağdaş olduğu kadar geleneksel izler taşıyan bir yapı olarak yorumlamaktadır (2007, s.106). Anıtsal bir yapı olmasına karşın, duyarlı oranları, yetkin ayrıntıları ve yalınlığı ile ortaya çıkar.

Şekil 2.16 : Anıtkabir/ Emin Onat, Orhan Arda (Ankara, 1944-53).

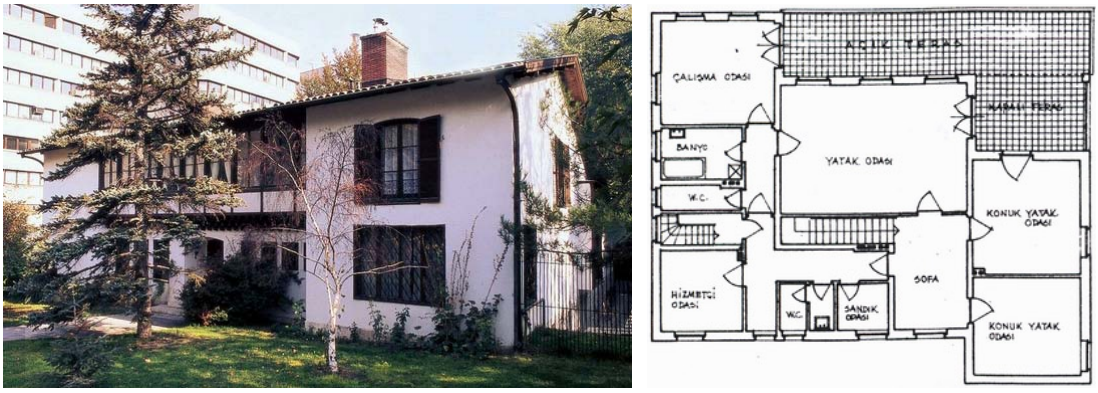
Bu anlayıştaki diğer önemli yapılardan bazıları Devlet Demiryolları Genel Müdürlük Binası/ Bedri Uçar (1941), İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi/ Emin Onat, Sedad Hakkı Eldem (1944) **(Şekil 2.17),** Adana Adalet Sarayı/ Abidin Mortaş, Nizameddin Doğu, Feyyaz Tüzüner (1945), İnönü Stadyumu/ Şinasi Şahingiray, Violi Vietti, Fazıl Aysu (1946), İstanbul Açıkhava Tiyatrosu/ Nihat Yücel, Nahit Uysal (1947) olarak sayılabilir (Batur, 1998, s.232).

Şekil 2.17 : İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi/ Emin Onat, Sedad Hakkı Eldem (1944).

Üçüncü yaklaşım olarak, ulusallığı bölgesel, folklorik öğeler rasyonalist ilkelerin birleşiminde arayan popülist ve yerli eğilim, Eldem'inkinden farklı bir ideolojik ve tarihi perspektifle Anadolu kentlerinin mimari birikiminin etüdüne yaslamıştır.

Afife Batur'a göre, hem kısa, hem de uzun süredeki sonuçları bakımından Anadolu'nun anonim konut mimarlığının keşfedilmesi 40'ların belki de en önemli olgusu sayılmalıdır. Mimar Emin Onat'ın en iyi uygulamalarını gerçekleştirdiği bu yaklaşımın örnekleri arasında Ankara Kavaklıdere'deki Cenap And Evi **(Şekil 2.18)** ve Bursa Vali Konağı sayılabilir (1998, s.232).

Şekil 2.18 : Cenap And Evi/ Emin Onat (Ankara, 1944).

Bozdoğan'a göre bu dönemde, modernizmin rasyonalist ve işlevselci ilkeleri terk edilmemişti, daha çok, bir 'moderni millileştirme' programı yürütülmeye girişilmişti, yani mimarlar, Türk inşa gelenekleri ile Modern Mimari'nin rasyonalist ilkelerinin bağdaştığını göstermeye çalışıyorlardı. (2008, s.261).

İkinci Milli Mimarlık Akımı da birincisi gibi bir kriz dönemi ürünüdür, bir dünya savaşından etkilenmiştir. Yine tarihsel biçimleri, biçem özelliklerini kullanmıştır. Farklı olarak, Birinci Milli Mimarlık döneminin Osmanlı mimarlığına dayanan uluslarüstü sayılabilecek mimarlığına karşın, İkinci Milli Mimarlık dönemi, simgeleri yalnızca Türkiye'nin ulusal sınırları içinde kalan Anadolu Selçukluları'nın biçem özellikleri ile Türk evi başta olmak üzere sivil mimarlık örnekleriyle sınırlı kalmıştır. Tarihsel biçimleri ya da yapı gereçlerini kullanmak isteği, çağdaş yapım tekniklerinin akılcı olmayan yollarda kullanılmasında olduğu kadar tasarımlarda da biçimci davranışların sergilenmesi tehlikesini içerir (Alsaç, 2007, s.106).

Şevki Vanlı, Sedad Hakkı Eldem'i şöyle eleştirmektedir (2006, s.116):

> "Sedad Hakkı Eldem, 20. yy. özlenen Türk mimarlığının misyonerlerinden biri ve en güçlü adamıdır. Her güçlü adam gibi, deyim yerindeyse kendi konusunda bir diktatördür. Birçoklarına göre mimarlığımızın gelişmesini sağlamış, bana göre ise engellemiştir.
>
> Taşlık kahvesinin özgün sayılması olası değildir. Deniz kenarındaki bir yalı tepeye oturtulduğunda, yapının yeri ve çevresiyle ilişkileri, anlamı değişir. Bir evin başka bir işlev niyetine yinelenmesi, çağın mimarlık kavramlarına temelden aykırıdır.
>
> Görünür çok şey aynen taşınırken geniş saçaklar takmak, payandaları devleştirmek, yeni bir tasarım değil, aslında saldırıdır.
>
> Ahşap mimarisinin benzetilerek betonarme teknolojisi ile yinelenmesi, mimarlık kuramlarına aykırı, vahim bir yaklaşımdır."

Mimarlıkta ulusalcılıkla ilgili düşünceler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerilemeye başlamaktadır. Bu yalnızca yenik düşen bir ideolojiye özgü düşüncelerin terk edilmesine değil, ulusalcılık duygularının güçlü tutulmasına gerek kalmayışına da bağlıdır. Savaşın sona ermesiyle, Türkiye uzun ve zorunlu bir dışa kapalılığın ardından yeniden dünyaya açılmaya başlayacak, mimarlık düşünceleri de bundan payını alacaktır (Alsaç, 2007, s.107).

Savaş sonrasında Avrupa'da konut sorunu için sosyal konut projelerinin yapımı yeniden gündeme gelmişti. Eş zamanlı olarak Türkiye'de konut alanında ise üretimin fazla olmamasına karşın kavramsal ve politik açıdan önemli atılımlar atılıyordu. Konut sorununun kavranması, ucuz konut yapımı, kooperatifçilik gibi konularda önemli çalışmalar yapılarak devlete sunuluyordu. Bir başka önemli gelişme, Memur Mesken Yasası'nın 1944 yılında yürürlüğe sokulmasıydı.

Sonuçta, 1930'lu yılların fabrikaların kurulduğu sanayi kentlerindeki işçi konutlarından sonra, Ankara'da Saracoğlu Mahallesi, İstanbul'da Birinci Levent Mahallesi **(Şekil 2.19)** gibi ilk toplu konut örnekleri ortaya çıktı (Sey, 1998, s.33). Emlak Bankası'nın yapımcılığını üstlendiği bu sosyal konutlar, yerli ve anonim mimarinin çizgilerini ve mimarlar Kemal Ahmet Aru ve Rebii Gorbon'un imzalarını taşıyordu. 381 üniteden oluşan Levent Projesini 413 ünitelik Koşuyolu Projesi izledi (1951). Koşuyolu Evleri de aynı yerli ve anonim mimari biçimlerini taşıyordu. 50'li yıllar başlarken benzer tipte sosyal konut sitelerinin veya kooperatif konutlarının art arda tasarlanıp inşa edildikleri görüldü **(Şekil 2.20** ve **2.21)** (Batur, 1998, s.233).

Şekil 2.19 : I. Levent Mah./ K. Ahmet Aru, Rebii Gorbon , İstanbul, 1947-54 (Arkitekt, 1952, s.174).

Şekil 2.20 : İş Bankası Piyango Evleri/ Abidin Mortaş, İstanbul, 1949 (Arkitekt, 1950, s.14).

Şekil 2.21 : Merbank Mahallesi/ Zeki Sayar, Zincirlikuyu, İstanbul, 1950 (Arkitekt, 1952, s.215).

II. Milli Mimari döneminin mimarları, Doğu tipi milliyetçiliğin kültürel anlamda ortaya çıkardığı çelişkinin, 'Batılı olmayan bir bağlamda evrensel ve ulusal kültürel değerlerin nasıl bir araya getirileceği, kısaca modern ve milli bir kültürün ne olduğu' sorusunun yanıtını aradığı söylenebilir. Görülmektedir ki, erken Cumhuriyet döneminde mimarlık alanında, rasyonellik ve modernlikle, ulus devlet ideolojisinin çelişen talepleri 'hem milli hem de beynelmilel' bir mimari yaratma yolu ile uzlaştırılmaya çalışılmıştır (Sayar, 2000, s.52). Bu bağlamda, 'modern' ve 'milli' sözcüklerinin anlamları, 1908-1950 yılları arasında devrimci elitin, ülke içindeki ve dışındaki politik, ekonomik ve kültürel konjüktüre bağlı olarak değişen ideolojik yönelimleri doğrultusunda, her yeni dönemde yeniden tanımlanmış ve farklı ifadelerde kimlik kazanmıştır.

2.2 1950 Sonrası Türk Mimarlığı

1950 yılı, tarihte daima olageldiği gibi, hem bir kopuşu tanımlamaktadır, hem de kesintisiz sürecin içerisindeki olağan bir dönemeçten ibarettir. Bu eşikten sonra, Türkiye bir yandan Cumhuriyet tarihinin gerek kuramsal, gerekse de pratik mimarlık bağlamında o güne dek oluşturduğu çizgiyi sürdürüyor, öte yandan kendisine yeni ufuklar arıyordu (Tanyeli, 1998, s.235).

Cumhuriyet'in ikinci 25 yılı ile birinci 25 yılı arasında ekonomide, siyasette ve sosyal yaşamda önemli değişimler meydana gelmişti. Ekonomide, devlete ağırlık veren bir politikanın yerine, özel teşebbüse öncelik veren bir politika tercih edilmeye başlanmıştı. Yerel kaynakların yetersizliği nedeniyle, dış kaynaklardan kredi kullanımı gerekiyordu (Sey, 1998, s.33). Siyasi açıdan da, Türkiye tarihindeki en önemli dönüm noktası olan 'demokrasinin kurulması' gerçekleşmişti. Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi 1950 seçimlerini kaybetmiş, çoğunlukla taşralı büyük toprak sahipleri olan yeni siyasi liderler iktidara gelmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra gömlekten arabaya, gökdelenlerden kente kadar bütün Amerikan imgeleri, yaşamın her kesiti için üstün bir statü niteliği kazanmıştı (Kuban, 1996, s.389).

Uluslar arası sisteme açılışın ve benimsenen liberal modelin toplumsal yapıda yol açtığı gelişmelerin Türkiye'nin mimarlık ortamını değişime zorlaması kaçınılmazdı. Aslında değişiklik, o yıllarda biçim değişikliği olarak görülenin ötesinde, daha derin ve yapısal oldu (Batur, 1984, s.1400). İhsan Bilgin, 1950'lerin imar anlamında bu denli keskin bir kopuş anlamına gelmesini bütünüyle devlet ve elit inisiyatifinde olan bir süreçten, bütünüyle küçük üretim reflekslerinin egemenliğindeki bir sürece savrulunmasının iki aşırı kutup oluşuna bağlamaktadır. (1998, s.263,264).

Mimarlık ortamının değişmesinin bir başka nedeni, Türkiye mimarlığının tipolojik programına yeni yapı tiplerinin katılmasıydı. Yeni ekonominin ve genişleyen iş hacminin gereksindiği ofis büro, market vb. yapı tipleri kendi şema ve kalıplarıyla 50'ler mimarlığının gündemine girdi (Batur, 1998, s.233). Ayrıca, yine Batur'un ifade ettiğine göre, serbest ticaret rejimi ile inşaat malzemesi dışalımının kolaylaşmasıyla inşaat malzemelerinin çeşitliliği de çok artmıştı (1984, s.1401).

Dış yardımın tarımda makineleşmeye yönlendirdiği krediler, 50'li yılların traktör yılları olarak anılmasına ve tarımda gereksizleşen artık işgücünün kırsal alandan kentlere göçüşünü başlatan gelişmeye yol açtı. Değişimin en büyük nedenlerinden biri de buydu. Kentler hızla büyümeye başladı. Büyüme, kente gelen nüfusun barınma sorununun yanı sıra büyük altyap gereksinimleri doğuruyor ve kentlerin mevcut dokusunu değişime zorluyordu (Batur, 1998, s.234). Tarımdaki makineleşme ve kentlerde yeni iş alanlarının ortaya çıkmasının şehirler açısından en tehdit edici sonucu, 'gecekondu' denilen yeni yapı türünün ortaya çıkması oldu. Göç istilasına hazır olmayan kentlerde kontrol edilemeyen bir büyüme yaşanmaya başladı (Sey, 1998, s.34).

Bir diğer olgu 'apartmanlaşma' sürecinin hızlanmasıydı. 19. yüzyılda İstanbul'da başlayan ve Batılı yaşam biçiminin bir simgesi gibi kabul edilen apartmanların yapımı bu dönemde tüm Türkiye'de yaygınlaştı. Bu salgının arkasındaki hakim düşünce artık bir modayı izlemek değil, kentsel rantı arttırmaktı. Mevcut yasaların ve yönetmeliklerin de katkısıyla tüm ülke bir örnekleşiyordu. Apartmanlaşma süreci içinde kentlerin kendine has olan mimari özellikleri de hızla yok oluyordu. Koruma konusunda henüz bilinçli bir müdahele söz konusu değildi. Apartmanlaşma sürecini hızlandıran iki önemli etmen 'yap-sat' usülünün egemenliği ile 'kat mülkiyeti'nin yasalaşmasıydı (Sey, 1998, s.34).

Küçük müteahhitler tarafından anonim mal sahiplerine anonim apartman daireleri sunulan konut piyasasında bir mimarın varlığına ancak yasal zorunluluk gereği imza prosedürü için gereksinim duyuluyordu. Apartman yapılarının projelendirmesi, müteahhite en yüksek kârı sağlayacak en verimli plan ve kütlenin üretilmesini hedefleyen, kısıtlı bir pratiğe dönüştü. Böylece, doğrudan müteahhitlerin ya da düşük düzeyli hizmet vermede bir sakınca görmeyen mimarların elinde, yavan bir 'yerli modernizm' ortaya çıktı. Balamir'e göre bu pratiğin ürünleri, indirgenmiş birer 'Domino Çerçeve' oluşlarıyla 'modern' sayılabilirlerse de, karkasın sağladığı sonsuz kütle seçeneklerini, özgür planlama ve ifade olanaklarını tamamen gözardı eden yapısıyla, mimari modernizmin ruhunu kavrayabilmiş değillerdi (2003).

1950-60 arası dönemin daha yetkin örneklerine bakıldığında ise, cephe uygulamalarında ağırlıklı eğilimin yalınlık ve rasyonellik olduğu gözlemlenebilir. Uluslararası Üslup'un fikirleri yakından izlenmektedir. Plan ve biçim çözümleri prizma üzerine kuruludur. Vaziyet planlarına, işlevsel geometrik elemanlar olan

dikdörtgen ve kareler hakimdir. Cephelerde yaygınlıkla ızgara sistemi (grid) kullanılmaktadır (Tapan, 2007, s.113). Bu eğilimin ilk örneklerinden biri, Skidmore, Owings & Merrill ortaklığı ve Sedad Hakkı Eldem tarafından gerçekleştirilen İstanbul Hilton Oteli'dir **(Şekil 2.22)**. Hilton Oteli, yeni dönem mimarlığının nereden geldiğini, ve nasıl olacağını simgeleyen bir yapıt oldu. Yeni Uluslararası Üslup, savaş öncesinin modernist eğilimlerinin ABD'de yeniden yorumlanmış çizgisi idi (Batur, 1984, s.1402). Bu dönemde Rasyonalist anlayışla yapılmış yapılara diğer örnekler arasında Nevzat Erol'un İstanbul Büyükşehir Belediye Sarayı (1953), Turgut Cansever ve Abdurrahman Hancı'nın Büyükada Anadolu Klübü (1957), Muhlis Türkmen'in Türkiye Milli Sanayi Sergisi sayılabilir (Gönen, 2007, s.64)

Şekil 2.22 : Hilton Oteli/ SOM & Sedad Hakkı Eldem (İstanbul, 1952-1955).

Dönemin mimarlığının diğer karakteristik özellikleri; pahalı olan çelik malzeme yerine betonarme strüktür kullanımının son derece yaygın olması, strüktür sisteminin akslarını dışlaştıran cephe bölümlemesi, bölümlemenin kafes örgü biçimindeki dokusu; geniş cam yüzeyler, aksiyal olmayan pencere kayıtları, prizmatik kütleli yapıların teras katlarında Le Corbusier üslubunda eğrisel biçimlerden oluşan plastik öğeler, parabolik veya tonozlu eğrisel örtülü hacimler düzenlemek olarak sayılabilir (Batur, 1984, s.1403).

Bu devre, aynı zamanda, Türk mimarlığının dış yayınlarla ve dış etkilerle beslendiği bir devredir. Yani evrenselci, üniversalist bir tutumun ifadesidir (Özer, 1964, s.77).

Bu on yıllık dönemin sonuna doğru, Rolf Gutbord'un İstanbul Teknik Üniversitesi'nde verdiği derslerin etkisiyle (1957-1959) organik mimarlık örnekleri ortaya çıkmaya başlar. Örneğin İstanbul Sheraton Oteli **(Şekil 2.23)**, 1950'lerde kabul gören biçimlere bir tepki olarak, hüküm süren yalın kütle organizasyonu ilkelerinden sapmalar göstermektedir (Tapan, 2007, s.114). Bu yapı, kendinden

öncesi ile kesin bir kopma meydana getirir (Sözen, 1996, s.85). Bu eğilim, Türkiye'de fazla yaygınlaşmamış, ama mimarlığın Uluslar arası Üslup'un koşullandırmalarından kurtulmasını sağlamıştır (Batur, 1984).

Şekil 2.23 : Sheraton Oteli/ AHE Grup; Aru, Emiroğlu, Erol, Handan ve Suher (İstanbul, 1958-1974).

1960'lı yıllar, Türkiye'de ülkenin toplumsal ve siyasi yaşamında derin izler bırakacak olan 27 Mayıs askeri müdahelesi ile açılmıştır. Batur, müdahelenin asıl bir dizi reformun ve demokratik kurumlaşmanın yolunu açtığının altını çizmektedir. Yeni Anayasa; düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüklerini genişleterek partiler, sendikalar vb. yanı sıra meslek örgütlerinin de güçlenmesine uygun bir yasal ortam verdi. Yeni anlatım araçları ve biçimleri oluştu. Politik ve entelektüel liberalizm, çoğulcu bir demokrasiyi filizlendirirken, ülkenin kültürel yaşamında sosyal gerçekçiliğin egemen eğilim olduğu bir 'sola açılma'yı başlattı (Batur, 1984, s.1405).

Mimarlık düşüncesi açısından bu dönem, mimarlık düşünce ve eylemlerinin daha yoğun olarak bilimsel yöntemleri kullandıkları bir dönem olarak yorumlanabilir. Bu dönemin mimarlık düşüncesine getirdikleri özetlenecek olursa; mimarlıkta toplumsal sorunlara eğilme düşüncesinin ağırlık kazanmaya başladığı, mimarlık sorunlarına matematiksel ve toplumbilimsel yöntemlerle yaklaşma eğiliminin ağırlık kazanmaya başladığı, endüstrileşmenin ve getirdiği sorunların mimarlık ve şehircilik düşüncelerinde daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilmeye başladığı, uygulamalarda ülke koşullarına uygun biçimlendirmelere yönelindiği söylenebilir (Alsaç, 1976, s.48,49).

Afife Batur, bu dönemde en çok kabul gören mimarlık eğiliminin Uluslararası Üslub'un geometrik kutusunu, büyük ve prizmatik kütlesini parçalama yönünde olduğunu belirtmektedir. Prizmanın geometrisini koruyan ama bunu küçük

boyutlarda yineleyerek çok parçalı bir plan tipolojisine dönüştüren bu eğilim, kağıt üzerinde farklı boyutlarda, genellikle kare biçimli plan öğelerinin bir soyut geometrik kompozisyon içinde birleştirilmesini ve yapının işlev şemasına bağlanmasını, bu öğeleri birleştiren girintili çıkıntılı bir ortak zemin alanının varlığını öngören; üçüncü boyutta da küçültülmüş prizmalardan parçalı, sürprizli hacim ve mekan etkilerinin elde edilmesini amaçlayan bir tasarım yöntemine oturuyordu. Böylece, hem Uluslararası Üslup'un rasyonalizmi, teknik ve ekonomik olanakları kullanılabilir ve hem de mimar tasarımda belli bir özgürlük ve kişisellik alanı bulabilirlerdi. Bu tasarım modeli, blokların artikülasyonundan plastik sonuçlar alınabilmesine, biçim zenginliklerine ve Uluslararası Üslup'un büyük prizmalarının çevreye yabancı kalan agresif boyutlarının yerine daha uyumlu, daha insan ölçeğinde önerilere açıktı. Yapı programını araziye yayılarak daha alçak yapılarla çözümlemek, koridorlar yerine – büyük veya küçük- iç ve dış avlular kullanmak Türk mimarların kendilerini yatkın buldukları ve giderek benimsedikleri bir çalışma biçimi oldu (Batur, 1984, s.1411). Bülent Özer de bu eğilimin bir yandan Rasyonalist kalırken diğer yandan da serbest biçimlere izin verdiğini ifade etmektedir. Bu tutuma Doğan Tekeli-Sami Sisa-Metin Hepgüler'in tasarladıkları İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (1959) örnek olarak verilebilir.

Batı ülkelerindeki gelişmelere paralel olarak, Rasyonalizm'i tek yaklaşım biçimi olmaktan çıkaracak, modernist dilin sınırları dışına taşmayan -Brütalizm, Rejyonalizm, Organik Mimarlık, Organımsı Mimarlık, vb.- farklı eğilimler, A. Yücel tarafından "çoğulculuk çağı" olarak adlandırılan 60'lardan 80'lere kadar uzanan bir zaman diliminde, eşzamanlı olarak yer almıştır (Sayar, 2004).

Brutalist etkiler, Batı ile nerdeyse eş zamanlı olarak, Türk mimarlığında 1960'lardan sonra görülmeye başlanmıştır. Bu tutumun mimarlığımızda, özellikle geleneksel konut mimarlığında çok sık rastlanır oluşu, Türkiye'de hızla yaygınlaşmasını sağladı. Üstelik, geri bir yapım teknolojisiyle çalışan Türkiye'ye, gelişmiş tekniklere gereksinme duyulan Rasyonalist-Purist tutumdan çok daha uygundu (Sözen, 1984, s.278). Türkiye'de Brutalizm'in ilk uygulamalarından biri, Altuğ ve Behruz Çinici'nin Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'dir **(Şekil 2.24)**. Metin Hepgüler tarafından tasarlanan İstanbul Orduevi ve Ankara Stad Oteli **(Şekil 2.25)** bu yaklaşıma verilebilecek diğer örneklerdir.

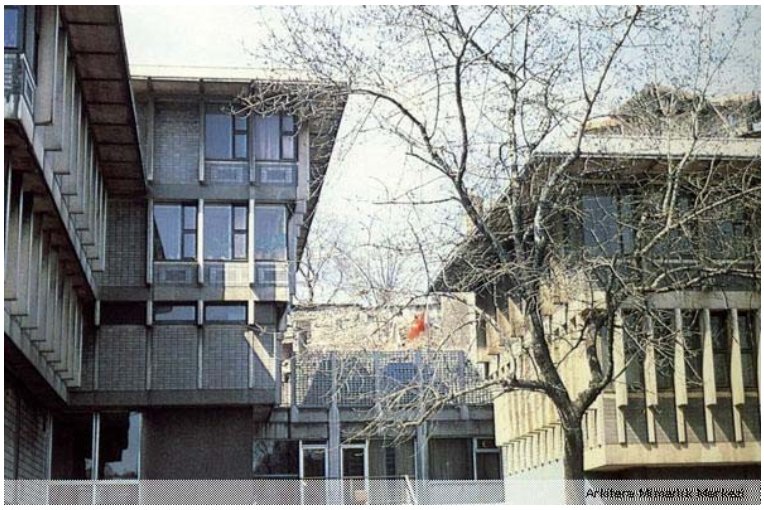

Şekil 2.24 : ODTÜ Mimarlık Fakültesi/ Altuğ & Behruz Çinici (Ankara, 1962-1963).

Şekil 2.25 : Stad Oteli/ Metin Hepgüler (Ankara, 1964).

1960 sonrasında yerel-bölgesellik arayışları da, yeniden kendisini hissettirmeye başlamıştır; ancak bu kez 1950 öncesinin ulusal biçim anlayışlarından farklı olarak, yerellik arayışları Brutalizm ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Sedad Hakkı Eldem'in dahi biçimsel kopyaları aşmış yeni yorumlamaları bulunmaktadır (Sözen, 1984, s.281-282). Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Binası örnek olarak gösterilebilir **(Şekil 2.22)**. Filiz Özer, yapının additif bir kompozisyon anlayışı içinde, üstelik birbirinden farklı kotlarda yan yana getirilmiş olmalarının çağdaş mimarlığın alışılagelmiş yeknesaklığına son verdiğini söylemektedir. Ayrıca, Cumba ve saçağın da yalnızca formalist bir anlayışla değil, fonksiyonel olarak kullanıldığının altını çizmektedir (Özer, F., 1982, s.74-76).

Şekil 2.26 : Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu Kompleksi/ Sedad Hakkı Eldem (İstanbul, 1964).

1970 yılından itibaren, mimarların özellikle iki nokta üzerinde durdukları gözlemlenmiştir: toplumsal bağlam ve Uluslararası Üslup ilkelerinin ötesinde yeni bir biçimsel dil arayışı (Yücel, 2007, s.125).

Mimaride teknokratik modernizm, 1971 ve 1980 yıllarında arka arkaya iki darbeyle şiddetini artırmıştır. Askeri yönetimler ve ara rejim hükümetleri sırasında devletin giderek genişlemesi, muazzam büyüklüklerde resmi binalara yol açmış, kamu yapıları, insan ölçeğinden uzaklaşmışlardır. Balamir'e göre Modern Mimarlık dili kompozisyonel ve strüktürel özgürlüklerini yitirip neoklasik bir ifadeye bürünmüştür (2003). Yücel de, mimarlığımızda sembolizm ve anıtsallığın belirdiğini ve bu tekilliğin çoğunlukla sembolik göndermeler içeren bir anırsallık ürettiğini ileri sürmüş, bu tutuma K. Tecimen ve A. K. Taner'in Odakule Binası (1970-75) ve Devlet Karayolları Binası (1980) örneklerini vermiştir (Yücel, 2007).

1980'den bu yana izlenen enflasyon karşıtı politikalar da küçük müteahhitleri piyasanın dışına iterek bundan böyle büyük sermayenin yapılı çevrenin şekillendirilmesinde başrolü oynamasına neden olmuştur (Tekeli, 2007, s.32). 1980 öncesinde ağırlıkla imalat sektörüne kanalize olan orta ve büyük ölçekli sermaye için artık turizm, hizmet, medya, yazılım gibi sektörler de çekici olmaya başlamıştır. Büyük tatil köyleri, uluslar arası oteller, alışveriş merkezleri, rekreasyon ve eğlence merkezleri, plazalar gibi bu yeni girişimler de, 1980'lerin yeni kamusal mekanları olmaya başlamıştır. Oysa Bilgin, Türkiye'de 1980'lere kadar kamu mekanlarının, devlet daireleri ve sosyal hizmet birimleri olarak hep kamu girişimlerinin öncülüğünde yapıldığını ifade etmektedir (1998, s.267).

Son 25 yılın değişik akımlar ve eğilimlerle ve bunların yan ürünleriyle çeşitlilik kazanan mimarlık ortamı 80'li yıllarda Geç Modernizm ve Post-Modernizm'in katılmasıyla daha da genişleyen bir çoğulluk edindi (Batur, 1984, s.1413).

Özer ve Karasözen, "Çağdaş İstanbul Mimarlığı'nda Post-Modernizm'in Rasyonel Temeli" başlıklı çalışmalarında Türkiye'de kimi Post-Modernizm uygulamalarındaki ikili yaklaşıma değinmektedirler. 'Uygun Örnek' metodu ile belirlenen Mercan Sitesi/ Behruz ve Altuğ Çinici, EGS İş Merkezi/ Yalçın ve Burak Sağlıkova, Garanti Bankası Genel Müdürlük Binası/ Arolat Mimarlık **(Şekil 2.27)**, Kalsın Iş Merkezi/ Tatsuya Yamamotu ve Gökhan Altuğ, V Plaza/ Serdar İnan, Spring Giz/ Giz İnşaat, Bank Ekspres Binası/ Sandy&Babcock International, Dogan Şirketler Grubu Holding Binası/ Nevzat Sayın ve Gökhan Avcıoğlu, Klassis Resort Hotel/ Şefik Birkiye, Iş Bankası Genel Müdürlük Binası/ Doğan Tekeli-Sami Sisa ve Capitol Alışveriş Merkezi/ Mutlu Çilingiroğlu-Adnan Kazmaoğlu örneklerinde bazen Türk mimarlık kültüründen alınan elemanlar, bazen başka kültürlere ait elemanlar olurken, kimi zaman da farklı kültürlere ait bir çok elemanın bir arada kullanılması olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedirler (2006, s.114). Yazıda bu yaklaşımların, rasyonel bir kütlenin üzerine kılıf olarak giydirilmiş stiller ya da eklenmiş yapı elemanları olarak tasarımda yerini aldıkları, cephelerin Post-Modern elemanlardan sıyrıldığında rasyonel nitelikli binalara dönüşebildiği belirtilmektedir (2006, s.114).

Şekil 2.27 : Garanti Bankası Genel Müdürlüğü/ Şaziment-Neşet Arolat, Emre Arolat (1989).

80'lere damgasını vuran eğilimlerden biri de Aldo Rossi ve Mario Botta'nın – kuramdan çok biçeme odaklı olması nedeniyle daha çok Botta'nın- yapıya ve kente kimlik kazandırmayı amaçlayan yaklaşımları olmuştur. Temel geometrik formlardan

elde edilen kütlede biçimli bir boşluk oluşturulması, boşluğun kolonlar, üçgen ışıklıklarla vurgulanması, almaşık duvar dokusu gibi özelliklere sahiptir. Semra ve Özcan Uygur'un Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi Ek Binası (1989) bu yaklaşımın bir ürünüdür. 1983 yılında sınırlı bir proje yarışması sonucu elde edilen Halk Bankası Genel Müdürlüğü Binası da **(Şekil 2.28)** dönemin önde gelen örneklerinden biridir. Yarışmada, yapının konumu nedeniyle gerek kent gerekse banka için simgesel bir nitelik taşıması istenmiştir. Tekeli-Sisa, işlevin getirdiği yüksek blok anlayışı içinde, yapıyı somut bir kent kapısına dönüştürerek simgeselleştirmişlerdir (Sayar, 2004). Bu noktada Post-Modernizm öne çıkmaktadır.

Şekil 2.28 : Halk Bankası Genel Müdürlüğü Binası/ Doğan Tekeli & Sami Sisa (Ankara, 1983).

Üslup serbestliğinin çeşitli örnekleri apartman mimarisinde ortaya çıkmıştır. Balamir, mimarlar ve yatırımcıların, yıllar süren bir taassup döneminden sonra modernist etiğin gevşemesiyle, her çeşit ilham kaynağının izinde kimlik temrinleri yaptıklarını, müzikteki 'klasik Batı' ile 'klasik Türk' makamlarının yanısıra 'özgün müzik' adını alan postmodern bileşimlerin de mimari karşılıklarından söz edilebilir olduğunu belirtmektedir (2003). Yine de bu çeşitlenmenin bildik apartman tipolojisi üzerine farklı cephe düzenlemeleriyle sınırlı kalışından, kent kimliği ve konut yaşam çevresinde köklü bir dönüşüm fırsatı olmadığından yakınmaktadır (Balamir, 2003).

Sınırlı parsel üzerinde apartman tasarımının yaşam çevresini dönüştürmeye yeterli zemin oluşturmadığı iddiası, mimarlık çevrelerinde çokça tartışıldığı halde, apartman dokusunda tasarım özgürlüğünün olmadığından yakınan mimarlar, parselasyonun olmadığı toplu konut alanlarında çalışırken de ezberledikleri apartman şemalarını tekrar etmişlerdir (Balamir, 2003). Ülkenin her köşesinde aynı kalıp üzerine yöresel

cephe motifleriyle çeşitlenen bloklar, hem mimari hem de şehircilik standartları açısından yoksun çevreler yaratmıştı.

Konut mimarisindeki üslup farklılaşmalarının geri planında pozisyonel bir kültürel kimlik iddiası yoktu; apartman ve villaların gelenekselci ya da modernist görünümleri, yapan ya da kullananların ideolojik konumlarından bağımsız olarak, ya tamamen tesadüfi ya da beğeni kalıplarına bağlı olarak ortaya çıkmaktaydı. Türkiye'de kentlerin başlıca figür yapıları olan camiler içinse, durum farklılığını korudu. Cami formundaki kutuplaşma, ideolojik eğilimlerin somutlaştığı bir durum olmaya devam etti. Benzinlik mescitlerinden yeni Üniversite kampuslarının büyük programlı külliyelerine kadar her ölçekte cami yapımı, bildik model üzerine çoğalarak, ikonik doğasını korudu (Balamir, 2003).

Postmodernist görelilik Türkiye'deki yerini, ekonomi ve siyasette Özal hükümetinde buldu. 1980 askeri darbesinin ardından yapılan ilk seçimlerde Özal, farklı eğilimlerin tek gövdede bileşimini temsil ediyordu: muhafazakarlık ve ilericilik, maneviyat ve piyasa değerleri, eski ile yeni, sağ ve sol, Doğu ve Batı... Cumhuriyetin resmi ideolojisine karşı tepkiler "liberal ekonomi, sivil toplum, popüler kültür ve feminizm savunucularından Müslüman entellektüellere kadar çeşitlilik gösteren gruplar" tarafından paylaşılıyor; modernleşme kuramlarının evrenselci iddialarına karşı, kültürel kimliği vurgulayan kuramlarda buluşuluyordu (Bozdoğan, 1997, s.147). Dönemin 'yükselen değerleri'nin mimarideki karşılığı, kültürel hoşgörünün bir tezahürü olarak her zevke göre mimarlık üretimine elveren bir üslup çoğulluğu oldu.

80'lerden 90'lı yılların sonuna kadar devam eden yeni akımların kimlik, çoğulculuk, sembolizm ve demokratik hoşgörü temaları, Merih Karaaslan'ın yapılarından okunabilir **(Şekil 2.29)**. Savunduğu 'Yeni Anadolu Sentezi' Yunan, Roma, Selçuklu ve Osmanlı düzenlerinin serbest bir kolajı olarak sunuluyordu (Balamir, 2003).

Şekil 2.29 : Merih Karaaslan yapılarından örnekler: Ankara Terasevler Sitesi (1989) ve Şefik Gül Villası (1991).

Seçmeciliğin en rahat serpilme ortamlarından biri turizm işletmeleriydi; bu alan da başka bir mimarın, Tuncay Çavdar'ın kolajında ifadesini buldu **(Şekil 2.30)**. Çavdar'ın mimarisi postmodern kültürün bellek, imleme, alıntı, ironi, metafor, mistisizm, drama gibi anahtar kelimeleriyle açıklanabilir özellikler taşıyordu (Balamir, 2003).

Şekil 2.30 : Çamyuva Tatil Köyü/ Tuncay Çavdar (Antalya, 1984).

Yapı sektörünün son 20 yılda gösterdiği büyüme, mimarlık teknolojilerinde köklü bir yenilik ve deneysellik olmaksızın, daha ziyade malzeme çeşitliliği yönünde oldu.

1980 sonrasının mimarlığında modernizmin ahlaki kurallarından kopuşla ortaya çıkan sözde özgürlük (ya da niteliksiz serbestlik), kısa zamanda tepki oluşturmaya başladı (Balamir, 2003). Şevki Vanlı'ya göre son yıllarda, Türk mimarlığında görülen sadeleşme istekleri için iki temel neden vardır: Birincisi 1980 sonrası mimarlığın sermaye rekabetinde yer almasıyla gelişen zoraki kimlik arayışındaki, yerel bağlam dışı ve tasarımın dışa vurmasından uzaklaşan biçimlere, ikincisi de yansıtıcı, kompozit malzemelerin cephelerde gelişigüzel bir araya getirerek oluşturulmaya çalışılan gösteriş ve prestije tepkidir (2006, s.355).

Yüzyılın sonlarına doğru, geleneksel ve yerel mimarlık denemeleri karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Ersen Gürsel'in **Şekil 2.31**'de görülen yapıları, bu eğilime örnek olarak gösterilebilir.

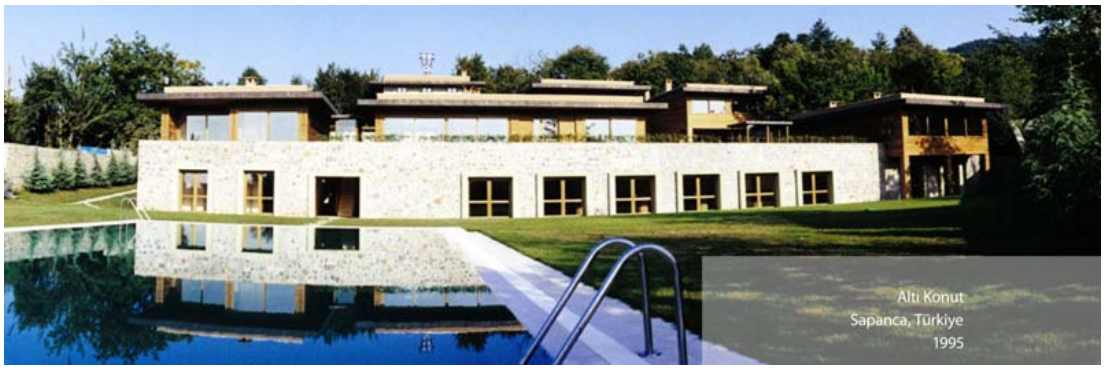

Şekil 2.31 : Aktur Bodrum ve Datça Tatil Köyleri/ Ersen Gürsel (1980-81).

Çoğul ortam içerisinde Ekspresyonist **(Şekil 2.32)**, Rasyonalist **(Şekil 2.33 ve 2.34)** örneklere rastlamak da mümkündür.

Şekil 2.32 : Fenerbahçe Orduevi Komutan Dinlenme Tesisleri/ Selim Velioğlu (1999).

Şekil 2.33 : Altı konut/ Şevki Pekin (Sapanca, Sakarya, 1995).

Şekil 2.34 : Eczacıbaşı Yönetim Binası/ Turgut Alton (İstanbul, 1998).

Genel bir yorum yapılacak olursa, Türk mimarlığında, özgün, ortak kültürel ortama özgü bir dil oluşturulamamıştır. Küreselleşme ve yerellik-özgünlük arasında gidip gelen arayışlar günümüzde de devam etmektedir.

Şevki Vanlı'ya göre Türk mimarlığındaki yaklaşım çeşitliliğinin, mimarlık ortamının sınırlı bağımlılıklara hapsolmama gibi bir olumlu yanı olsa da, çeşitliliğin sürmesi halinde, hiçbir yaklaşımda bir birikim sağlanamayacak, ortam içinde bir kültürel oluşum hazırlanamayacaktır. Aynı nedenle toplumun mimarlık kültürü ilişkisi kurulamayacak, yani bir süreç yaşanamayacaktır (Vanlı, 2006, s.608). Bu yaklaşımda, geleneksellik arayışının izleri okunsa da, Türk toplumunun çağdaş uygarlığın bir parçası olabilmesi, ve kimliğimizin yıpranmaması açısından, toplum-mimarlık kültürü ilişkisi çok önemlidir.

Bülent Özer'in de ifade ettiği gibi, 1900'lü yıllardan bu yana birbirini izleyen hareketler aslında hep bir huzursuzluğun, daha doğrusu iyiye doğru yönelme ihtiyacının belirtileri sayılabilir (1964, s.5). Mimar Kemaleddin ve Vedat Beylerin çabaları, yabancı mimarların getirtilmesi, yabancı mimarlara karşı tepki, Milli Mimari, onu izleyen evrensel anlamdaki Rasyonalist gelişim, ve bölgeselci yaklaşımlar hep bir "iyi niyet" göstergesi sayılabilir. Ancak bunlar, aralarındaki derece farklarına rağmen, stilistik ve biçimci ifadelerden öteye gidememişler, bilimsel ve uzun süreli, organize bir gidişin yol göstericisi olamamışlardır.

Olayların tarihi sürüklenişi ile Türk mimarisi günümüzdeki haline gelmiştir. Bu noktada, yapılabilecek en iyi şey, Türk mimarisi için araştırma ve geliştirmeye devam etmektir. Mevcut ya da ortaya konmuş en rasyonel imkanları bilip öğrendikten, görüp tanıdıktan sonra Türk mimarı sağlam ve gerçek anlamda bir senteze gidebilecek, spontane mimarisini yaratabilecektir (Özer, B., 1964, s.6).

Koşuyolu Evleri mimarisi, aslında Türk mimarlığı arayışlarını içinde barındıran, yapıldığı dönemdeki anlayışı yansıtan önemli bir fenomendir. 1950 gibi önemli bir geçiş döneminde inşasına başlanmış olan Koşuyolu Evleri, **Bölüm 3.2'**de ayrıntılı olarak işleneceği üzere Batı'daki gelişmelere paralel olarak rasyonel tasarım dilinde, yine bu gelişmelere paralel sosyal yaşam olanakları sunan, aynı zamanda yerellik arayışlarını yansıtan bir mimari sunar.

3. KOŞUYOLU YERLEŞİMİNİN OLUŞUMU

İstanbul'da Kadıköy İlçesi'ne bağlı olan, Kadıköy'ün kuzeybatı ucunda yer alan Koşuyolu Semti'nin bugünkü haline gelmesindeki en önemli aşama, kuşkusuz 1951 yılında yapımına başlanan Koşuyolu Emlak Bankası Evleri ve sonrasında devam eden diğer toplu konut uygulamalarıdır. Bu toplu konut uygulamaları, bölgenin tarihi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturduğundan, bölgenin genel tarihinden ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

3.1 Genel Koşuyolu Tarihçesi

Koşuyolu semtinin isminden de yola çıkarak at ve binicilik sporlarıyla ilgili bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. Sokrates'in MÖ 458'de yazdığına göre, antik dönemde bugünkü Koşuyolu ve Tophanelioğlu Caddeleri ile Acıbadem Caddesi'nin yer aldığı sırtlar arasında kalan ve güneyde Haydarpaşa çayırına açılan vadi Halkedonlular'ın at yarışları yaptıkları bir hipodrom ve koşu alanıydı (Şener ve Yıldız, 2000, s.29). Bu gelenek ve varsa buradaki yapılar da Bizans döneminde etkisini yitirmiş ve ortadan kalkmış olmalıdır. Buna karşılık yörenin, Çamlıca tepelerine uzanan geniş bir çevre içinde av köşkleri ve yazlık sarayların yer aldığı bir av sahası olarak kullanılmış olma olasılığı yüksektir. Bizans döneminde, Çamlıca yamaçlarına doğru Koşuyolu veya Acıbadem sırtlarına, bir yazlık saray ya da av köşkünün yaptırılmış olduğu sanılmaktadır. Geniş bir koruluk içinde olma ihtimali yüksek olan bu yapının Koşuyolu'nun kuzeyinde, bugünkü Validebağ'daki Adile Sultan Kasrı civarında olabileceği tahmin edilmektedir (Akbulut, 1994, s.78). Bizanslılar zamanında en önemli at koşularının burada yapıldığı düşünülmektedir. Teoman'n ifade ettiğine göre ise Osmanlılar zamanında ise bu gelenek sürdürüldü, ancak koşuları ordu yönetmeye başlamıştır (1980).

Bölgenin Osmanlılar döneminde de sayfiye ve av köşklerinin bulunduğu, av sahası olarak kullanılması geleneği devam etmiştir. Çevrenin temiz havası ve yeşilliği bunda etkili olmuş olmalıdır. Kesinleşmemiş bir bilgiye göre, bugün Koşuyolu'nun güneyindeki Haydarpaşa çayırına bakan sırtlarda Sokullu Mehmet Paşa, 1560-1564

yılları arasında bir köşk yaptırarak bir süre eşi İsmihan Sultan ile burada kalmıştır. Yöre 1630'da IV. Murad'ın (hd 1623-1640), 18. yy'ın sonlarında ise III. Selim'in mülkiyetine geçmiştir (Akbulut, 1994, s.78).

Kesinliği olmayan bir başka bilgiye göre de 1812'de Sivas valiliğine atanan İbrahim Paşa'nın burada düzenlediği üç gün süren törende koşu, yarış, cirit ve kılıç-kalkan oyunlarını Sultan II. Mahmut kılık değiştirerek Sokulu Köşkü'nden izlemiş, törenlerin ardından buraya "Koşu Yeri" denilmiştir. Bundan sonra şehzadelerin binicilik eğitimleri de burada yaptırılmaya başlanmıştır (Teoman, 1980, s.37). Alus, Koşuyolu'ndan şöyle söz etmektedir: "Daha aşağısı, Koşuyolu sırtları, Asya tarafına sefer eden esk ordularımızın urdugah kurdukları, hazırlıklara giriştikleri sahalar..." (1995, s.194).

Bu bölgedeki çayırlar esasen, Akbulut'un da özetlediği gibi (1194, s.78), uzunca bir süre yer yer saray ve ordu atlarının çayıra çıkarıldığı, atlı ya da yaya birliklerinin talim yaptığı yerler olarak da kullanılagelmiştir.

19. yy ortalarında, Koşuyolu ile Altunizade arasında Validebağ'da 350 dönümden fazla olan bir bahçe içinde Abdülaziz'in kız kardeşi Adile Sultan için 1853'te bir kasır inşa edilmiştir. Daha sonra 1856'da bu yapının kuzeyine ahşaptan tek katlı kır pavyonu şeklinde bir av köşkü yapılmıştır. Kasır ve arazisi, Cumhuriyet'ten sonra devlete intikal etmiş ve burada Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey tarafından 27 Mayıs 1927'de 60 yataklı bir çocuk prevantoryumunun açılışı yapılmış, ertesi yıl buna 100 yataklı, 1939'da da 50 yataklı bir başka pavyon daha ilave edilmiş, 1971'de yapılan hastane ile yatak sayısı 650'ye ulaşmıştır. Adile Sultan Kasrı **(Şekil. 3.1)** son yıllarda öğretmen evi olarak kullanılmaya başlanmış, arazisinin kuzeyinde yapılan bir binaya da Haydarpaşa Lisesi taşınmıştır (Akbulut, 1994, s.78,79).

Şekil 3.1 : Adile Sultan Kasrı (1853).

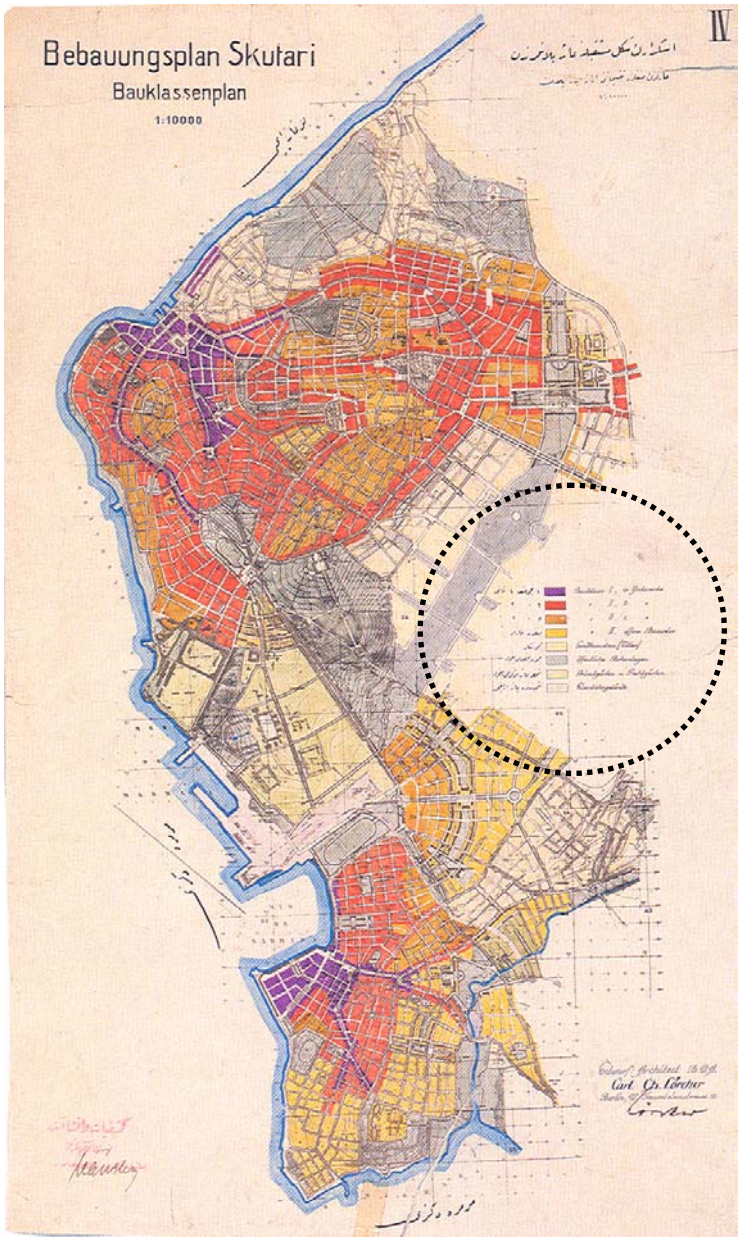
Koşuyolu'nun yakın çevresindeki ilk sürekli yerleşme çekirdeği İbrahimağa'da ortaya çıkmıştır. Bugün büyükçe bir kısmı Koşuyolu'na bağlı olan İbrahimağa'da, Kızlarağası İbrahim Ağa tarafından 1588'de bir mescit, çeşme ve namazgah yaptırılmıştır. İbrahimağa, uzun süre Selimiye'ye kadar uzanan oldukça geniş bir çevre içinde tek sürekli yerleşim alanı olarak kalmıştır (Akbulut, 1994, s.79). 18. yy'ın sonlarına doğrı Kauffer Haritası'nda **(Şekil. 3.2)** bugünkü Koşuyolu ve Caddesi'nin güzergahlarına yakın ıssız bir yolun bağ ve bostanlar arasından geçerek kuzeye, Altunizade yönüne ulaştığı görülmektedir. Validebağ mevkiinde Adile Sultan Kasrı ve geniş arazisi dışında bugünkü Koşuyolu, çayırlık, boş bir saha olarak görülmektedir. Şener ve Yıldız'ın belirttiğine göre, II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) daha çok Validebağ kesiminde yer yer köşkler inşa edilmiş olmasına karşın Koşuyolu, İbrahimağa Mahallesi'nin bir parçası olarak kısmen tarımsal üretim yapılan, çayırlık, boş bir alan olmaya devam etmiştir (2000, s.27).

Şekil 3.2 : Fr. Kauffer haritasında Koşuyolu ve çevresi, 18. yy. sonu, 1776-1874 (Kayra, 1990).

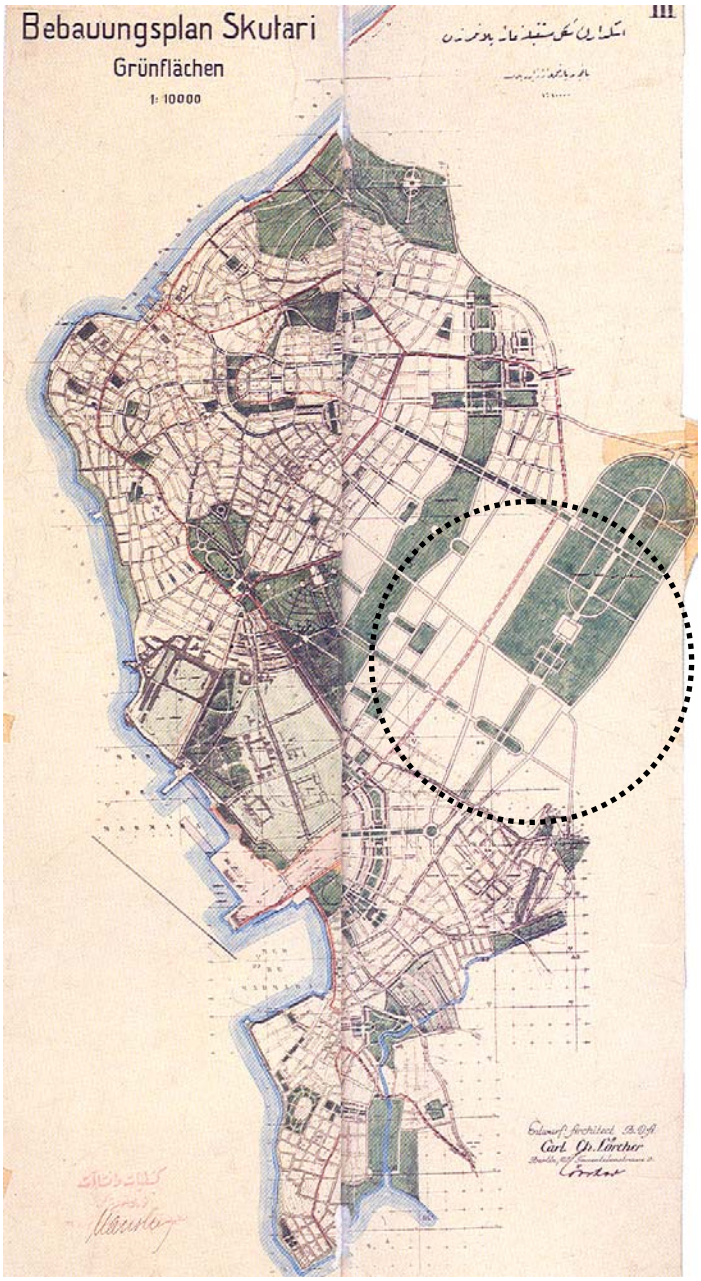
Koşuyolu genel olarak İcadiye, Acıbadem ve Çamlıca tepeleri arasında yer alan ve Kısıklı, Altunizade ve Bağlarbaşı gibi semtleri de kapsayan bir üçgenin, genel

özelliklerini taşıyan bir parçası olarak düşünülebilir. Çamlıca çevresi yerleşmeleri olarak isimlendirilebilecek bu alanlar uzunca bir süre şehirden izole olmuş; bağ, bahçe, çayır ve köşklerle kaplı bir mesire, sayfiye ve av yeri olarak kullanılagelmiş, ancak 19. yy.ın ikinci yarısından itibaren bu bölgeler yerleşme alanları olarak şehir yaşantısında yer almaya başlamışlardır. Bu açıdan, bu çevre içindeki semt adları uzun süre Validebağı, Tophanelioğlu, Gümrükçübaşı vb. büyük mülk sahiplerinin kimliklerinden gelmektedir. Koşuyolu da bu çevre içinde yer yer bağ, bahçe ve köşklerin yer aldığı yeşillik ve çayırlarla kaplı bir yer olarak varlığını sürdürmüş, uzun süre ayrı bir semt olarak görülmemiştir (Akbulut, 1994, s.78).

Şekil 3.3 : Üsküdar – Kadıköy imar (yapılaşma) planı. Kat yükseklikleri. 1926-1928 Carl Lörcher. Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi (Kayra, 1990).

Şekil 3.3 ve **3.4**'de görülen plan, henüz Koşuyolu Evleri inşa edilmemişken, 1926 yılında hazırlanmış bir imar planıdır. **Şekil 3.3**'de lejanddan da anlaşılabileceği gibi en koyu renkli bölgeler dört katlı binalara işaret etmektedir. Kadıköy kıyı taraflarında, üç ve dört katlı binaların yoğunlukta olduğu görülürken, iç taraflara, Koşuyolu tarafına gidildikçe bir ve iki katlı yapıların arttığı görülmektedir. Haritalardan anlaşılan, henüz o dönemde Koşuyolu'nda bir konut yerleşmesi öngörülmediğidir. **Şekil 3.4**'de işaretli olarak görülen bugünkü Koşuyolu yerleşmesine denk gelen bölgede oldukça büyük bir spor alanı ve çevresindeki yeşil alanlar dikkat çekmektedir.

Şekil 3.4 : Üsküdar – Kadıköy imar (yapılaşma) planı. Yeşil alanlar. 1926-1928 Carl Lörcher. Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi (Kayra, 1990)

İstanbul Şehir Rehberi'nde (www.ibb.gov.tr) yer alan 1946, 1966, 1982 ve 2007 tarihli hava fotoğraflarına bakıldığında, bölgenin genel kentsel gelişim çizgisi hakkında fikir edinilebilir. **Şekil 3.5**'de görülen 1946 tarihli hava fotoğrafına bakıldığında, Koşuyolu ve yakın çevresinde hiç bir yerleşim ve yapılaşma görülmemektedir.

Şekil 3.5 : 1946 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi).

Şekil 3.5'e bakıldığında, bugünkü Koşuyolu yerleşmesinin olduğu yerde uçsuz bucaksız, geniş boş alanlar görülmektedir. Yakın çevresinde dahi yapılaşma pek yoktur, olan yapılaşmalar da çok sınırlı ve kendi içine kapalı kalmıştır. Ancak ana arterlerin oluşmuş olduğu görülebilir. **Şekil 3.6**'daki 1966 yılına ait hava fotoğrafına bakıldığında ise, artık Koşuyolu konutlarının inşa edilmiş olduğu, son derece düzenli, ve aynı zamanda yoğun olan bu konut yerleşmesinin çevresinde de ufak hareketlenmelerin oluşmaya başladığı gözlemlenebilir.

Şekil 3.6 : 1966 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi).

Şekil 3.7 : 1982 tarihli Koşuyolu hava fotoğrafı (İstanbul Şehir Rehberi).

1982 yılında ise artık Boğaziçi Köprüsü kullanıma açılmış, ve bu durum İstanbul'da ciddi şehirsel değişimlere yol açmıştır. **Şekil 3.7'**deki hava fotoğrafına bakıldığında bu değişimin Koşuyolu örneği görülebilir. Bölgenin köprüye yakınlığı, köprü açılalı henüz 10 yıl olmasına rağmen önemli bir etki yapmış, semt ve çevresi giderek artan bir hızla yoğunlaşmaya başlamıştır. 2007'de hem yapı yoğunluğu oldukça artmıştır **(Şekil 3.6)**, hem kat sayıları artmıştır, hem de yapıların çehresi oldukça değişmiştir.

İSTANBUL ŞEHİR REHBERİ
1946 | 1966 | 1982 | Havafoto(2005-2007) | Harita | Plan(1:100000) Arama
E-Mail Languages
Koşuyolu Cad.
Koşuyolu Cad.
Koşuyolu Cad.

"yerleşim dokusu korunan konut alanları" içine girmesi bu durumun önüne geçememektedir. Bölge için ilk plan notları 1966 tarihlidir. Bu plan notlarına göre bölgenin imar kararları şöyle ifade edilmiştir (Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü plan arşivi):

> "Bina derinlikleri müsait olan parsellerde 12 m'ye, müsait olan parsellerde 10 m'ye çıkarılmıştır.
>
> Bina yükseklikleri İbrahimağa-Altunizade yolundan (bugünkü Koşuyolu Caddesi) cephe alan parseller 9,50 m'ye, diğer parsellerde 6,50 m'ye çıkarılmıştır.
>
> Yapılacak ilavelerde İmar Limited Ortaklığı tarafından hazırlanmış bina tiplerinin karakteri bozulmayacaktır.
>
> Yapılacak ilavelerde çatı karakteri muhafaza edilecektir.
>
> Çatı katı yapılamaz."

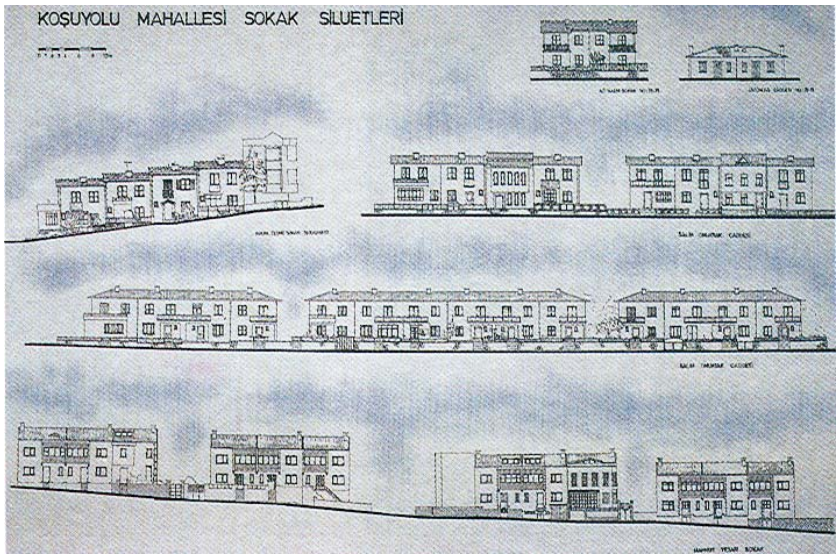
Günümüzde geçerliliğini sürdürmekte olan 1997 tarihli planda ise imar kararları şu şekilde geçmektedir (Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü Plan Arşivi):

> "Koşuyolu Caddesi'nde blok düzeninde 3 katlı, bu caddenin arkasında kalan bölgelerde yine blok düzeninde iki katlı yapılar inşa edilebilir (yol kotundan itibaren maksimum 6,50 m gabari).
>
> Blok boyları maksimum 12 m'dir.
>
> Yan bahçe mesafeleri 3'er m olup, ön bahçe mesafeleri olarak mevcut uygulamadaki blok istikametleri baz alınacaktır
>
> Yeni yapılacak ilave ve inşaatlarda bölgedeki bina karakterlerinin (başta çıkma özellikleri olmak üzere) korunmasına özen gösterilir.
>
> Bodrum katlarda ancak tamamı garaj olarak kullanılacaksa, ön cephede bina hizasını tutmak kaydıyla parselin tamamı kullanılabilir."

Görüldüğü gibi bölgedeki doku imar kararları ile korunmaya çalışılmaktadır, ancak bölge için asıl tehlike konutların hızla ofis veya ticaret yapılarına dönüşmesidir. **Ek.01**'de 2009 yılı Mart ayında yapılmış arazi kullanımı analizi verilmiştir. Bu analize göre, bölgenin %68,5'ini konut oluşturmaktadır. İlk yapım yıllarında bölgede %98 oranında konut vardır. 2000 yılında yapılmış bir analize göre ise **(Şekil 3.9)** yerleşmenin %79'unu konut, %17'sini ticaret, %2'sini eğitim ve geri kalan 52'sini de muhtarlık ve dini yapılar oluşturmaktadır. Değişim ivmesi bölgeyi tehdit eder niteliktedir.

Şekil 3.9 : Koşuyolu arazi kullanılışı analizi (Şener & Yıldız, 2000).

Şekil 3.10 : Koşuyolu, çeşitli sokaklardan silüetler (Şener & Yıldız, 2000).

2000 yılında yapılmış sokak silüetlerine bakıldığında **(Şekil 3.10)**, Salih Omurtak Caddesi'nde ve Mahmut Yesari Sokak'ta sokak dokularının çok fazla değişmemiş olduğu gözlemlenebilmektedir. Bugün, değişim oranı daha fazladır.

Bölgede, son 50 yılda olagelen değişimler kısaca özetlenecek olursa; yapı yoğunluğu artmış, yeşil alanlar giderek azalmıştır, arazi kullanım şeması değişmiş, ofis ve ticaret alanları artmıştır, kullanıcı profili değişmiş, dar-orta gelir grubu olan hedef kütleden uzaklaşılarak daha çok üst-orta ve üst gelir gruplarına yönelik bir konut çevresi haline gelmiştir; tüm bu değişimlerin sonucunda sokak dokuları, yapı tipleri, yapılarda izlenen üsluplar da değişmektedir. **Bölüm 3.2**'de yapıların özgün halleri, **Bölüm 4**'de sunulan tip örneklerde mimari ölçekteki değişimler gözlemlenebilir.

3.2 Koşuyolu Evleri Planlama Özellikleri

Koşuyolu, 1950'lerin başlarında gerçekleştirilen toplu konut uygulamasıyla birlikte ayrı bir semt ve ayrı bir mahalle olarak bilinmeye ve tanınmaya başlamıştır. O yıllarda dönemin "ucuz mesken" politikasına koşut olarak, o zamanki Koşuyolu çevresini oluşturan buğday tarlaları ve çayırları ortasında İstanbul Belediyesi ve Emlak Kredi Bankası ortaklığıyla oluşturulan İmar Limited Ortaklığı tarafından 419 konut ve bir çarşı inşa edilmiştir (Akbulut, 1994, s.79).

1950'li yıllarda o zaman yapılan hesaplara göre İstanbul'un derhal temin edilmesi gereken 40.000 konuta ihtiyacı vardı (Aru, 1951, s.101). O yıllarda Koşuyolu Evleri, bu gereksinim doğrultusunda gelişen , kentte hızla artan nüfusun barınma sorununu çözmek amacıyla gerçekleştirilen toplu konut üretimi çalışmalarının bir aşamasını oluşturmaktadır.

Emlak Bankası Evleri, bölgedeki toplu konut projelerinin ilkini oluşturur. Bundan sonra, 1960 yılına kadar bir kaç farklı toplu konut uygulaması daha olmuştur. "Dünden Bugüne Koşuyolu" isimli makalede, Koşuyolu Caddesi'nin doğusundaki Emlak Bankası Evleri ve batısındaki Belediye ya da İşçi Evleri olmak üzere iki toplu konut projesinden bahsedilmektedir. Oysa ki, Kadıköy Belediyesi'nden edinilmiş projelerde ve ulaşılabilen Koşuyolu Evleri tanıtım broşürlerinde Emlak Bankası Evleri, İşçi Evleri, Tersane Evleri ve Kredi Yapı Sandığı Evleri olmak üzere dört farklı toplu konut uygulaması tespit edilmiştir. Bunların dışında, Koşuyolu eski sakinlerinin ifadelerine ve bölgede yapılan gözlemlere dayanarak bir de Belediye Evleri olarak adlandırılan uygulamanın olduğu düşünülmektedir.

3.2.1 Koşuyolu Emlak Bankası Evleri

Yapımı 1951-1954 yılları arasında tamamlanan Koşuyolu Emlak Bankası Evleri **(Şekil. 3.11)** 140.000 m² alan üzerine inşa edilmiştir (Broek, 1964, s.191). Bu evlerin mimarı, farklı kaynaklarda farklı geçmektedir. Şener ve Yıldız'ın "Dünden Bugüne Koşuyolu" makalelerinde, Emlak Bankası'ndan elde edilen belgelerde görülmemekle birlikte, müellifle karşılıklı görüşmelerdeki ifadesine dayanarak Prof. Dr. Kemal Ahmet Aru olduğu belirtmektedir (2000, s.29). Öte yandan 'Habitation 3 U.I.A.: Programme, Design and Production' isimli kitapta Emlak Bankası Koşuyolu Evleri'nin mimarları Sait Özden ve Leyla Turgut olarak belirtilmiştir (Broek, 1964, s.191). Yıldız Sey de, 'Yeni Vatandaşların Barındırılması: Konut Politikaları ve

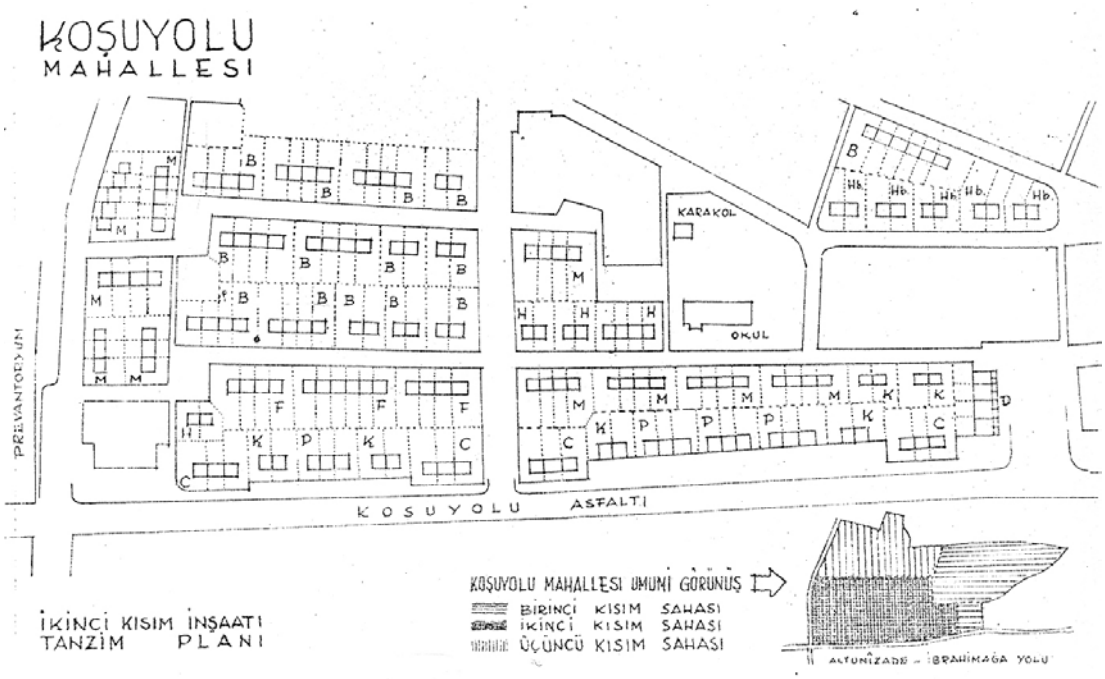
Toplu Konut' isimli makalesinde, bu evlerin mimarının Özden ve Turgut olduğunu söylemektedir (2007, s.171). Prof. Dr. Kemal Ahmet Aru'nun da otobiyografisi olan "Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı" isimli kitabında (2001), 1950 yılında yapmış olduğu Levend ve 1957 yılında yapmış olduğu 4. Levend toplu konut projelerinden bahsetmiş olduğu halde, Koşuyolu Evleri'nden bahsetmemiş olması kendisinin mimarı olmadığını düşündürmektedir.

Şekil 3.11 : Koşuyolu Emlak Bankası Evleri vaziyet planı (Broek, 1964, s.190).

Emlak Bankası tarafından 1953 yılında hazırlanan "Levend ve Koşuyolu Evleri" broşüründe **(Şekil. 3.13)**, bölgeden şöyle bahis edilmektedir:

> "Evi bulunmıyan vatandaşların, ev sahibi olmalarını temin gayesiyle çalışan ve bu çalışmalarına hızla devam eden bankamız, Belediye ile müştereken kurduğu İstanbul İmar Limited Ortaklığına, Kadıköy'de İbrahimağa – Altınzade asfaltı üzerinde Koşuyolu namiyle mâruf mevkide satın aldırdığı, araziyi imar planı gereğince ifraz ettirerek geçen yıl 415 binalık bir mahallenin kurulmasına teşebbüs etmiş ve ilk kısım inşaatı teşkil eden 105 bina kısa bir zamanda ikmal edilerek taliplerine satılmıştır. Mezkûr mahallenin ikinci kısmını **(Şekil. 3.12)** teşkil etmekte olup, planları İstanbul İmar Limited Ortaklığınca hazırlanmış ve halen aynı yerde yaptırılmakta bulunan 160 ev de diğerleri gibi sakinlerine sükun ve saadet içinde yaşama imkanları verecek surette tertip olunmuş güzel manzaralı binalardan teşekkül etmektedir. Yol, kanalizasyon, su, elektrik tesislerini de ihtiva eden mahallenin 150 binadan ibaret olacak son kısmının ise önümüzdeki yıl içinde inşaatına geçilecek ve sıra itibariyle halen yaptırılmakta olan evlerden birini alamıyanlar, satış şartlarımızda da bildirildiği gibi üçüncü kısım inşaatından bir ev alabilmek için tercih hakkı kazanmış olacaklardır."

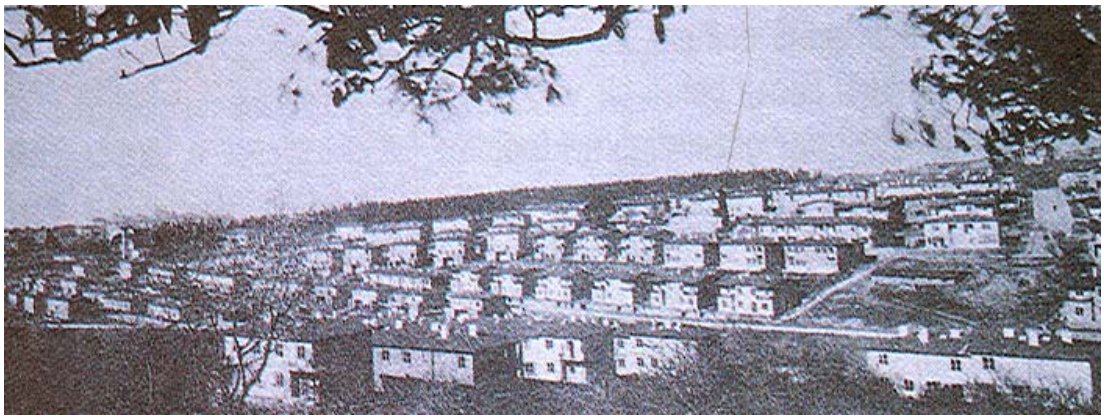
Şekil 3.12 : Koşuyolu Emlak Bankası Evleri ikinci kısım vaziyet planı (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Bir başka broşürde Koşuyolu Evleri şöyle sunulmuştur: "güzel manzaralı bir tabiat içinde inşa edilmiş...", "saf hava ve tabii güzellikler ortasında..." (Türkiye Emlak Kresi Bankası 1946-62 dönemi toplu konut uygulamalarına ait broşür). Yapılar gerçekten de son derece yalın, öz çizgilerde, çevre oldukça doğal ve yoğun yeşil bir alandır.

Şekil 3.13 : Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü (1953).

Yerleşme, yola yönelik sıra örüntüsünde, bahçe içinde bir ve iki katlı ikiz ve sıra evlerden oluşmaktadır **(Şekil. 3.11 ve 3.14)**. Farklı büyüklükteki konut tiplerinin yanısıra, yerleşmede kreş, çarşı, okul ve spor alanları gibi ortak tesisler de yer almaktadır (Soygeniş, 1995, s.151-152).

Şekil 3.14 : 1950'lerde Koşuyolu'ndan bir görünüş (Şener ve Yıldız, 2000, s.28).

Konutların biraraya gelerek yatay prizmalar oluşturduğu kütlelerin arazi eğimine paralel konumlanışı ile yerleşme, eğimin elverdiği yerlerde dik açılı, diğerlerinde ise uygun açılarla birleşen yollarla birbirine bağlanan bir yerleşme düzeni oluşturacak şekilde planlanmıştır (Şener ve Yıldız, 2000, s.28). Oldukça düzenli ve sistemli bir yerleşmedir. Evler tek ya da iki katlıdır, tamamı bahçelidir.

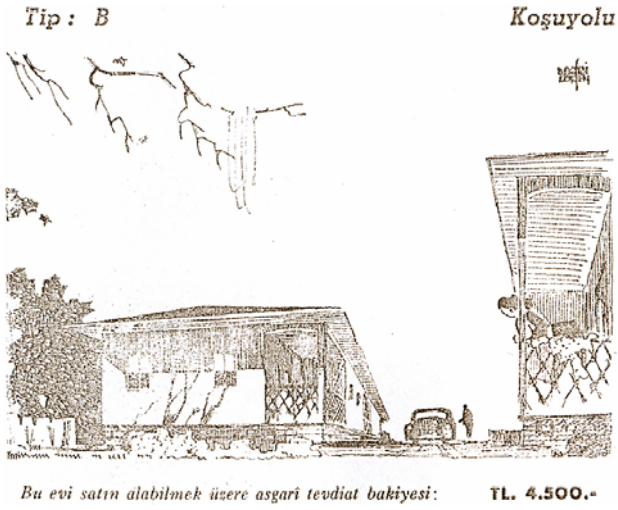

Şekil 3.15 : 1950'lerde Koşuyolu'ndan bir görünüş (Broek, 1964, s.190).

Ucuz evler olarak tasarlanan ve inşa edilen bu evlerde izlenen tutumun, Özdoğan, Balkan ve Arpat'ın bir makalelerinde tanımladıkları "Ucuz Evlerde bulunması gereken vasıflar"la oldukça örtüştüğü gözlemlenmektedir (Arkitekt, 1950, s.135):

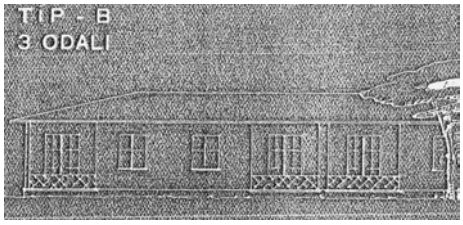
> "Odalar ev sakinlerinin adedine, eşya ebatlarına ve psikolojik faktörlere istinaden antre, banyo, wc ve bunun gibi mekanlar asgari ebatlandırılır. Koridor veya oturmaya elverişli olmayan hollerden kaçınılır.
>
> Cephe dar tutularak sıra ev sistemine gidilir.
>
> Banyo, wc ve mutfaklar birbirine yakın düzenlenerek tesisat masrafları azaltılır.
>
> Basit planlarla girinti, çıkıntı ve eğrilikler önlenmeye çalışılır.
>
> Mümkünse standardizasyon veya prefabrikasyon yollarına gidilir."

Emlak Bankası broşürlerinde tip B, C, F, H, K, M ve P olmak üzere 7 tipten söz edilmektedir. Ancak isimlendirmede alfabetik sıraya göre harf atlamaları olduğundan, daha fazla tip olması da olasıdır. Nitekim bölgede bugün, o dönemden kaldığı düşünülen bir örnek tespit edilmiş, bu bölümün sonuna eklenmiştir.

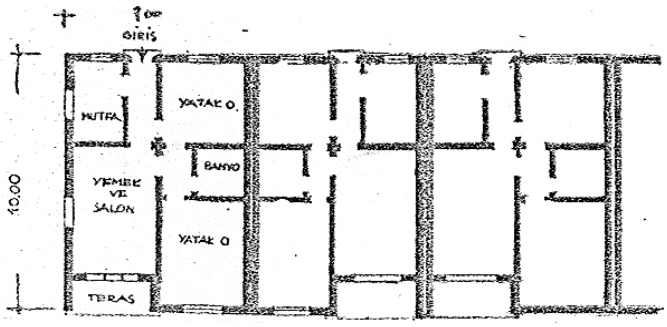
Şekil 3.16 : Koşuyolu Evleri Tip B perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Koşuyolu Evleri'nde rasyonel ve oldukça yalın bir yaklaşım dikkati çekmektedir. Ucuz mesken anlayışı ile tasarlanmış bu yapılarda minimum maliyet amaçlanmıştır. Örneğin tip B **(Şekil. 3.16),** bölgedeki en mütevazi evlerden biridir. Maliyet–konfor optimizasyonu amaçlanmış görünmektedir. Bu tip üç odalı tek katlı ikiz veya sıra evlerden oluşmaktadır. 70 m²'lik bir tabana oturmaktadır (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953). Dikdörtgenler prizması şeklindeki kütle, köşede yapılan balkon girintisi ile kırılmaktadır. Arka cephede balkon korkulukları, çaprazlama biçimiyle yapıya dil kazandırmaktadır. Pencere boyutları kareye yakın ve birbirine eşittir **(Şekil. 3.17)**. Kütle geniş saçaklı kırma çatı ile son bulmaktadır.

Şekil 3.17 : Koşuyolu Evleri Tip B arka cephe (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952).

Plana bakıldığında **(Şekil. 3.18)** tüm mekanlardaki açıların 90 derecelikköşelere sahip olduğu görülür. Giriş holünden mutfak ve salona, salondan geçilen ufak bir holden de iki yatak odasına ve banyoya ulaşılmaktadır. Salondan ulaşılan bir de teras vardır.

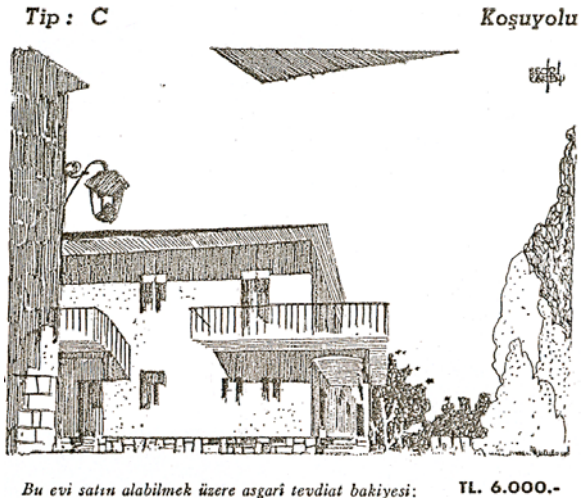

Şekil 3.18 : Koşuyolu Evleri Tip B plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Şekil 3.19'de görülen yapılar ise B tipinin günümüze ulaşan örneklerinden ikisidir. **Şekil 3.19.a'**daki bina konut olarak kullanılmaktadır. Giriş cephesindeki değişiklikler kapının etrafındaki söve ve pencerelerin önündeki korkuluklardır. Pencere doğramaları da **Şekil 3.17'**deki cephe çiziminden farklı görünmektedir, değişmiş olmalıdır. **Şekil 3.19.b'**deki yapıda da benzer değişiklikler vardır, pencere doğramaları değişmiş ve önüne korkuluk getirilmiştir. Farklı olarak bu yapıda saçağın bir kısmı uzatılmış, böylelikle ön bahçede üstü kapalı bir yarı açık mekan elde edilebilmiştir. İki yapının da özgün hallerine çok yakın olduğu söylenebilir.

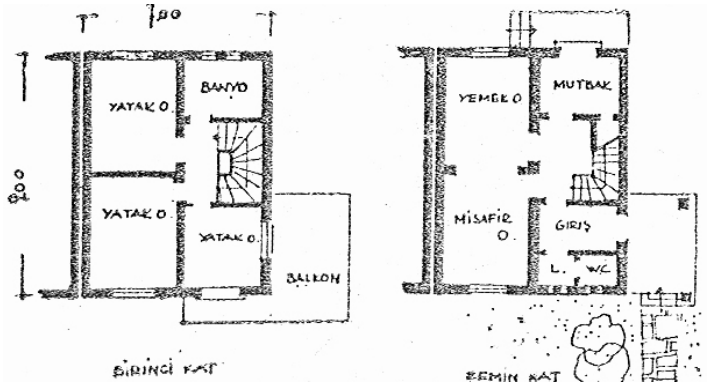

Şekil 3.19 : Koşuyolu Evleri, farklı oranlarda değişim geçirmiş tip B örnekleri (Fotoğraf: R. S., 2009).

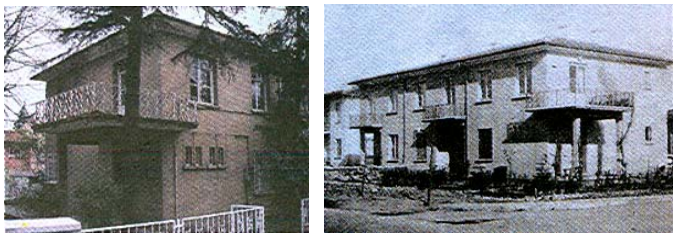
Şekil 3.20 : Koşuyolu Evleri Tip C perspektif (E. B. Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip C **(Şekil. 3.20)** 63 m²'lik bir taban alanına oturmuş, yine 90 derecelik açılarla oluşmuş prizmatik bir kütledir aslında, ancak güçlü balkon çıkması yapıyı diğer tiplerden ayırmış, tanınabilir kılmıştır. Bu çıkma, taşıyıcı ayaklarıyla da birlikte bahçe mekanını da tanımlı kılmış, nitelikli bir yer haline getirmiştir. Bina geniş saçaklı kırma çatı ile örtülmüştür. Pencereler aynı boyutlarda, düzenli ve ritmiktir.

Şekil 3.21 : Koşuyolu Evleri Tip C plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

İki katlı olan C tipinde de tip B'dekine benzer bir mekan organizasyonu görülür **(Şekil. 3.21)**. Zemin katta giriş holünden ulaşılan ana mekanlar, ve üst katta da koridor haline gelmemiş küçük bir hole açılan yatak odaları ve banyo vardır. Yine tüm mekanlar dik açlılarla oluşturulmuştur. Yatak odaları, salon ve yemek odası nerdeyse birbirine denk büyüklüklerde, 350x450 cm civarındadır.

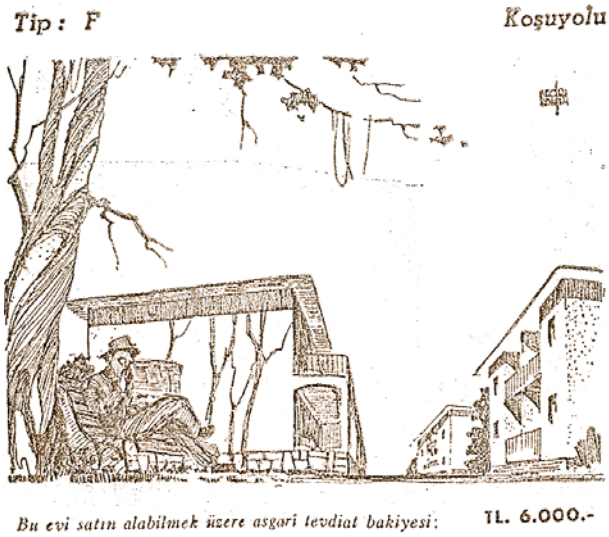
Şekil 3.22 : Koşuyolu Evleri Tip C'ye ait eski fotoğraflar (Şener & Yıldız, 2000).

Bu bina da dik açıları, düzgün prizmatik formu, yalın mimarisi ile Rasyonalizm'e dahil edilebilir.

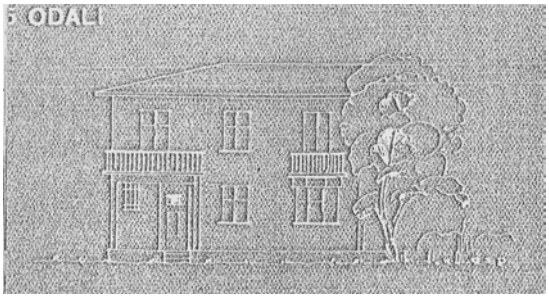
Şekil 3.23 : Koşuyolu Evleri Tip C, günümüze ait bir örnek (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil. 3.23'da görülen bina, C tipinden günümüze ulaşmış bir örnektir. Ana kütle aynı kalmış olsa da balkonun altının tamamen kapalı bir mekan haline getirilmesi, kütle algısını oldukça değiştirmiştir. Ancak yapı, Rasyonalist niteliklerini sürdürmektedir.

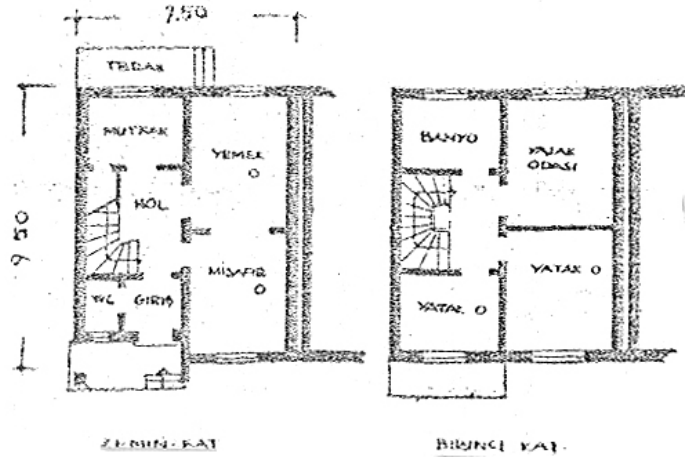
Şekil 3.24 : Koşuyolu Evleri Tip F perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip F **(Şekil. 3.24),** teraslı, iki katlı bir başka kompozisyondur. Yaklaşık 72 m²!lik bir taban alanı vardır. Prizmatik kütledeki teras çıkması, bu kez dikdörtgen biçiminde ve ayaklıdır. Taşıyıcı kolonlar ve teras, giriş için tanımlı bir ara mekan sağlamıştır. Yine saçaklı kırma çatı vardır. **(Şekil. 3.27)**. Pencere boşlukları da yapıdaki her şey gibi dik açılarla oluşturulmuş, aynı boyutlarda tekrarlanarak cephede bir ritm oluşturmuştur.

Şekil 3.25 : Koşuyolu Evleri Tip F ön cephe (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952).

F tipinde, tip B ve C'dekine benzer bir mekan organizasyonu görülür **(Şekil. 3.26)**. Yine bir giriş holünden ulaşılan ana mekanlar, ve üst katta da koridor haline gelmemiş küçük bir hole açılan üç yatak odası ve bir banyo vardır. Mutfaktan ulaşılan bir de arka bahçesi vardır. Yine tüm mekanlar dik açılarla oluşturulmuştur.

Şekil 3.26 : Koşuyolu Evleri Tip F plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Gerek cephe düzenlemeleri, gerekse iç mekan organizasyonu bakımından incelendiğinde F tipinde de yine Rasyonalist anlayışa her noktada rastlanmaktadır.

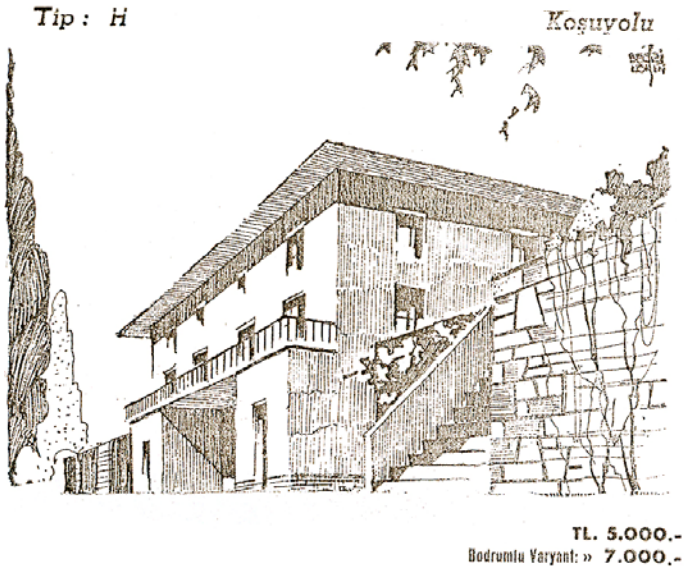

Şekil 3.27 : Koşuyolu Evleri, az oranda değişim geçirmiş F tipinde evler (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.27 ve **3.28**'de F tipinden bugüne ulaşmış örnekler görülmektedir. **Şekil 3.27'**daki örnek, kütlesel anlamda ciddi değişikliklere uğramamıştır. Balkonlarda, çizimde görülen hafif metal ya da ahşap olduğu düşünülen korkuluklar yerine yarı beton parapet yarı metal korkuluk kullanılmıştır. Pencerelerin önüne alt kısımda saksılık ya da camdan dışarı bakma mesafesi oluşturacak biçimde bir eğriliği olan korkuluklar yapılmıştır. Bunların dışında dış cephelerden algılanan son değişiklik olarak pencere doğramalarının da değiştirildiği, ahşap yerine PVC kullanıldığı görülmektedir. **Şekil 3.28'**deki örneğe, semtte keşif gezileri yapılırken denk gelinmiştir. Tip F'nin az oranda değişikliklerle günümüze kadar ulaşmış bir örneği yıkılmaktadır.

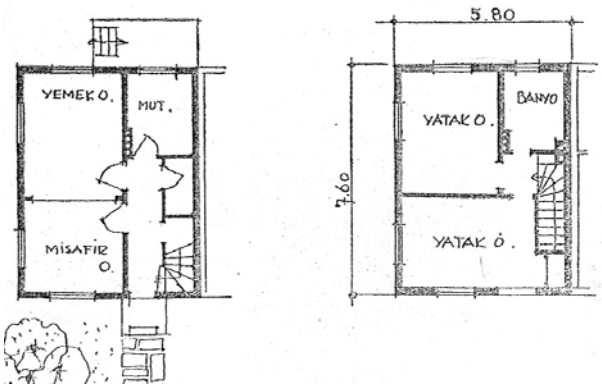

Şekil 3.28 : Koşuyolu Evleri, Tip F'ye ait bir fotoğraf, yıkılmakta olan bir örnek (Fotoğraf: R. S., 2009).

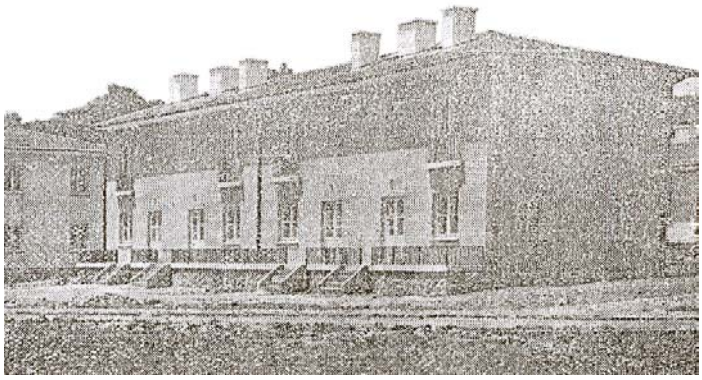
Şekil 3.29 : Koşuyolu Evleri Tip H perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip H de diğer tiplerle aynı mimari anlayışla şekillendiğini ortaya koymaktadır **(Şekil. 3.32)**. Katı prizmatik kütle ve aynı boyutlu dikdörtgen pencerelerin dizilişiyle oluşturulmuş net geometrik ifade bu yapıda da kendini göstermektedir. Yapının oturduğu arazide kot farkı olduğu durumlarda bir tarafı cephe veren bir bodrum katı oluşmaktadır ki, bu bodrumdaki cephe hareketi yapının kütlesel algısını büyük oranda değiştirmektedir **(Şekil. 3.30)**. Cephenin yarısı kadar bir kısmı dış tarafa 100 cm kadar çıkma yapmaktadır. Yine rasyonel sınırlar içinde kalsa da bu kütle hareketi ve üzerine gelen teras, yapıyı dinamik ve tanınabilir kılmaktadır.

Şekil 3.30 : Koşuyolu Evleri Tip H plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

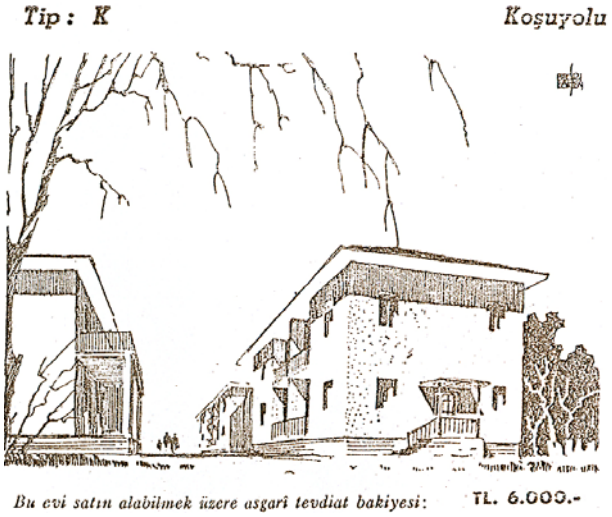
44 m² taban alanına sahip tip H'nin mekan organizasyonuna bakıldığında **(Şekil. 3.31)**, bu kez uzunlamasına bir koridor haline gelmiş bir giriş holü görülmektedir. Minimalist mekanlar, 90 derecelik açılar yine tipiktir. Giriş katında misafir odası, yemek odası, mutfak ve bir de kiler yer almaktadır. Mutfaktan arka bahçeye ulaşım verilmiştir. Üst katta iki yatak odası ve bir banyo yer almaktadır. Yatak odalarından birinde merdiven üzerine denk gelen boşluk dolap olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 3.31 : Koşuyolu Evleri Tip H bodrumsuz varyant fotoğraf (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952).

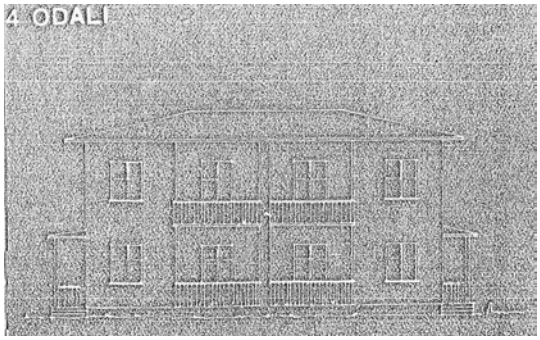

Şekil 3.32 : Koşuyolu Evleri Tip H'ye ait eski bir fotoğraf (Şener & Yıldız, 2000).

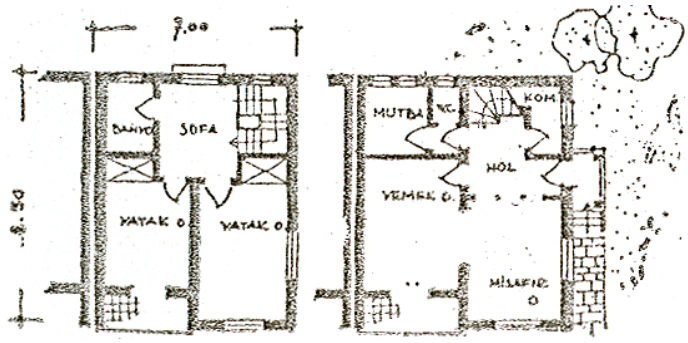

Şekil 3.33 : Koşuyolu Evleri Tip K perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip K **(Şekil. 3.33)**, yine prizmatik bir kütledir. Cephe düzeni ve kütle hareketleri, teras ve pencere kompozisyonu, diğer tiplerle benzerlik göstermektedir **(Şekil. 3.36)**.

Şekil 3.34 : Koşuyolu Evleri Tip K cephe ve plan (Emlak Bankası Koşuyolu Evleri Broşürü, 1952).

Şekil 3.35 : Koşuyolu Evleri Tip K plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip K, Emlak Bankası broşüründe H tipi programında bir yapı olarak geçmektedir (Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953). Ancak farklı bir mekan organizasyonu görülür. Bu tipin mekan organizasyonu **(Şekil. 3.35)**, eski Türk evlerinin plan şemasına benzerlik gösterir. Yaklaşık 60 m² taban alanına sahip bu konut yapısında, giriş katında ortak, büyükçe bir holden tüm mekanlara dağılma, üst katta yine tüm

odalara açılan oturulabilir sofa, odalardaki gömme dolap yerleri geleneksel planları hatırlatmaktadır, ancak rasyonel kurallara da yine son derece bağlı kalınmıştır.

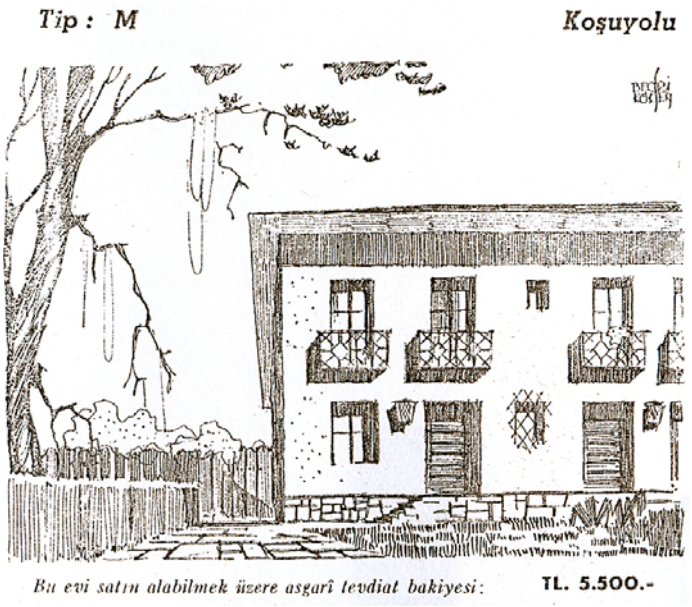

Şekil 3.36 : Koşuyolu Evleri Tip K'ye ait bir fotoğraf (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.36'da K tipinden günümüze ulaşmış bir örnek görülmektedir. Yapı, kütlesel açıdan hemen hemen hiç değişmemiş gibidir. Yalnızca yapının cephe rengi değişmiş, ve pencerelerine panjur eklenmiştir. **Şekil 3.37'**daki örnekte ise kütle değişmiş, eklemelerle büyümüştür. Saçağın üzerinden görünen çatı penceresi, eklenen çatı katının işaretidir. Bunun dışında, bu binada da pencerelere panjurlar eklenmiştir. Bunun gibi birtakım değişikliklere rağmen her iki örnek de Rasyonalist niteliklerini korumaktadır.

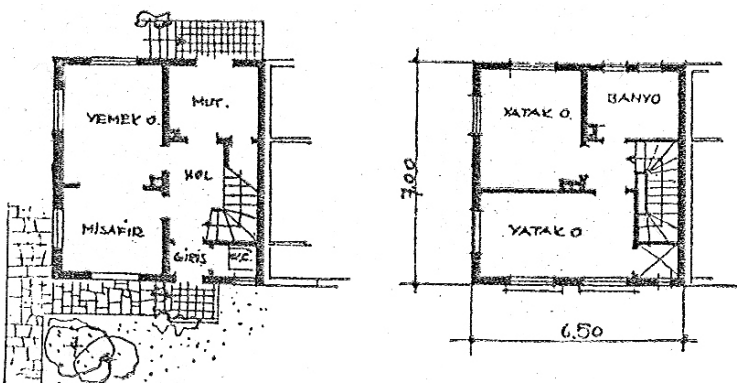

Şekil 3.37 : Koşuyolu Evleri Tip K'ye ait bir fotoğraf, kütle değişmiş, eklemelerle büyümüştür, görünen çatı penceresi, eklenen çatı katının işaretidir. (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.38 : Koşuyolu Evleri Tip M perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

M tipi **(Şekil. 3.38)** de yine prizmatik bir kütleye sahiptir, ancak bu tipte farklı olarak üst katta kat boyu olan pencerelerin önüne balkon korkulukları yapılmıştır. Fransız balkonu olarak bilinen bu balkonlar, dönem mimarlığının Batı etkisine açık olduğunun küçük göstergelerinden biridir. Saçaklı kırma çatı prizmatik kütleyi örtmektedir.

Şekil 3.39 : Koşuyolu Evleri Tip M plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

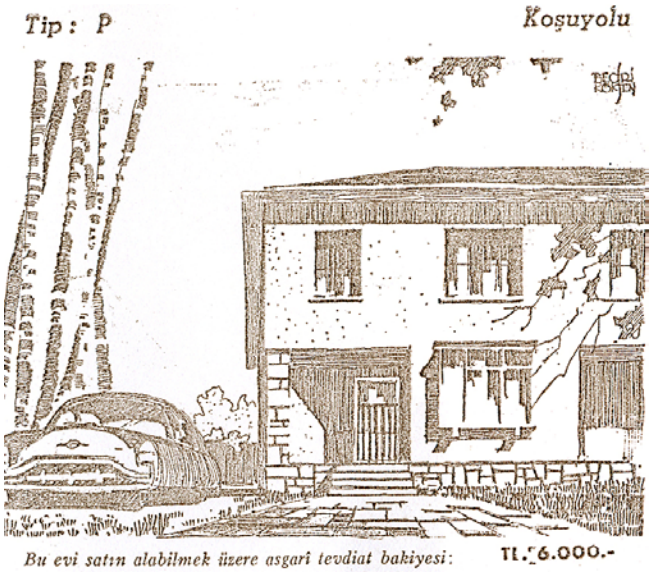
M tipinin mekan organizasyonu **(Şekil. 3.39)** rasyoneldir, minimal mekanlar vardır yine, kapı genişliklerini ancak karşılayacak büyüklükte olan holler alt katta yemek odası, misafir odası ve mutfağa, üst katta yatak odalarına açılmaktadır. Misafir odasının ana yaşam alanından ayrı bir oturma alanı olarak tutulması, bu dönemlerdeki yaygın plan şemasını karşılar.

Yapıda yine ağırlıklı tasarım eğilimi Rasyonalizm'dir.

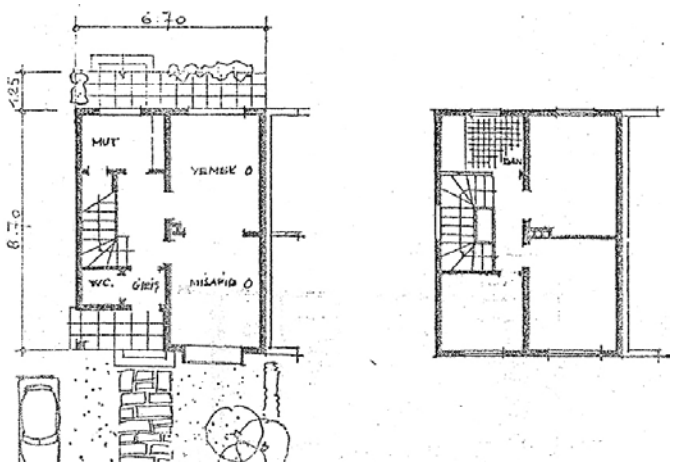
Şekil 3.40 : Koşuyolu Evleri Tip M'ye ait bir fotoğraf (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.40'da görülen M tipine ait örnekte kütlenin çok fazla değişmediği, cephe boşluklarında bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Girişin üzerine bir saçak eklenmiştir. Pencerelerin önüne de yine eğrisel biçimli korkuluklar Postmodernist bir öğe olarak eklenmiştir. Bunun dışında yapı, hala Rasyonel niteliktedir.

Şekil 3.41 : Koşuyolu Evleri Tip P perspektif (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Tip P **(Şekil. 3.41)** C tipinin bir varyantıdır (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953). Prizmatik kütle ve saçaklı kırma çatı tipiktir. Yalnız P tipinde, C tipindeki o baskın balkon çıkması ve ayaklarının olmayışı, yapıyı bambaşka bir görüntüde kılmaktadır. Girişin bir miktar içeri çekilmesi ile, hem korunaklı ve vurgulu bir giriş bölümü elde edilmiş, hem de cephe hareketi sağlanmıştır.

Şekil 3.42 : Koşuyolu Evleri Tip P plan (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

Yaklaşık 58 m²'lik bir taban alanına oturan bu tipin plan şemasına bakıldığında **(Şekil. 3.42)** yine rasyonel, dik açılı mekanlar görülmektedir. Giriş katında mutfak, yemek odası, misafir odası ve wc yer almaktadır. Giriş holünden ulaşılan wc vardır sadece, diğer mekanlara ulaşılan hol giriş holünden ayrıdır. Üst katta üç adet yatak odası ve bir banyo vardır.

Yukarda gösterilen örneklerin dışında, bölümün başında da bahsi geçtiği gibi bir örnek daha tespit edilmiştir. Tip planına ulaşılamasa da Emlak Bankası Evleri vaziyet planı **(Şekil. 3.11),** bölgedeki aynı tip yapıların da vaziyet planında görülen yerlerde rastlanmakta oluşu, bu binanın da o dönemin banka evlerinden kalışını doğrular niteliktedir. **Bölüm 4.1'**de sunulmuş olan Biber Kafe de bu tiptedir, ve kafe işletmecisi de yapının banka evlerinden kalmış olduğunu ifade etmektedir. Tip X olarak ifade edilecek bu binanın örnekleri **Şekil 4.43**'da ve **4.44**'de görülebilmektedir. Diğer banka evleriyle ve birbirleriyle karşılaştırılarak, **Şekil 4.43'**deki örneklerin yapının orijinal haline en yakın örnekler olduğu düşünülmektedir. Yapının kütlesi, genellikle düz yüzeylerden oluşmakla birlikte, ön bahçeye bakan güneydoğu cephesinde zemin kat hizasında yaklaşık bir metrelik bir çıkma bulunmaktadır **(Şekil 4.2)**. Bu çıkmanın binaya iki getirisi vardır; ilk olarak ön bahçe ile ilişkili yarı açık mekan kazanılmıştır, ikincisi çıkmanın üzeri birinci katta teras olarak değerlendirilebilmiştir. Cepheler düz ve bezemesizdir, kaplaması sıva ve boyadır. Pencere boşlukları ise, diğer Banka Evleri tiplerinde de görülen standart boyutlardadır. Ön ve yan cephelerde, her kat için ikişer pencere vardır. Pencere doğramaları ahşaptır. Kütle, beşik çatı ile örtülerek son bulmuştur, kaplaması kiremittir.

Şekil 3.43 : Koşuyolu Evleri Tip X'e ait örnekler (Fotoğraf: R. S., 2008).

Şekil 4.44'deki örnekler ise hem kütlesel açıdan değişmiştir, hem de malzeme dili bakımından farklılaşmıştır. Her iki örnekte de çıkmanın üzerindeki teras kapalı mekan haline getirilmiş, bir de çatı katı eklenmiştir. Cephe kaplaması için birkaç farklı malzeme kullanılmış, pencerelerin etrafına söveler eklenmiş, çıkmanın üzerindeki pencere farklı bir şekilde bölümlenmiştir. Bu sebeplerden, asıl kütle hala Rasyonel olsa da kaplama ve bezemeler yapılara Postmodern bir görüntü kazandırmıştır.

Şekil 3.44 : Koşuyolu Evleri Tip X'e ait örnekler (Fotoğraf: R. S., 2008).

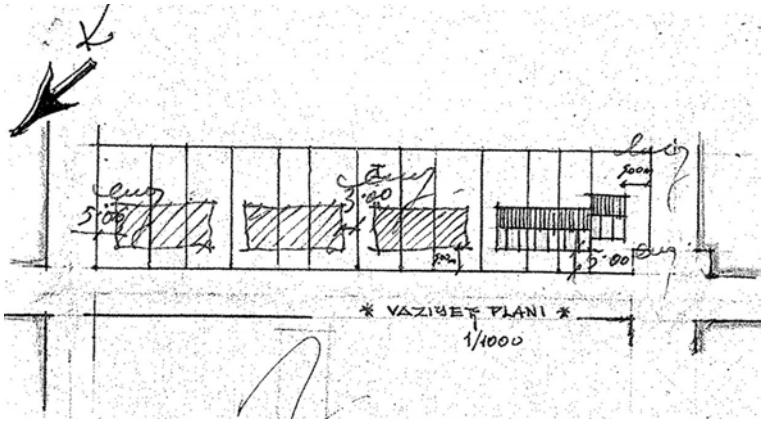
Özetlenecek olursa, banka evleri çoğunlukla dik açılı prizmatik kütleye sahiptir. Prizma bazen çıkma ya da teraslarla, bazen de içeri çekilmelerle kırılmış, cepheler hareketlenmiş, böylelikle nitelikli sokaklar oluşabilmiştir. Binalar kırma ya da beşik çatı ile örtülmüştür. Bu Türk mimarisinin yatkın olduğu bir ifade şeklidir. Bunun bir başka sebebi de, sosyal konutlar olarak tasarlanan ve minimum maliyet hedeflenen bu evlerde, yoğun yağmur alan bölge için teras çatı teknolojisinin o dönemde daha yüksek bir bedele malolması olmalıdır.

Bu konutlarda, bir çok toplu konut uygulamasından farklı olarak çok sayıda plan tipi, ve hatta aynı plan tiplerinde farklı cephe uygulamalarına gidilmiş, bu da bölgeyi tekdüzelikten kurtararak çevre kalitesini yükseltmiştir. Çok sayıda yapı tipi ve

varyasyonlarının uygulaması olduğu halde, oldukça tutarlı bir tasarım dili, bütüncül bir çevre oluşmuştur. Yapılarda net bir Rasyonalizm okunmaktadır, ancak aynı zamanda, yakın dönemde araştırılıp irdelenmiş, keşfedilmiş geleneksel Türk konut mimarisinden de izler barındırmaktadır.

3.2.2 Koşuyolu İşçi Evleri

Kadıköy Belediyesi arşivinde İşçi Evleri olarak geçen bu evler, 1955 yılında projelendirilmiştir. Hakkında çok kısıtlı bilgiye ulaşılan bu evler, Koşuyolu Caddesi'nin batısında yer almaktadır.

Şekil 3.45 : Koşuyolu İşçi Evleri vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

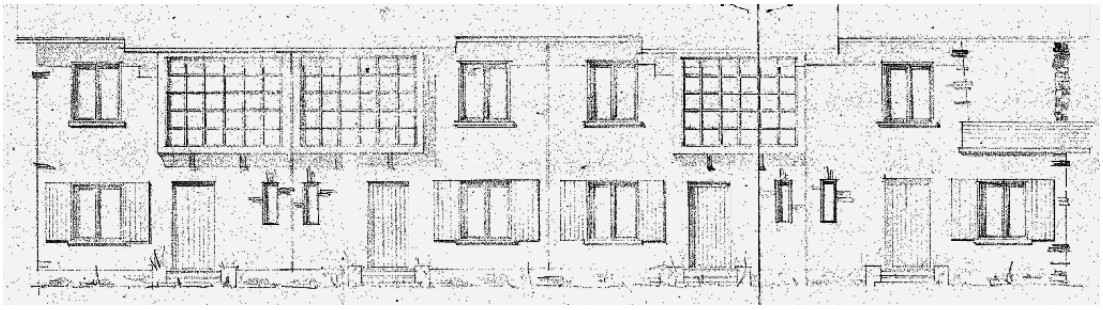
Şekil 3.45'de görülen Kadıköy Belediyesi'nden edinilmiş ilgili parsele dair vaziyet planı, yerleşimin bir kısmını ifade etmektedir. Bugün, bölgede aynı tipte çok sayıda yapı bulunması itibarıyla, bu konutlarda Emlak Bankası Evleri'ndeki kadar çeşitlilikte tip bulunmadığını söylemek mümkündür.

Şekil 3.46 : Koşuyolu İşçi Evleri sokak görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2008).

Yerleşimin planlama özellikleri, Koşuyolu Emlak Bankası'na benzerlik gösterir. Yine yola yönelik sıra örüntüsünde, bitişik nizam, arazime eğimine paralel bir

yerleşim söz konusudur. Bu bölgede arazi eğimi genellikle Koşuyolu Caddesi'ne paralel olduğundan, daha gridal bir doku, birbirini daha dik açıya yakın açılarla kesen yollar mevcuttur

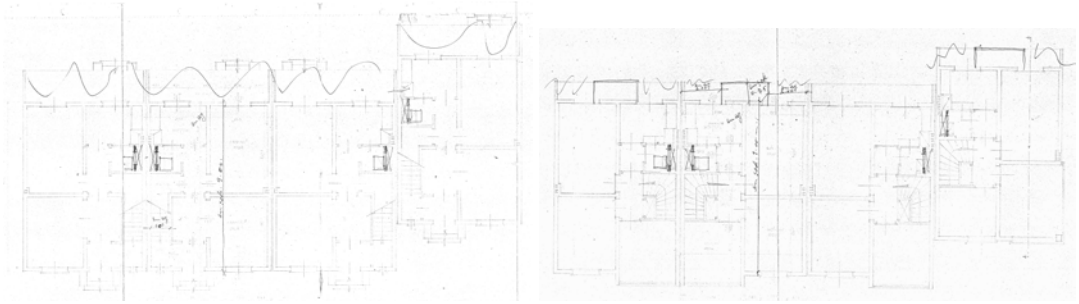

Şekil 3.47 : Koşuyolu İşçi Evleri, cepheler (Kadıköy Belediyesi arşivi).

İşçi Evleri'nde de kütle prizmatiktir, cephenin yarısı kadar bir kısmı birinci kat hizasında çıkma yapmıştır. Cephe çizimlerinde, çıkmalarda görülen grid bölümlenmesi, mevcuttaki yapıların hiç birinde görülmemiştir. Bunun yerine, tipik olarak, çıkmalardaki pencerelerin altında çizgisel derzler vardır **(Şekil 3.46)**; tasarım kararı, sonradan değişmiş olmalıdır. Pencere ve kapılar, banka evleri ile benzer oranlarda, benzer karakterdedirler. Çatı, tüm Koşuyolu evlerinde olduğu gibi kırma çatıdır, fakat bu konutlarda geniş saçaklı değildir.

Şekil 3.48 : Koşuyolu İşçi Evleri sokak görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.49 : Koşuyolu İşçi Evleri, planlar (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Planlarda **(Şekil 3.49)**, olumsuz saklama koşulları yüzünden, net olarak okunamasa da, dik açılı rasyonel mekanlar dikkati çeker. Yalın iç mekanların yanı sıra, ön ve arka bahçeleri de vardır.

Şekil 3.50 : Koşuyolu İşçi Evleri sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009).

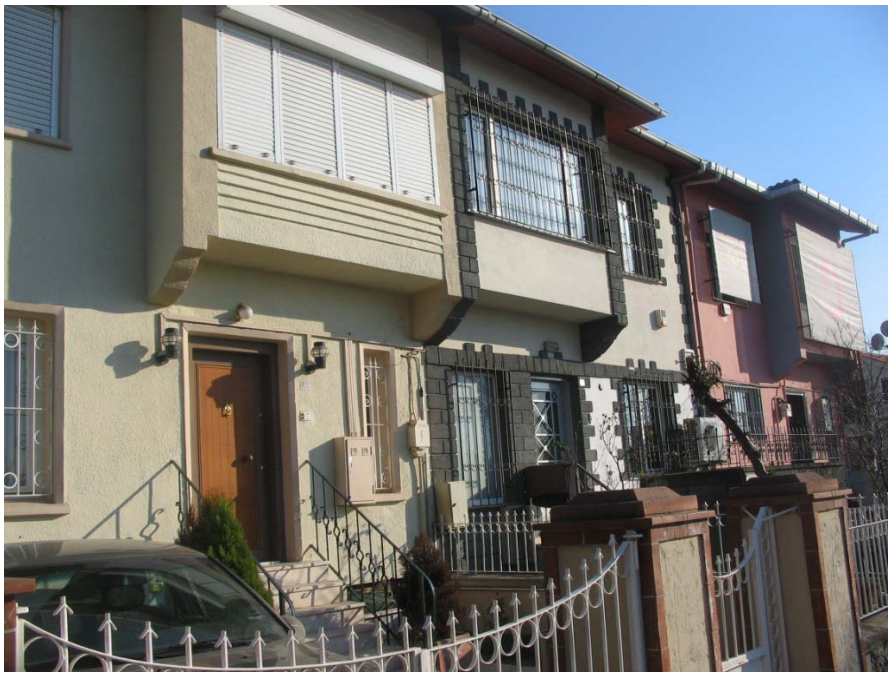
Denilebilir ki, bu evlerde yaygın olan Rasyonalist tasarım anlayışı, bölgedeki diğer toplu konut uygulamalarına benzer nitelikler gösterir **(Şekil 3.50)**. Yalnız, Emlak Bankası Evleri ile kıyaslandığında, bu kez yerel konut mimarisine ait öğelerin daha belirgin ve vurgulu olarak kullanıldığı gözlemlenir. Prizmatik kütlede çıkmalar, yapının en karakteristik öğeleridir. Üstelik, bu çıkmaların altında dekoratif payandalar kullanılmış, bu noktada yerel mimari konusunda biçimciliğe kayılmıştır. Cephe çizimlerinde, çıkmalarda görülen Art Deco tarzındaki grid bölümlenmesi yerine mevcut yapıların çıkmalarındaki pencerelerin altında çizgisel derzler de Art Deco'yu anımsatan bir tavır olsa da, projede görülen gridal bölümleme kadar baskın değildir.

Şekil 3.51 : Koşuyolu İşçi Evleri sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.49, 3.51, 3.53, 3.54 ve 3.55'de, bu İşçi Evleri'nin günümüzdeki durumları görülmektedir. Farklı niteliklerde değişime uğramış bu yapılarda, yine de ana kütle ve temel tasarım kararları, varlığını korumaktadır. Kitledeki değişimler çoğunlukla

cephe kaplaması, balkon korkuluğu, giriş kapısı düzeyinde kalmıştır. Emlak Bankası konutlarına oranla daha az değişmiş bir çevre mevcuttur, sokak dokuları, orijinal durumuna çok yakındır. Bahçe mesafeleri, ve giriş düzenlemeleri de çoğunlukla aynı kalmıştır.

Şekil 3.52 : Koşuyolu İşçi Evleri sokak görünüşleri (Fotoğraf: R. S., 2009).

3.2.3 Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri

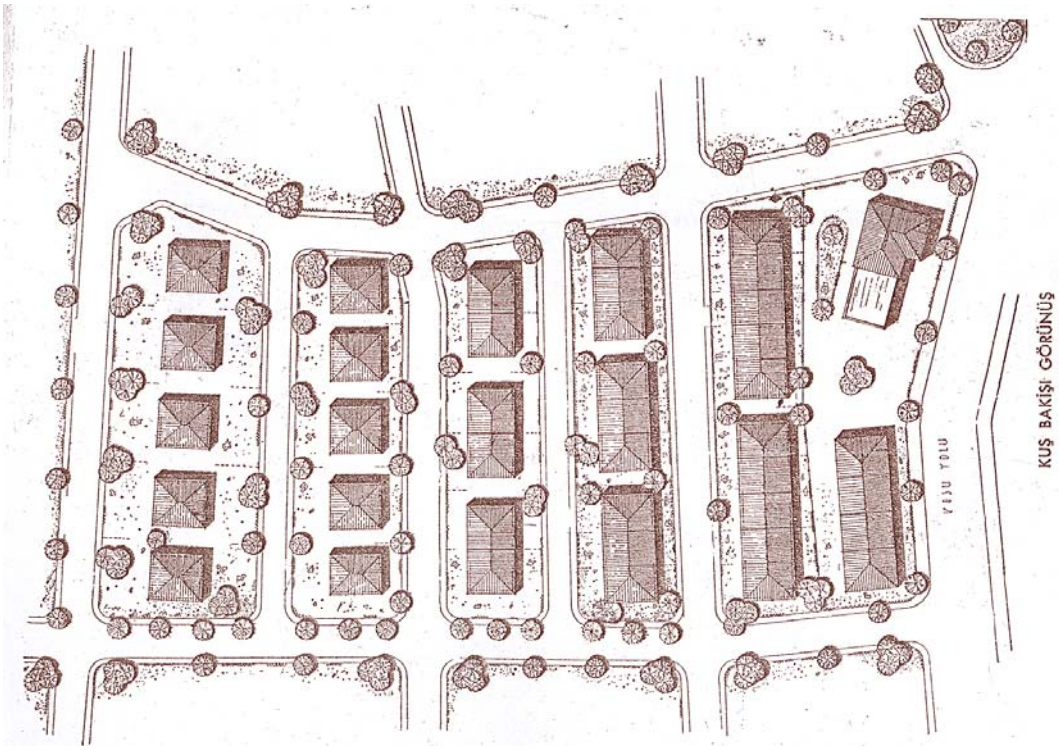
Kredi Yapı Sandığı A.Ş. tarafından yaptırıldığı anlaşılan bu evlerin, kurum tarafından hazırlanan katalogda (1957), 1958 Haziran'ında bitirilip teslim edileceği bilgisi yer almaktadır.

Şekil 3.53 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri broşür kapağı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

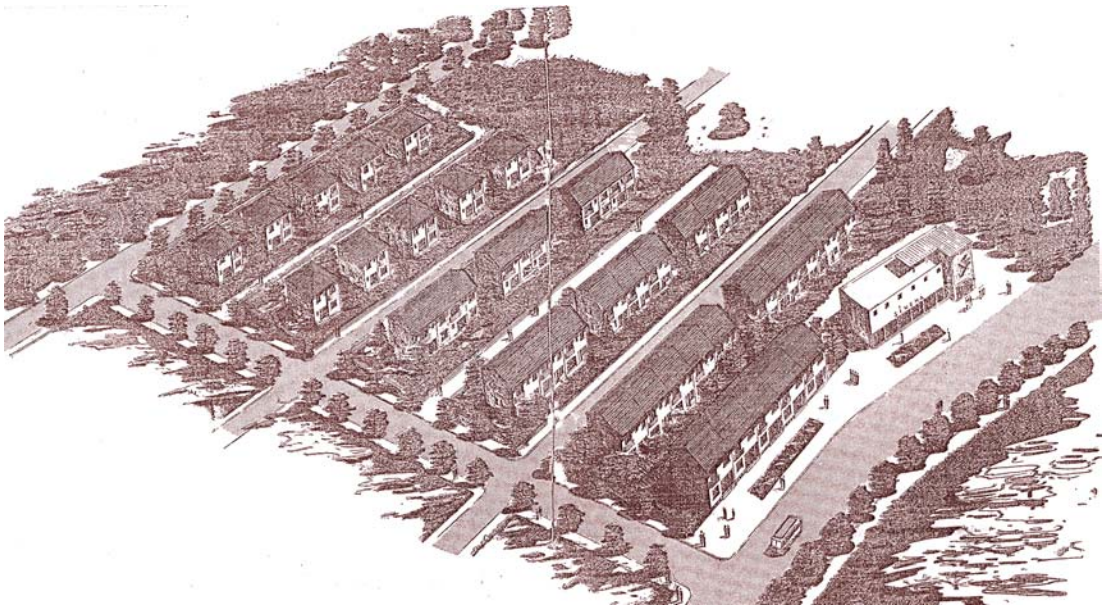
Kredi Yapı Sandığı A.Ş. 'nin bu toplu konut girişimi de yine ev ya da arsa alacak gücü bulunmayan vatandaşlara hitap etmek üzerinedir. Bu evlerin broşüründe **(Şekil. 3.53),** evler şu şekilde sunulmaktadır (1957):

> "Koşuyolu'nda meyve ve çam ağaçlarını havi geniş bir sahada bahçeli, her zevke ve ihtiyaca uygun meskenleri inşaya başlamıştır. Birinci sınıf malzeme ve işçilikle inşa edilen bu meskenlerin anahtarını müşterilerine teslim etmekle Kredi Yapı Sandığı mes'ut bir vazifeyi yapmış olacaktır. Koşuyolu Kredi ve Yapı Sandığı Evleri, ana caddenin yanındadır. Kadıköy ve Haydarpaşa'ya gidip gelen vasıtalar önünden geçmektedir. Günün her saatinde, nakil vasıtası sıkıntısı çekmeden, Üsküdar, Kadıköy ve Haydarpaşa'ya geçmek, oradan arzu edilen semte geçmek mümkündür. Burada oturanlar, hem kışlık mesken ve hem de yazları sayfiye ihtiyaçlarını karşılamış olacaklardır. Mahallenin, yol, su, elektrik, havagazı ve telefon ihtiyacı temin edilmiştir. Büyük bir çarşısı ve modern bir sineması ve yeşil sahaları olacaktır. İstanbul'un en mutena köşelerinden biri olan Koşuyolu'nda, kolaylıkla ucuz ve güzel bir yuvaya sahip olmanız için Kredi Yapı Sandığı size güzel bir imkan hazırlamış bulunmaktadır."

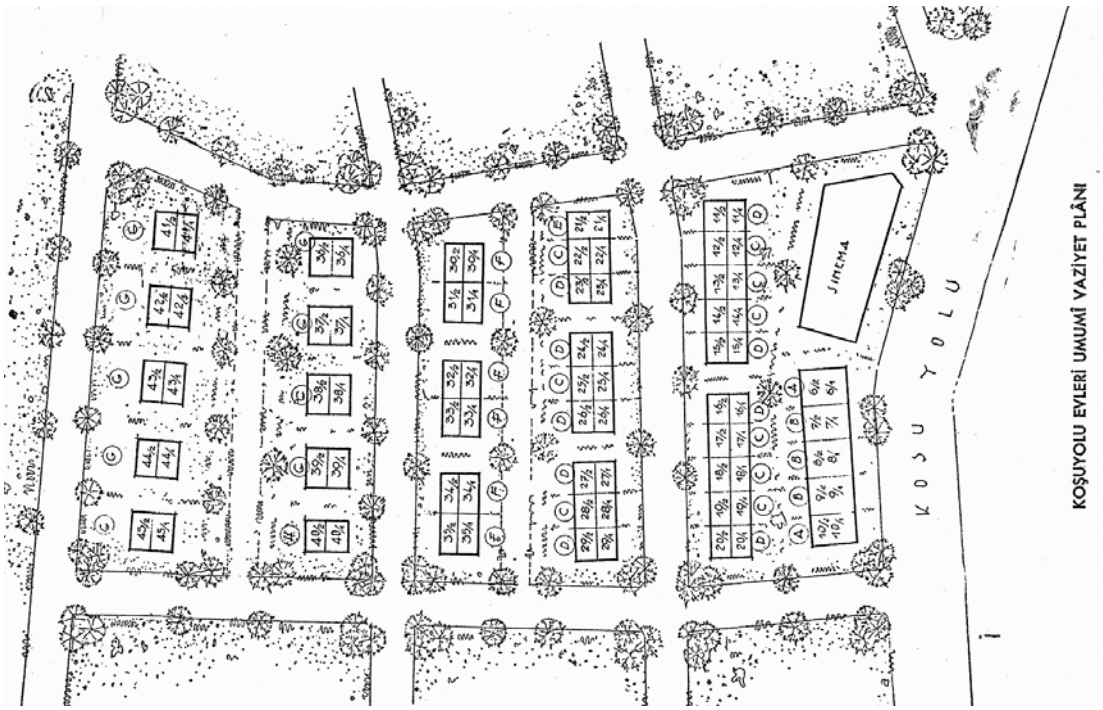

Şekil 3.54 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri kuş bakışı görünüş (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Kredi Yapı Sandığı'nın yaptırmış olduğu bu evler, bir çok nitelikleri bakımından Emlak Bankası'nın yaptırmış olduğu evlere benzerlik gösterir. Koşuyolu yerleşiminin bütüncül sade ve öz tasarım anlayışı, bu yapılarla bozulmamış ya da farklılaşmamış, aksine devam ettirilmiştir **(Şekil. 3.55)**.

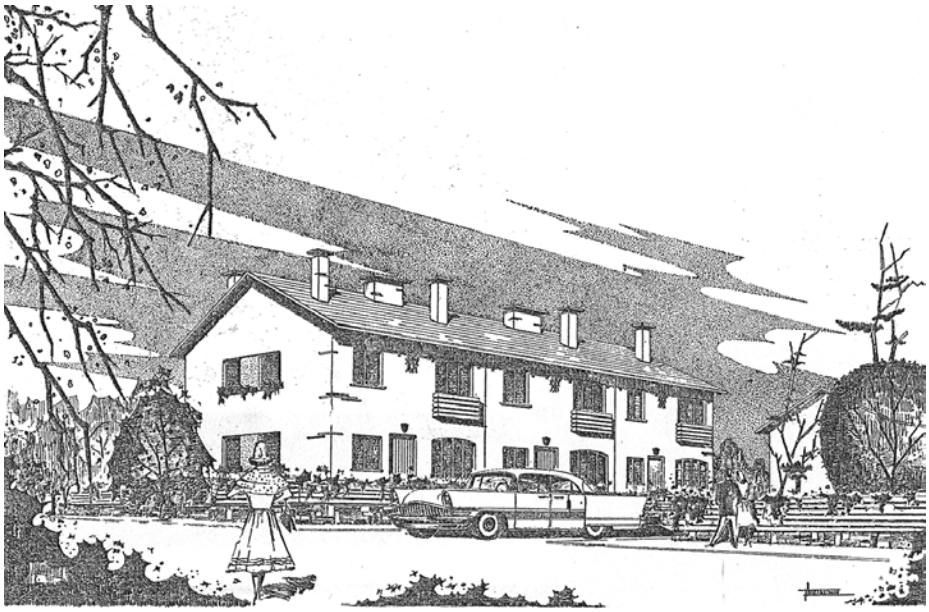

Şekil 3.55 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri genel perspektif (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

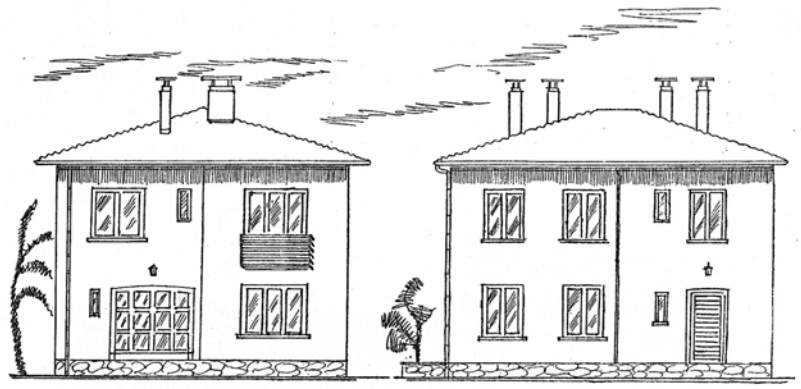
Şekil 3.56 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri vaziyet planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri'nde, Emlak Bankası'nın yaptırdığı evlerdeki gibi yine arazi eğimine paralel bir yerleşim söz konusudur. Yerleşim alanı daha küçüktür. Koşuyolu Caddesi'ne en yakın olan evler, bitişik nizamda, uzun sıra evler şeklindedir. Caddeden uzaklaştıkça, yapı grupları küçülmektedir. Nihayet caddeye en uzak olan yapı adalarında evler ikili gruplar haline gelmiştir **(Şekil. 3.56)**. Koşuyolu Caddesi'ne bakan adada bir de sinema yapısı tasarlanmıştır.

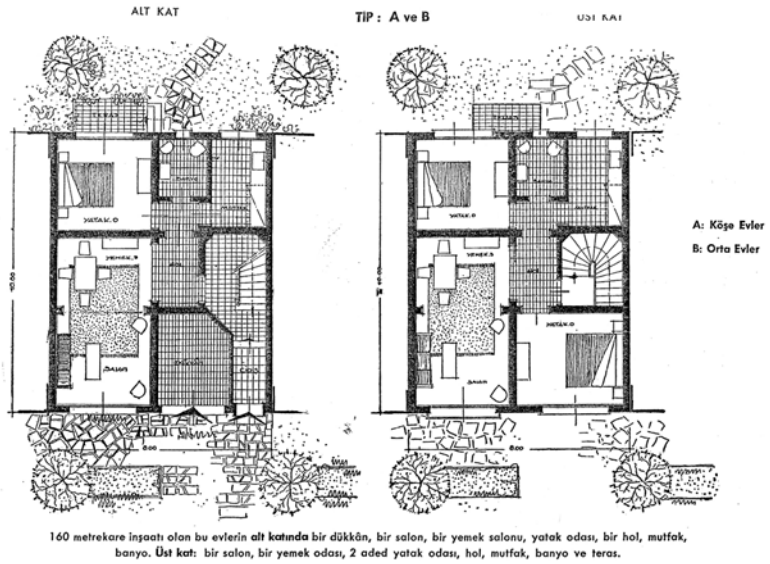

Şekil 3.57 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri perspektif (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Kredi Yapı Sandığı Evleri, Emlak Bankası'nın yaptırdığı evlerle kıyaslanacak olursa, daha az çeşitlilik vardır, Kredi Yapı Sandığı tarafından hazırlanan broşürde A, B, C, D, F, H ve G tiplerinden söz edilmektedir, ancak A ve B tipinin mekan organizasyonu aynıdır, farklı isimlendirilmesinin nedeni birinin köşe, birinin orta ev olmasıdır. Aynı şekilde C, D ve H tipinin de mekan organizasyonu aynıdır, farklı isimlendirilmesinin nedeni yine ortada yahut köşede yer alışından kaynaklanır. Broşürde, bir cephe ve bir perspektif gösterilmiştir (Şekil. 3.46 ve 3.47), bu nedenle tüm tiplerin kütleleri aynı tarzda olmalıdır. Kütle kompozisyonu çok rasyoneldir. Rasyonalist bir tasarım anlayışı göze çarpmaktadır. Prizmatik kütle, bölgenin iklim şartları doğrultusunda eğik çatı ile örtülmüştür. Pencere boşlukları ısıtma – aydınlatma optimizasyonuna göre rasyonel seviyede görünmektedir.

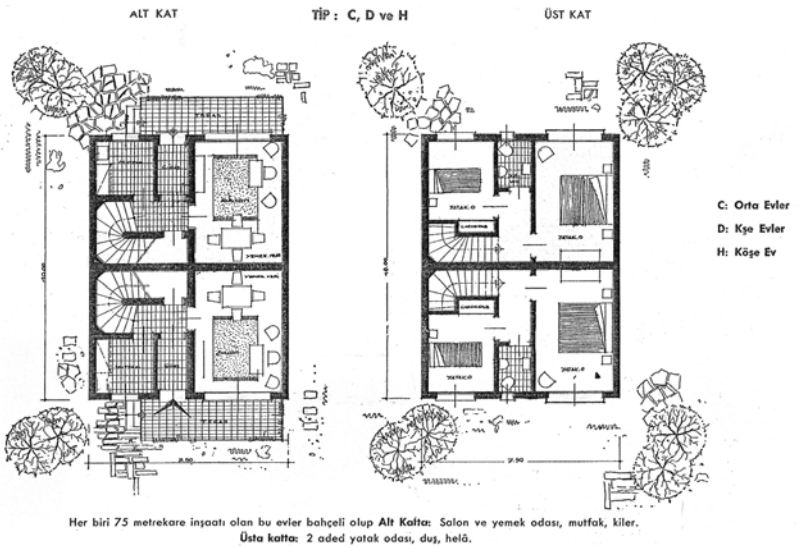

Şekil 3.58 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri cephe (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

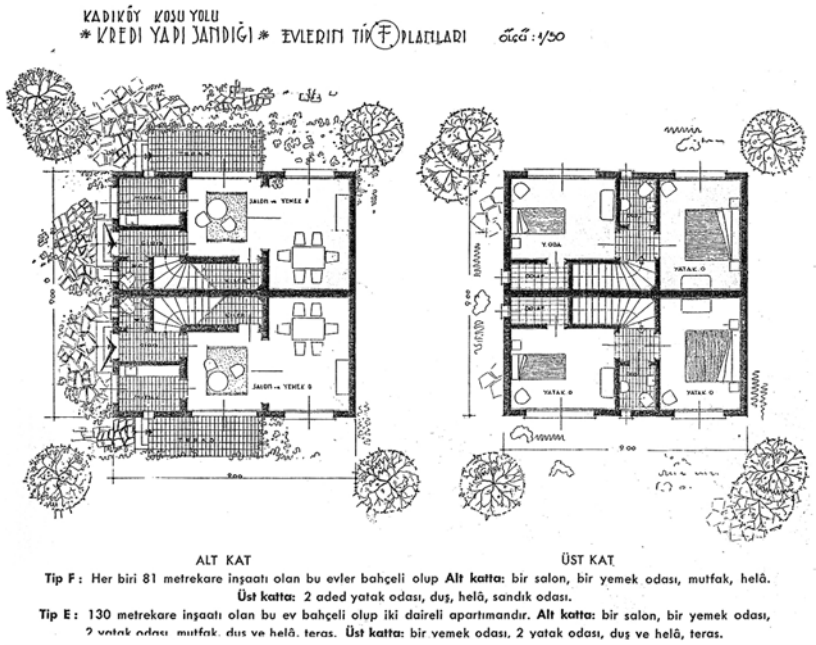
Şekil 3.59 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip A ve tip B planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Tip A ve Tip B'nin mekan organizasyonuna bakıldığında **(Şekil. 3.59)**, Emlak Bankası Evlerine göre biraz daha konforlu mekanlar göze çarpmaktadır. Yapı tek aile evi olarak tasarlanmamıştır, iki tane dairesi bulunan küçük bir apartman gibidir. Ama aynı zamanda üç yatak odalı bir tek aile evi haline getirmek de mümkün görünmektedir. Alt katta bir salon, bir yatak odası, bir mutfak ve bir de banyo bulunmaktadır. Bu katta bir de dükkan yapılmıştır. Üst katta diğer mekanların yanında bu kez iki yatak odası vardır. Dairelerde salon büyümüştür, ve artık misafir odası niteliğinden sıyrılıp evin yaşama odası haline gelmiştir. Yemek bölümü de salon içinde yer almaktadır. Tüm mekanlar dik açılarla oluşturulmuş, rasyonel, minimal mekanlardır.

Şekil 3.60 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip C, D ve H planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Tip C, D ve H **(Şekil 3.60)**, yine rasyonel düzenlemelere sahiptir. Sırtsırta, ikiz ev düzenindedir. Evlerin girişlerinde bahçeleri vardır. Her biri 75 m² inşaat alanına sahiptir ve 7,5 m cephe uzunluğuna sahiptir (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957). En ucuz maliyete maksimum konfor amaçlandığından, mekanların küçük, ama kullanışlı olmasına çalışılmıştır. Merdiven boşlukları da kullanılmış, alt katta kiler, üst katta gömme dolap yapılmıştır. Salon ve yatak odaları dikdörtgen biçimindedir, banyo oldukça küçüktür, ama tüm bunların yanında belli bir konfor standardı yakalanmış görünmektedir.

Şekil 3.61 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip F planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Şekil 3.61'de görülen F tipine bakıldığında, nispeten daha geniş mekanlarla karşılaşılır. Bu tipte maliyet biraz artmış olmalıdır. Nitekim satış fiyatı da tip C, D ve H'ye göre daha yüksek görünmektedir **(Çizelge 3.1)**. Giriş katında daha geniş, ve L biçimiyle oturma ve yemek bölümü biraz daha tanımlı kılınan bir salon vardır. Salonun yemek bölümünden ulaşılan bir teras ve yan bahçe yapılmıştır. Mutfak, doğrudan salonun yemek bölümüne açılmaktadır, giriş holünden ulaşılan mekanlar salon ve wc'dir, bir de merdiven giriş holüne bakmaktadır. Alt katta da bir wc yapılmıştır, ve yine merdiven boşlukları alt katta kiler, üst katta dolap alanı olarak değerlendirilmiştir. Üst katta iki yatak odası ve bir banyo bulunmaktadır. Alt ve üst katta da holler minimumda tutulmuş, alan kaybına hiçbir noktada izin verilmemiştir.

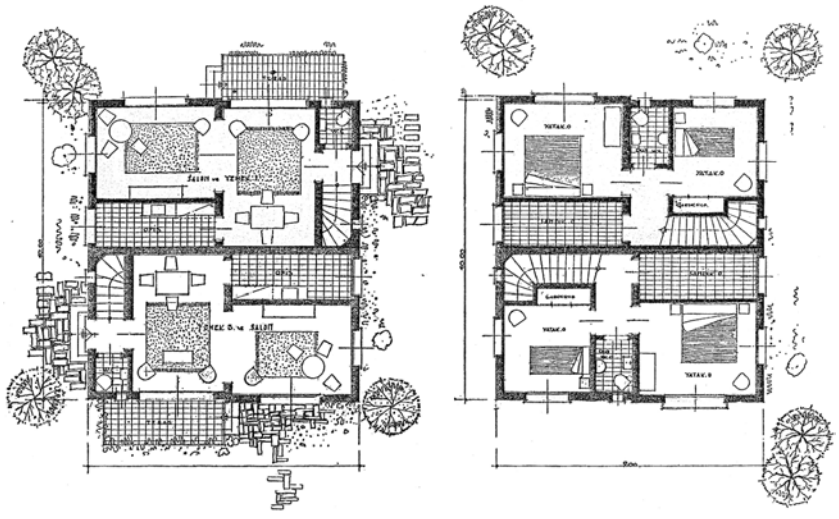
Çizelge 3.1 : Tiplere göre ev fiyatları (.Kredi Yapı Sandığı Broşürü, 1957).

FİAT LİSTESİ

	10 Sene vadeli T.L.	5 Sene vadeli T.L.	PEŞİN T.L.
TİP A	160.000	140.000	125.000
TİP B	155.000	135.000	120.000
TİP C/A	59.000	54.000	49.000
C/B	57.000	52.000	47.000
TİP D/A	64.000	59.000	55.000
D/B	63.000	58.000	54.000
D/C	62.000	57.000	53.000
D/D	61.000	56.000	52.000
TİP E	121.000	110.000	86.000
TİP F/A	76.000	71.000	67.000
F/B	73.000	68.000	64.000
TİP G/A	68.000	63.000	59.000
G/B	66.000	61.000	57.000
TİP H	61.000	56.000	52.000

SATIŞIMIZ FAIZSIZDIR

TİP : G

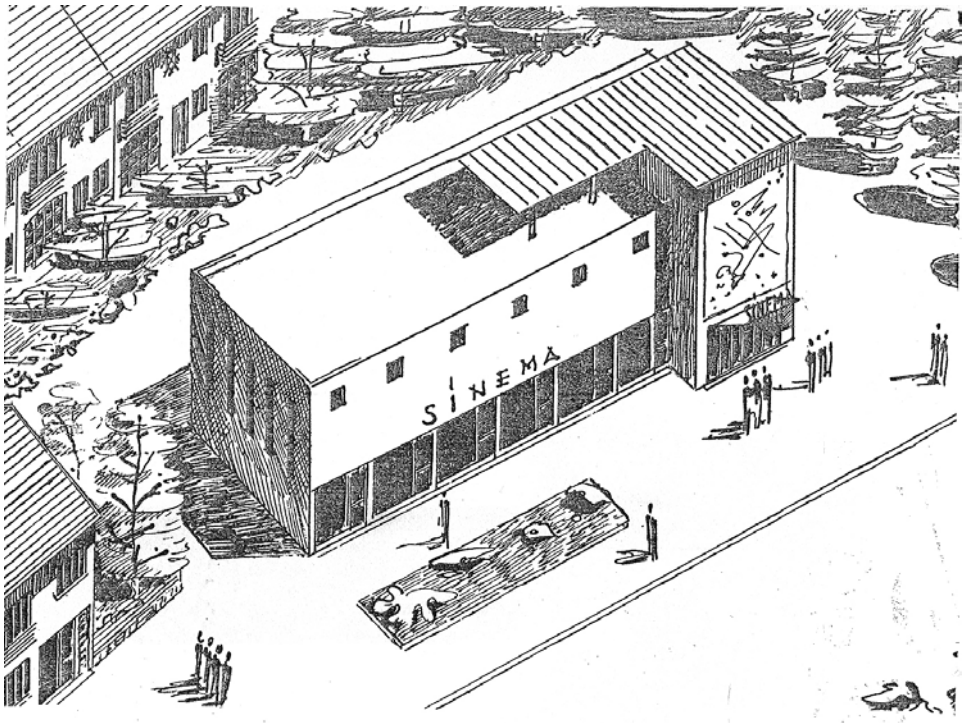

ALT KAT ÜST KAT

90 metrekare inşaatı olan bu evler bahçeli olup:
Alt katta: bir salon, bir yemek odası, bir mutfak, bir helâ.
Üst katta: 2 aded yatak odası, duş, helâ, bir sandık odası.

Şekil 3.62 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri tip G planı (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Tip G'deki mekan anlayışı da **(Şekil 3.62)**, tip F'ye çok benzerlik gösterir. Yine aynı biçimde bir salona bu kez daha küçük bir giriş holünden ulaşılır. Salondan ulaşılan bir teras ve yan bahçe vardır. Alt kat salon, mutfak ve wc mekanlarından oluşurken, üst katta iki yatak odası, bir banyo, ve bir de farklı olarak bir sandık odası vardır. Merdiven boşluğu da yine gardrop olarak değerlendirilmiştir.

KREDİ YAPI SANDIĞININ KOŞUYOLU SİTESİNİN SİNEMA VE ÇARŞISI.

Şekil 3.63 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı sinema perspektifi (Kredi Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri Broşürü, 1957).

Koşuyolu Bölgesinin özel bir yapısı olarak bir de sinema tasarlanmıştır **(Şekil 3.63)**. Rasyonel ve dik açılarla oluşturulmuş bir kütledir, ancak son derece yüksek bir tasarım anlayışı çizgisinde durmaktadır. Cephedeki hareket, hem giriş kısmını vurgulamış, hem de son derece doğru oranlarla yapıyı tanınabilir kılmış, aynı zamanda da rasyonellikten uzaklaşılmamıştır. Bu cephe çıkması, çatıda da vurgulanarak yükseltilmiş, ve üstü yapı kütlesine uygun, L formunda bir çatı örtüsü ile örtülmüştür. Cephede giriş katında sürekli bir şeffaflık yapılmıştır, akla ilk modern mimarların tasarım anlayışını getirmektedir. Üst katta cephede karanlık bir ortam gerektiren sinema işlevine uygun küçük kare boşluklar ritmik olarak devam etmektedir. Yan cephede ise uzun, ince dikdörtgen formuyla farklılaşan pencere boşlukları yapıya farklı bir ritm getirmiştir. Bu şekilde tekdüze bir cephe olmaktan çıkmış, fakat rasyonellikten hiçbir noktada ödün verilmemiştir. Bu yapının uygulandığına dair hiç bir veri yoktur. Bu yapının tasarlandığı adada, bugünkü bölümlenmiş parseller, bölgedeki konut parseleriyle aynı büyüklükte ve tipte, bitişik nizamdadır **(Şekil 3.56)**. Bu sebepten bu bölgede bu sinema yapısının uygulanmamış, yerine aynı tipte konutlar inşa edilmiş olma olasılığı yüksektir.

Şekil 3.64 : Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri arazisinin bugünkü vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 3.65 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Koşuyolu Caddesi (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.66 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Koşuyolu Caddesi (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.67 : Kredi Yapı Sandığı Evleri, Cenap Şahabettin Sokak (Fotoğraf: R. S., 2009).

Koşuyolu Kredi Yapı Sandığı Evleri'nin bugünkü durumuna bakıldığında **(Şekil 3.65, 3.66 ve 3.67),** ana kütlelerin ve parsel bölümlenmelerinin inşa edildiği yıllardaki gibi olduğu; ancak, yapılara yapılan müdahelelerin (cephe boşluklarının boyutsal ve niteliksel değişimi, balkon ekleme ya da kapatma, söve ekleme, çatı katı ekleme vs.) bilinçsiz ve yüksek ihtimalle tasarlanmadan yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle sokak dokusu oldukça değişmiştir.

3.2.4 Koşuyolu Tersane Evleri

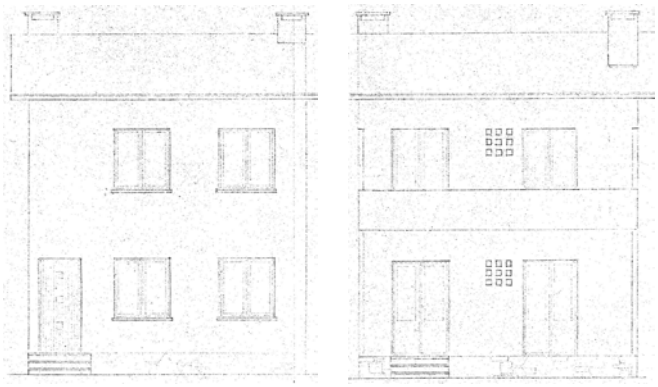

Şekil 3.68 : Cenap Şahabettin Sokak ve çevresi, bugünkü vaziyet planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kadıköy Belediyesi arşivinde Cenap Şahabettin Sokak Evleri olarak da geçen bu evler, adından da anlaşılacağı gibi Koşuyolu Caddedi'nin batısında bulunan Cenap Şahabettin Sokak'ta yer almaktadır. İstanbul Liman ve Dokları Gemi Sanayii İşçileri Sendikası Kooperatifi tarafından 1962 yılında yaptırılmıştır.

Tersane Evleri'nden pek azı günümüze orjinal haliyle ulaşmıştır. Kadıköy Belediyesi'nde dahi bu yapılarla ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Ulaşılabilen tek tipin projesi, aşağıda sunulmaktadır .

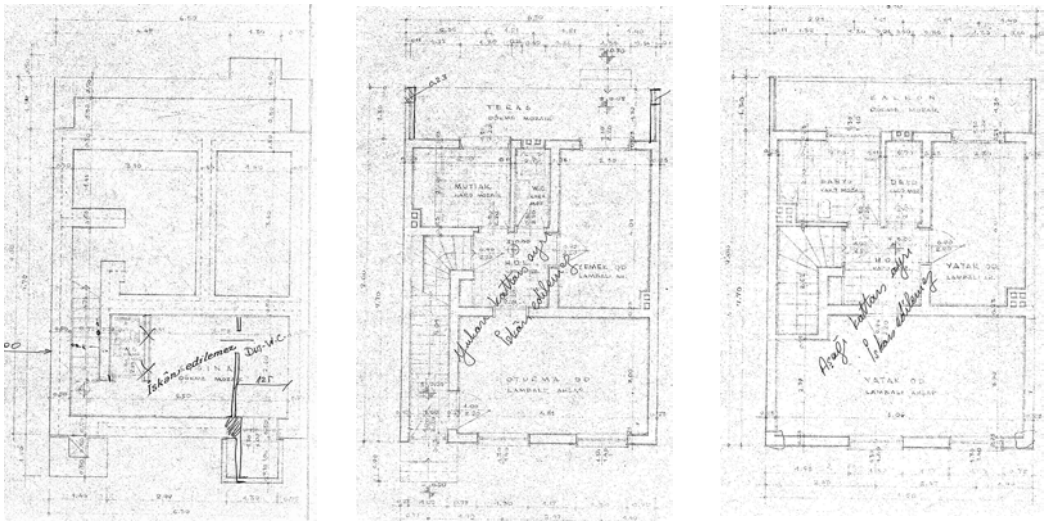
Şekil 3.69'da görülen cephelerde tipik olarak Koşuyolu'nun tüm konut uygulamalarına yaygın kılınmış Rasyonalist ve Minimalist anlayış görülmektedir. Bitişik nizam olduğu anlaşılan bu yapı, bir bodrum, bir zemin ve bir normal kata sahiptir. Hem ön, hem de arka bahçesi vardır. Düz, dikdörtgen bir tabana oturan prizmatik bir kütle söz konusudur. Çatı, kırma çatıdır, saçaklıdır ama saçaklar çok geniş değildir. Cephe pencere boşlukları da kareye yakın dikdörtgen biçimlidir, ön ve arka cephede, kendi içinde bir bütünlük arzederek aynı boyutlarda tekrarlar. Yalnızca arka cephede, yapıyı en tanınabilir kılan öğe olarak ıslak hacimlerin pencereleri, diğer pencerelerden farklıdır. Küçük kare biçimlerden oluşan pencerenin bölmeleri doğrama ile değil, duvarla yapılmıştır, bu nedenle cephede etkisi daha kuvvetli olmaktadır. Bu noktada Art Deco akımı akla gelmektedir.

Şekil 3.69 : Tersane Evleri'nden birinin ön ve arka cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi).

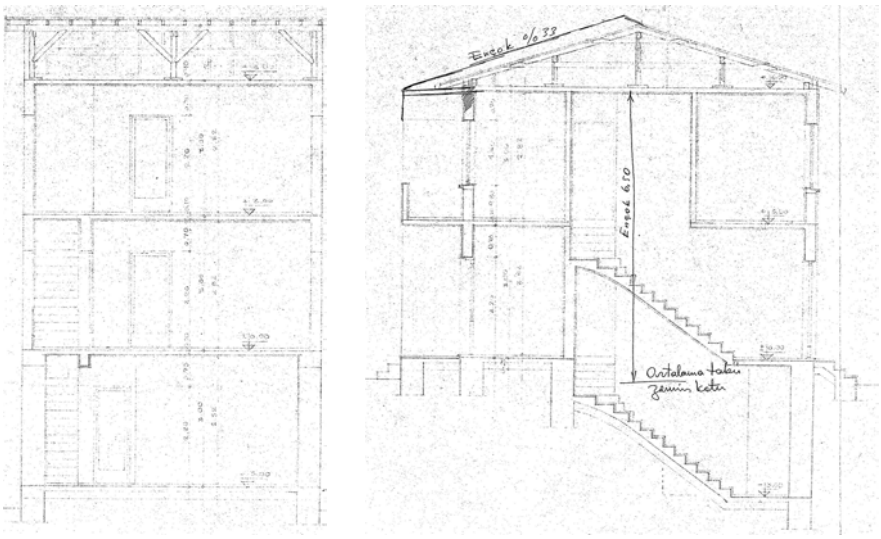
Planlarda da rasyonel düzenlemeler söz konusudur. Bodrum kat **(Şekil 3.70)**, servis hacimlerinin bulunduğu iskan edilemez bir kattır, tüm mekanlar dik açılarla oluşturulmuştur. Zemin katta **(Şekil 3.70)** tüm mekanlar net dikdörtgenlerden oluşmaktadır. Yalnız diğer Koşuyolu toplu konut uygulamalarından farklı bir plan organizasyonuna sahiptir. Giriş holü yalnızca merdivene ve oturma odasına açılmaktadır. Oturma odasından çıkılan holden ancak kattaki diğer mekanlar olan mutfak, yemek odası ve wc'ye ulaşılabilmektedir. Hem mutfaktan hem de yemek

odasından arka bahçenin terasına çıkış verilmiştir. Birinci katta iki yatak odası, bir banyo ve bir depo yer almaktadır, merdivenin ulaştığı hol, tüm bu mekanlara açılmaktadır. Bu kattaki tüm mekanlar da net dikdörtgen biçimlere sahiptir.

Şekil 3.70 : Tersane Evleri'nden birinin bodrum, zemin ve normal kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kesitler de yapının rasyonalitesini ifade eder **(Şekil 3.71)**. Net standart mekanlar, her bir metrekarenin kullanılıp değerlendirilme çabası göze çarpmaktadır.

Şekil 3.71 : Tersane Evleri'nden birinin A ve B kesiti (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Bilgilerine ulaşılabilmiş bu tek tip yapı, bu konutların niteliği hakkında fikir vermektedir. Bu yapıların da, diğer Koşuyolu toplu konutları gibi Rasyonalist kurallara göre tasarlandığı belli olmaktadır. Yer yer Art Deco akımının etkileri göze çarpsa da, bu etkiler yoğun olarak hissedilmemekte, yapıların mütevazi ve sade görüntüsünü bozmamaktadır. Maliyetin tasarımda en önemli etkenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.5 Koşuyolu Belediye Evleri

Bölüm başında da ifade edildiği gibi, Koşuyolu eski sakinlerinin ifadelerine ve bölgede yapılan gözlemlere dayanarak yukarda sayılanların dışında bir de Belediye Evleri olarak adlandırılan toplu konut uygulamasının olduğu düşünülmektedir. Yapım yılı hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır; semtin eski sakinleri 1952-1953 yıllarında yapıldığını ifade etmişlerdir (Şehsuvaroğlu, 2009).

Diğer Koşuyolu evleri ile benzer karakterde tasarlanmış bu yapılar da yine bitişik nizam, iki katlı ve bahçelidir **(Şekil 3.72)**. Net bir prizmatik kütleye sahip olan bu evlerin ayırıcı özellikleri basık kemerli giriş kapısı, girişin üzerindeki eğrisel biçimli Fransız balkonu ve girişin yanındaki gridal bölümlenmiş ıslak hacim pencereleridir **(Şekil 3.73)**.

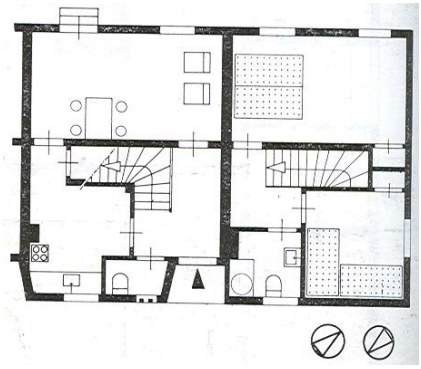

Şekil 3.72 : Belediye Evleri'ne ait eski bir fotoğraf (Habitation, 1964).

Şekil 3.73 : Belediye Evleri'ne ait eski fotoğraflar (Şener & Yıldız, 2000).

Habitation 3 kitabından edinilmiş **Şekil 3.74** ve **3.76**'daki planların, bu kitapta Emlak Bankası Evleri vaziyet planı ile birlikte bu evlere ait planlar olarak sunulmuş olmasına rağmen, aslında Belediye Evleri'ne ait olduğu bölgede yapılan araştırmalar sonucu tespit edilmiştir. **Şekil 4.106'**da görülen **Bölüm 4.15**'de sunulmuş olan Bengin Evi'ne ait 1993 tarihli rölöve planının da bu **Şekil 3.74**'deki planla nerdeyse aynı oluşu da bu görüşü destekler (Broek, 1964, s.190,191).

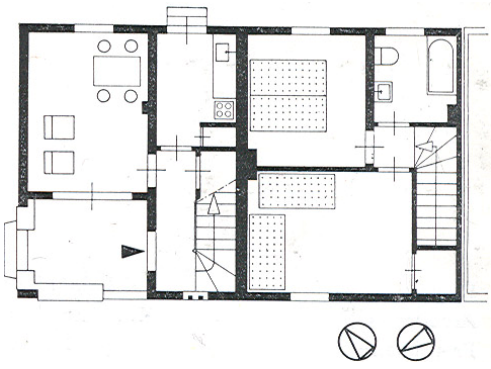

Şekil 3.74 : Belediye Evleri'ne ait bir tipin zemin ve birinci kat planı (Habitation 3, 1964).

Şekil 3.73'de görülen yapılarla **Şekil 3.75**'de görülen yapı aynı olmasa da, aralarındaki kütlesel benzerlikler, basık kemer ve eğrisellik kullanımı, aynı dildeki ıslak hacim penceresi, bu iki tipin de Belediye Evleri'ne dahil edilmesinde etkilidir. Yapıların birbirine yakınlığı bu düşünceyi destekler, yapı sahiplerinin ifadeleri de bu yöndedir.

Şekil 3.75 : Belediye Evleri'nden bir örnek (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 3.76 : Belediye Evleri'ne ait bir tipin zemin ve birinci kat planı (Habitation 3, 2000).

Genel olarak bakıldığında, bu evlerde de diğer Koşuyolu evlerinde olduğu gibi Rasyonalist bir anlayış hakimdir. Ancak basık kemerli geçişler ve kapılar, eğrisel balkon çıkması ve kare bölüntülü ıslak hacim pencereleri Art Deco akımını hatırlatmaktadır.

3.3 Koşuyolu Evleri Sosyal Özellikleri

Koşuyolu Evleri'nin yapıldığı 1950'li yıllar, çeşitli konut, toplu konut, sosyal mesken ve ucuz ev tartışmalarının olduğu yıllardır. Örneğin, Prof. Kemal Ahmet Aru, 1951 yılında "İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Garp Avrupa'sında Mesken Problemi" kitabını yayınlamıştır. Bu kitapta Aru, toplumun kalkınma davasında mesken konusunun sosyal bir dava olarak en ön plana alınması gerektiğini savunmaktadır. Avrupa Devletlerinin mesken işini eğitim işi gibi esas vazifeleri arasında saydıklarından bahsetmekte ve Türkiye'deki mesken buhranının da (1950 yılında 40.000 konut ihtiyacı) en kısa sürede halledilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Asgari mesken üniteleri araştırılmalı, bu mesele iktisadi bir problem olarak tetkike sevk edilmelidir. Arazi üzerine binaların yerleştirilme tarzı, seçilen tipler, evlerin ayrık veya bitişik nizamda, veya çok katlı bloklar içinde tertiplenmiş olması, meskenin maliyeti üzerinde büyül rol oynayan faktörlerdir. Mesken inşaatına ayrılan bütçe ile maksimum sayıda yapı yapılabilmelidir. En basit ve sade bir şekilde, rahat bir konut inşa edilebilir. İnsanların rahat ve sade evlerde zevkle oturmalarını sağlayabilen mimarlar, gerçek yapı sanatkarlarıdır. Türk milletinin refahı, mesken meselesinin hallolunmasına bağlıdır, ve bunun için de devletin, mahalli idarelerin, belediyelerin, teknisyenlerin, inşaatçıların el ele vererek, yüksek bir idealizm fikriyle çalışmaları gerekmektedir (Aru, 1951, s.74).

Şekil 3.77 : Emlak Bankası Koşuyolu Evleri broşürü kapağı (1952).

Arkitekt Dergisi de, dönemin önemli mimarlık yayını olarak, sosyal konut meselesi ile ilgili çeşitli mimarların yazılarına sıkça yer vermiştir.

Koşuyolu Evleri, dar ve orta gelir grubuna hitap etmek üzere tasarlanmıştır. Nitekim bu durum, "Emlak Bankası Koşuyolu Evleri" broşüründe, bu evlerin dar gelirli

memur, esnaf ve mütekaitlerin yapabildikleri az tasarrufun gözönüne alınarak düşük maliyetli olmasına önem verildiği şeklinde belirtilmiş ve dönemin fiyat çerçevesi içinde düşünülmek suretiyle 2.500 ila 5.000 lira arasında peşin bedelle evleri satın alabilme imkanı sağlandığı eklenmiştir. Satış şartlarında da, evlerin yalnız kendisine yahut eşine ait evi bulunmayanlara satılabileceği, satış bedelinin %25 peşin, kalanını 150 yıl vadeyle ödenebileceği ifade edilmiştir.

Şekil 3.78 : Koşuyolu Evleri sokak perspektifi (Emlak Bankası Levend ve Koşuyolu Evleri Broşürü, 1953).

İstanbul dergisinde, Ihringer ve Ketenci'nin yazısında altmışlı yıllardaki Koşuyolu yaşamı şöyle ifade edilmektedir (2007, s.128):

> "… Arçelik ilk buzdolabını piyasaya sürmüş. Telefon birkaç evde çalıyor, evet şimdi rahatlık ama onsuz da oluyor. … Henüz iki yakayı bir araya getiren köprü yok. Arabayla karşıya gideceksen, Harem'den arabalı vapura bineceksin. Köprü yoksa çevre yolları da yok, mahalleleri birbirine ekleyen siteler de… Erzurum Sitesi, Koşuyolu, Barbaros Mahallesi, İbrahimağa kopuk adacıklar gibi. Hazır kopuk adacıklardan –coğrafyadan- söz açtık; Altunizade'de atlar için saman satıldığını, İbrahimağa'daki bugünkü Nautilus'un yerinde ağaçlardan taze cevizler toplandığını, o zaman bu zamandır bugünkü Doğan Oto'nun olduğu yerde şırıl şırıl akan bir dere, dere üstünde tahta br köprüyle kuytu yeşil bir alanın varlığını hayal etmeli…. Sokaklardan yabancı bir araba geçse hemen dikkat çekiyor, komşu komşuya, sabahki beyaz arabanın kime geldiğini sormadan edemiyor. Arabalılar zaten belli. Sokakta iki adet Opel marka bej ve bordo arabalar sokağın iki menkul süsü. Sonraki yıllarda yavaş yavaş araba sayısı artacak."

İstanbul'da henüz kasaba ve köy hayatının yaygın olduğu anlaşılan o yıllarda, günümüz İstanbul hayatından bambaşka yaşam alışkanlıklarının olduğu bu satırlardan okunabilmektedir. Yazının devamında, Altunizade'deki köşklerden ve

pazardan bahsedilmektedir, Altunizade, o dönemde Koşuyolu ile yakın ilişkili bir yer olmalıdır. Nitekim komşu semtlerdir. Altunizade – Koşuyolu arasındaki yolda bulunan yazlık sinemanın da Koşuyolu sakinlerince sık gidilen bir yer olduğu söylenmektedir (Ihringer & Ketenci, 2007).

> "Bolu'dan getirdiği soğan patatesi satarak memur mahallesinde ilk küçük çaplı ticareti başlatan, tek katlı evi 4 kata çıkarıp, lağımını yağmur giderine veren, kümesini bile oda haline getirip kiralayan, evinden hu sesleri yükseldiği rivayet edilen girişimci komşunun taşınmasına 10 yıl filan daha vardır. Mahallenin asıl girişimci grubu, üst caddenin öte yanında kalan sokaklarda ikmaet eden ve bohçacılıkla geçinen Romanlardır ama memur takımıyla işlemeli örtüler ve çarşaflar dışında muhabbetleri olmaz.."

Mahalle çok içine kapalı, ve düzenli bir hayat yaşıyor olmalıdır. Bir memur mahallesi gibidir. Aylık gelirleri sınırlı, ancak belli bir yaşam standardı sağlamaya da yeterlidir (Ihringer & Ketenci, 2007). Bahar aylarında bahçeler kullanım alanına dahil edilmeye başlanır, yazıda 23 nisan olarak geçer bahçe mevsiminin başlangıcı. Evler küçüktür, ancak henüz yetersiz bulunmamaktadır. Koşuyolu değişiminin ilk işaretlerinden olan bu konuya Ihringer ve Ketenci, şöyle değinmektedir (2007):

> "Bir 10 yıl kadar sonra satın alınacak yemek ve oturma takımlarının sığacağı büyüklükte, soba zahmetinin yerini kalorifer konforuna bırakacağı bir apartman dairesinin hayali henüz kurulmuyor. Mütevazi evini apartman dairesine geçmek uğruna satan ilk grup, üç beş sene sonra fiyatların bu denli fırlayacağını hesaplayamadığı için vahlanacağını aklına getirmeden komşularla vedalaşıp modern hayata geçiş yapıyor."

Şekil 3.79 : Koşuyolu sakinlerine ait eski fotoğraflardan örnekler.

Mahallenin çocuklarının tüm vakitlerinin sokaklarda geçtiği ifade edilmektedir Ihringer ve Ketenci'nin yazısında (2007), anlaşılan Koşuyolu hala güvenli bir yerdir

o dönemde. Kadınlar genellikle ev hanımıdırlar, ve beylerin eve geliş saati akşam yemeği saatidir, akşam yemeklerinde tüm aile bir arada bulunur. Özellikle yazları, sokaklar ve dış mekanlar yoğun kullanımı olan yerler gibi görünmektedir, tüm evlerin bahçeli olması dış mekan kullanımını olumlu yönde etkiliyor olmalıdır.

Mahalledeki esnaflar da belirlidir, ve mahalle sakinleri tarafından tanınmaktadır. Sık değişmemektedir bu kişiler, meslek sahipleri isimleriyle bilinirler. İşportacılar bile bellidir, bilinmekte ve tanınmaktadırlar.

Şekil 3.80 : 1956 yılında Koşuyolu'ndan bir fotoğraf (Ihringer & Ketenci, İstanbul Dergisi, 2007).

Kış mevsiminin bölgede nasıl geçtiği ise, aynı yazıda şöyle özetlenmektedir:

> "Cumhuriyet Bayramı, bahçe sezonunun bitişidir. Yavaş yavaş mermer ve demirden olanlar dışındaki masalar, sandalyeler, şezlonglar bodruma iner, bacalardan kömür dumanları yükselmeye, hava nemli toprak, çürümüş bitki ve kasımpatı kokmaya başlar. Hayat, bahçe ve sokaklardan odalara çekilir. Soba kızgınken kestane, küllenmeye yüz tutmuşken elma ve patatesle tatlanan, televizyonsuz ama radyolu ve bol ziyaretli geceler başlar. Pencereli vezüv sobasının etrafına çöreklenenleri ayağa kaldıran bozacının köpek çetelerinin havlamalarına karışan yanık sesidir. Yemekten sonra çay içmeye gelecek komşulara ikram için pişirilen kek ve kurabiyelerin kokularıyla başlayan gece, sabah bahçeye dökülecek geceden kalma külün kokusuyla uykuya geçer. Sobada çıtırdayan odunun sesi susmuş, kömürün al rengi solmuştur. Yolcu edilen komşu yalnızsa, yanına birileri takılıp evine bırakılır. Kışın cılız sokak lambalarının zoraki aydınlattığı tenha sokaklarda bir başına kimseyi dolaştırmaz köpekler…"

Koşuyolu yerleşiminin ilk zamanlarındaki yaşam, çok daha içe dönük, daha sosyal görünmektedir. İlişkiler daha yoğun olmalıdır; nitekim kent de henüz metropoliten bir nitelik edinmemiştir o dönemlerde. Semtte oturan insanların yaşamları da yine semte bağlıdır, vakitlerinin çoğunu burada geçirmektedirler; çevrelerinin ve komşularının değişim ivmesi yüksek değildir. Ihringer ve Ketenci'nin yazısından da anlaşılabileceği gibi; Koşuyolu, yaşayan bir semt gibi görünmektedir.

4. GÜNÜMÜZDE KOŞUYOLU YAPILARI

Günümüz Koşuyolu semtinin dokusunu Koşuyolu Toplu Konutları, sonradan yapılmış konutlar, işyerleri ve diğer yapılar oluşturmaktadır. Toplu konutların çoğu farklı oranlarda değişim geçirerek, bir kısmı ise değişmeden günümüze ulaşmıştır. Sonradan yapılmış binalar, genellikle toplu konutların parsel, sokak ve bahçe düzenine bağlı kalınarak inşa edilmiş olsa da, bazı bitişik nizam parsellerin birleştirilmesiyle yapılan binaların, yer yer tipik toplu konutlardan farklı bir mimari ölçek oluşturduğu gözlemlenmektedir (**Ek.02**). Her ne kadar Koşuyolu Evleri'nde mimari bakımdan az veya çok değişiklikler söz konusuysa da sokak dokusu bakımından çok değişmediği söylenebilir; bu evlerin tipik özellikleri olan bahçeli yapılaşma ve az katlılık da bölgede varlığını sürdürmektedir.

Bu bölümde, bölgenin günümüzdeki mimari dokusu hakkında genel bir görüntü oluşturulabilmesi amacıyla Koşuyolu Toplu Konutları'ndan ve sonradan inşa edilmiş yapılardan farklı kullanım amacına sahip tip örnekler seçilmiş, sunulmaya çalışılmıştır.

4.1 Biber Kafe Binası

Yenileme Projesi: Vasıf Köksal (mimar)

Konumu : Muhittin Üstündağ Caddesi No: 75 Koşuyolu (857 ada 73 parsel)

İşlevi: Kafe & Restoran Binası

Yapım Tarihi: 1952

Yenileme Tarihi: 1997

İşveren: Gülgün Karaoğlu

Yapım Tekniği: Yığma

Şekil 4.1 : Biber Kafe binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Merkezi).

Biber Kafe binası, ulaşılabilen broşürlerde tip planlarına rastlanmasa da, **Bölüm 3.2.1**'de bahsi geçtiği ve kafe işletmecisinin de ifade ettiği gibi, Emlak Bankası Evleri'nden kaldığı düşünülen bir yapıdır.

Kafe, Koşuyolu Parkı'nın kuzeybatısında ve parkı gören bir parselde yer almaktadır **(Şekil 4.1)**. Parkın diğer tarafında, Türkiye'de 1960 sonrası yaygınlaşmaya başlayan müteahhit-apartman kültürünü anımsatan toplu konut yapıları bulunur. Kafenin bulunduğu sırada ise Emlak Bankası Evleri değişiklik geçirerek de olsa çoğunlukla korunarak günümüze ulaşmıştır. Biber Kafe, Banka Evleri'nin çoğunda olduğu gibi, yarı bitişik nizamdadır ve bahçe içinde yer almaktadır.

Şekil 4.2 : Biber Kafe Binası genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Biber Kafe'nin kütlesel anlamda çok değişmediği düşünülmektedir. Cepheler düz yüzeylerden oluşmaktadır, çıkma ve teras da özgün halindeki gibi olmalıdır **(Şekil 4.2)**. Pencere doğramaları, orijinal halindeki gibi ahşaptır. Bölgedeki diğer aynı tipteki yapılarla kıyaslandığında, bu binadaki değişiklikler tahmin edilebilmektedir. Yapının günümüzdeki haline ulaşırken geçirdiği en belirgin değişiklik ön ve arka cepheye eklenen kış bahçeleridir **(Şekil 4.3)**. Bu ekler kullanılan malzeme ve yapım yöntemiyle ana kütleden farklılık göstermektedir. Sıva kaplı beton cephenin aksine, ahşap gibi hafif konstrüksiyon ile geçirgen bir malzeme olan cam kullanımından dolayı, yapının özgün kütlesinin tanınabilirliği ortadan kalkmamaktadır. **Şekil 4.4**'de görülebilen pencere etrafındaki beyaz söveler de sonradan yapılmış olmalıdır, çünkü Emlak Bankası Koşuyolu Evleri'nde ve bu tipin diğer örneklerinde böyle bir yaklaşım görülmemiştir.

Şekil 4.3 : Biber Kafe Binası yan cephe (Fotoğraf: R. S., 2008).

Şekil 4.4 : Biber Kafe Binası kış bahçeleri (Fotoğraf: R. S., 2008).

Şekil 4.5 : Biber Kafe Binası kış bahçesinin içerden görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2008).

Yapının planına ulaşılamamıştır. Giriş katında iki oda, mutfak ve bir wc vardır, birinci katta ise üç oda ve iki wc yer almaktadır. Tüm mekanlar ve çizgiler 90 derecelik açılarla oluşturulmuştur. Odalar kareye yakın boyutlandırılmıştır. İlk yapıldığı dönemde konut olarak inşa edilmiş olan yapının odalarının işlevi salon, oturma odası, yatak odası gibi farklılaşırken, bugün bütün odalar kafe oturma alanı olarak kullanılmaktadır.

Kafenin işletmecisi, odalara ve duvar bölüntülerine müdahele etmediklerini ifade etmiştir; müdaheleleri odaların girişlerindeki kapıların ahşap söveli düz ya da basık kemerli geçişlere dönüştürülmesi olmuştur **(Şekil 4.7-a, b ve c)**. İç mekan düzenleme ve dekorasyonunda, eski Türk evlerinde rastlanabilecek öğeler fark edilmektedir. Bunlar işletmeci tarafından ilave edilen ahşap bordürler, odalara konulan işlevsiz sandıklar, duvarlardaki Türk geleneğiyle üretilmiş tabaklar, çeşitli raflar ve üzerindeki ibrikler vs. olarak sayılabilir **(Şekil 4.7-a, b ve d)**.

Şekil 4.6 : Biber Kafe Binası iç mekanlarından görünüşler (Fotoğraf: R. S., 2008).

Görüldüğü üzere, bu yapı Biber Kafe'ye dönüşürken Rasyonel çizgiler bir çok noktada korunmuş, devam ettirilmiştir. Çünkü, tüm köşeler ve mekanlar hala dik açılıdır, yüzeyler düz ve bezemesizdir. Genel, iç ve bahçe dekorasyonunda ise ağırlıklı olarak Postmodernist bir tavır göze çarpmaktadır. Kemerli oda geçişleri, bu tavrın en belirgin ifadesidir. Dekorasyon, kaplama malzemeleri, mobilya vs. ile eski Türk evlerinin havası canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu tavıra rağmen, yine de yapının Rasyonalist duruşu çok fazla zarar görmemiştir; geleneksel Türk evi anlayışı zaten sade ve öz niteliğiyle Rasyonalizm ile bağdaşmaktadır.

4.2 Taraoğlu Evi

Mimari Proje: Erdoğan Ural

Konumu: Asma Dalı Sokak No: 25 Koşuyolu (860 ada 139 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 1990

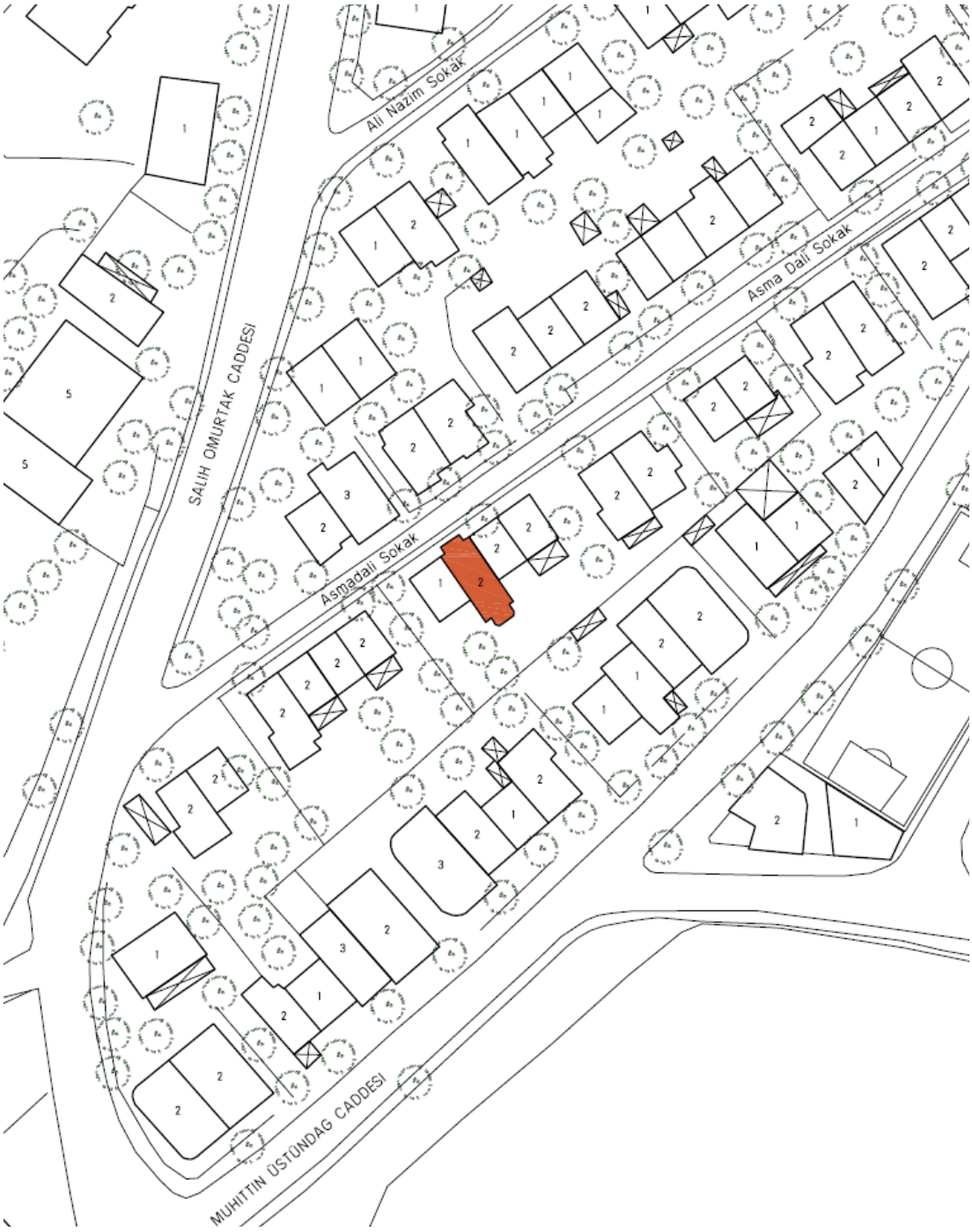
İşveren: Gülgün Taraoğlu

Arsa Alanı : 151 m²

Bina Taban Alanı : 72,5 m²

Toplam İnşaat Alanı: 239 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.7 : Taraoğlu Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Taraoğlu Evi bölgede sonradan yapılan konut yapılarına bir örnektir. Bitişik nizam iki katlı bir yapıdır. Çevredeki yapıların çoğu da öyledir. Yapının bulunduğu Asma Dalı Sokak'ta banka evleri ve dokusu, çoğunlukla korunmuştur.

Şekil 4.8 : Taraoğlu Evi, ön görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

570x1200 cm boyutlarında dikdörtgen bir tabana oturan yapı, prizmatik olarak birinci kata kadar yükselir. Birinci katta ise yapının tam ortasında 310x150 cm boyutlarında bir çıkma yapılmıştır **(Şekil 4.8)**. Çıkmanın kenarları pahlıdır, alt kenarları da beyaza boyanarak sınırıları vurgulanmıştır **(Şekil 4.8)**. Pencereler de beyaz sövelerle çevrelenmiştir, ahşap doğramalıdır ve doğrama küçük kare parçalara bölünmüştür. Bodrum katın dışardan görülen cephesinde hem cephe düzeni hem malzeme farkı vardır. Tüm cephe kiremit rengi ve beyazla boyalı sıva kaplı iken bodrum katta taş kaplama kullanılmıştır, bu katın pencereleri de sövesizdir. Kırma çatılı yapıda saçak, çıkmanın üzerini de dönerek yapıyı tamamlar. Hemen altı da beyaz renk şeritle geçilmiş, bu şekilde saçak da vurgulanmıştır.

Şekil 4.9 : Taraoğlu Evi, çıkma detayı (Fotoğraf: R. S., 2009).

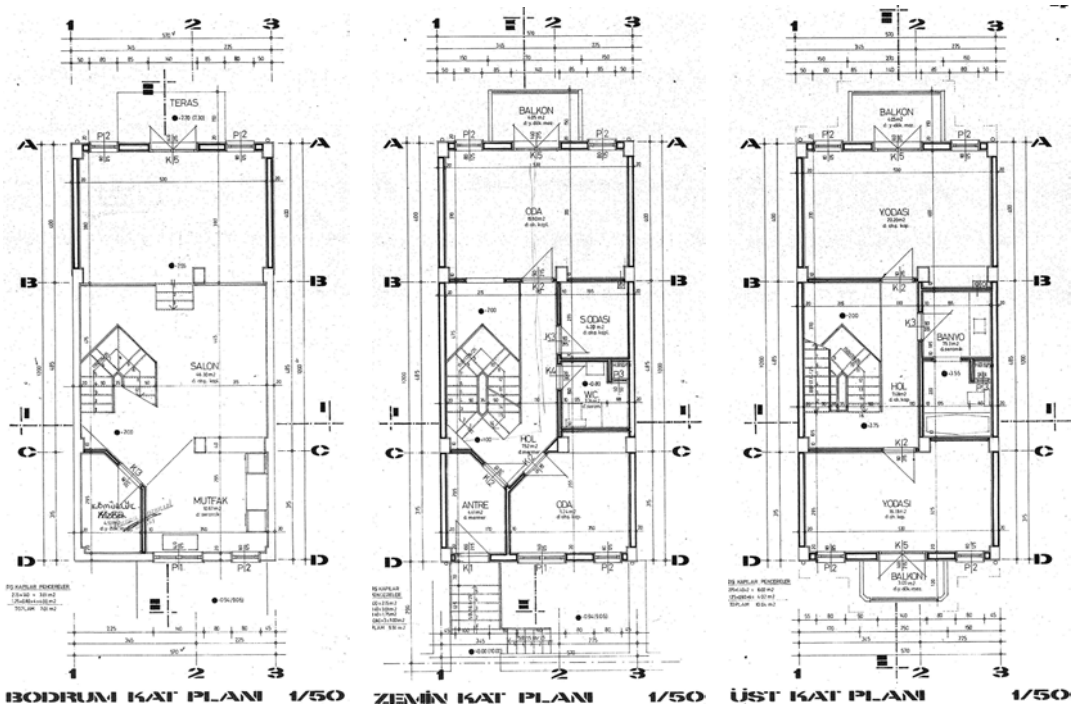
Ön bahçe bodrum kat hizasındadır, yol kotunda olan zemin kata yoldan bir merdiven ve köprü ile ulaşılabilmektedir. Girişin üzeri de hafif metal strüktürlü beşik biçimli bir saçakla örtülmüştür. Bu üçgen biçim, çatı pencerelerinde de görülmektedir.

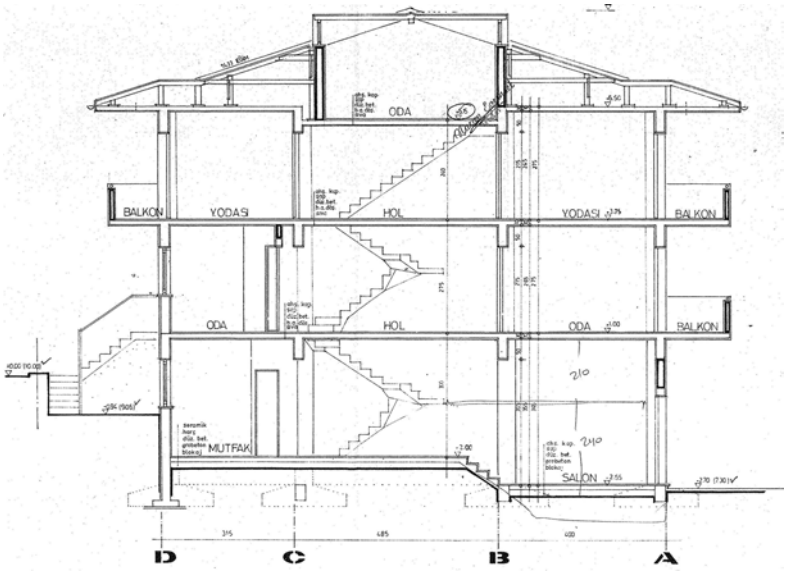
Şekil 4.10 : Taraoğlu Evi, ön ve arka cepheler (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kadıköy belediyesinden edinilmiş projede, binanın ön ve arka cephesinin niteliği aynıdır **(Şekil 4.10)**. Bodrum kat, kot farkından dolayı arka bahçeye açılabilmektedir. Projede ön ve arka cephedeki çıkmalar balkon olarak görülse de, daha önce de ifade edildiği gibi bugünkü realizasyonunda ön cephedeki kapalı bir çıkmadır **(Şekil 4.9)**. Arka cephenin ise durumu bilinmemektedir, bu cephe görüntülenememiştir.

Yapının plan organizasyonu, dış kütlenin tarzından biraz farklı görünmektedir **(Şekil 4.11)**. Esasen bu farklı tavır, merdiven formundan ileri gelmektedir. İki kenarı daha uzun altıgen olan merdiven formu, bodrum ve zemin kattaki bazı mekanlara da sirayet etmiştir. Bodrum katta servis mekanı, mutfak ve salonda diyagonal biçimler baskındır. Salonda iki farklı kademe kullanılmış, bu kot farkı, mekanın yemek ve oturma bölümlerini keskin bir sınır olmadan ayırarak tanımlı kılmıştır. Salondan terasa ve arka bahçeye direkt ulaşım verilmiştir. Zemin katta ise antre ve odalardan birinde diyagonal merdivenin biçiminin yansıması görülür. Diğer iki oda ve wc, dikdörtgen mekanlardır. Birinci katta, mekanların tamamı dik açılı mekanlardır, iki yatak odası ve iki banyo bulunan bu kat, rasyonel bir düzenlemeye sahiptir. Çatı katında da bir yatak odası vardır. Kesit de iç mekan düzenlemelerindeki ağırlıklı rasyonel ifadeyi doğrular **(Şekil 4.12)**.

Şekil 4.11 : Taraoğlu Evi, planlar (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.12 : Taraoğlu Evi, kesit (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Genel olarak, Taraoğlu Evi için, Rasyonalizm etkisinde tasarlanmıştır denilebilir. Ancak, başka etkiler de söz konusudur. Örneğin orta aksta yer alan baskın çıkma, geniş saçak, söveler, ve bunların beyaz renk ile vurgulu kılınması, bodrum katın cephesinin evin diğer katlarından farklı olarak taş kaplama ile döşenmesi, yalnız bu katta pencerelerin sövesiz olması geleneksel Türk evi alışkanlıklarını anımsatmaktadır. Bu noktalarda Postmodernist etkiler ağır basmaktadır. Bu Postmodernist ifadelere rağmen, yapının Koşuyolu dokusuna çok ters düşmediği düşünülmektedir.

4.3 Med Yapı Binası

Yenileme Projesi: Med Yapı İnşaat Taahüt ve Dekorasyon

Konumu: Asma Dalı Sokak No: 19 Koşuyolu (860 ada 142 parsel)

İşlevi: Ofis Binası

Yenileme Tarihi: 2008

Yapım Tekniği: Yığma + Betonarme karkas

Şekil 4.13 : Med Yapı Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Med Yapı Binası, Koşuyolu Parkı'na oldukça yakın bir parselde, parkın bir üst sokağında yer almaktadır **(Şekil 4.13)**. Yapının içinde bulunduğu çevrenin dokusu genel olarak korunmuştur. Kullanım olarak çoğunlukla ev ya da ofis binalarına rastlanmaktadır **(bkz. Ek-03)**.

Şekil 4.14 : Med Yapı Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Koşuyolu Evlerindeki değişimin en iyi gözlemlenebileceği yapılardan olan Med Yapı Binası, hem kütlesel bakımdan, hem de malzeme ve ifade dili açısından bir takım değişiklikler geçirerek günümüze ulaşan Emlak Bankası evlerinden biridir. **Bölüm 3.2.1.2.**'de sunulmuş olan tiplerden H tipinde bir yapıdır **(Şekil 3.33 ve 3.34).** Bugün artık, yapılan ek ile birlikte kütlesel değişikliğe de uğramış, arka bahçe tarafına doğru büyümüştür. Bu ek, daha önce mevcut olan yapıdan biraz daha geniş olması itibariyle algılanabilir durumdadır. Binanın orjinal durumu, halen tanınabilir niteliktedir, cephe oranları ve boşlukları aynıdır, **Şekil 4.14'**te bu durum farkedilebilmektedir. Ek yapılan kısmın yan cephesinde aynı boyutlarda pencereler oluşturulmuştur **(Şekil 4.15)**. Fakat bahçe cephesinde farklı oranlarda cephe boşlukları vardır **(Şekil 4.16)**. Çatısı değişmemiştir, yine kırma çatıdır. Cephe kaplaması bütün olarak değiştirilmiştir. Ahşap ve alüminyum görünümlü kompozit cephe kaplama panelleri bir arada ve yoğun bir yataylıkla kullanılmıştır. Pencere hizaları düşeyde ahşap görünümlü kompozit malzeme ile, pencerelerin arası ise dokusuz düz renk panellerle kaplanmıştır. Yapının köşesinde pencerelere kadar koyu renkli ahşap görünümlü kaplama kullanılmıştır. Yeni eklenen kısmın yan cephesi de böyledir, fakat **Şekil 4.16**'da görülebileceği gibi arka bahçe cephesinde pencere oranları farklı olduğu gibi, kaplama sistemi de farklıdır. Diğer cepheler iki kat boyunca aynı düzen ve renklerle kaplanırken, bu cephede zemin kat ile birinci kat arasında düzen ve renk farkı vardır. Farklı kaplama boyutları, farklı renkler, bazı paneller arası kullanılan yansıtıcı derz malzemesi vs. cephelerde çok çeşitli ve hareketli bir görünüm oluşturmuştur.

Şekil 4.15 : Med Yapı Binası, yan cepheden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yapı, bir ofis binası olarak kullanılmaktadır, ancak dışardan bakıldığında bir konut gibi algılanabilmektedir. Zira bölgedeki bir çok ofis yapısı, özellikle banka evlerinden kalanlar, konut yapısına benzemektedir, işlev değiştirirken dış fiziksel niteliklerine bir çoğunda çok fazla müdahele edilmemiş, edilse bile orjinal binaların tanınabilirliği devam ettirilmiştir. Med Yapı Binası da mütevazi oran ve boyutlara sahip olması, bir konut girişi gibi gösterişsiz ve vurgusuz bir giriş **(Şekil 4.14)**, ahşap ve yalı baskısına –yansıtıcı derz malzemesi hariç- gönderme yapan cephe kaplaması, arka bahçeye açılan terası ve bahçesi **(Şekil 4.16)** gibi özellikleriyle bir konut yapısına benzemektedir

Şekil 4.16 : Med Yapı Binası, arka bahçeye bakan cepheden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yapının mevcut mekanları ve büyüklükleri çok fazla değiştirilmemiştir, yeni eklenen kısımdaki mekanlar da aynı nitelikte görünmektedir. **Şekil 4.17**'de görülmekte olan toplantı odası, yeni eklenen kısımda yer almaktadır, eski konut planındaki yatak odalarıyla yaklaşık aynı büyüklüktedir. İç mekan oluşum, dekorasyon ve düzenlemesinde çoğunlukla dik açılar göze çarpmaktadır. Dış cephedeki yatay çizgilerle oluşturulmuş konsept, iç mekanda kapılarda da kendini göstermektedir.

Şekil 4.17 : Med Yapı Binası, toplantı odası (Fotoğraf: R. S., 2009).

Binanın iç merdiveninin **(Şekil 4.18)** yeri, biçimi ve konstrüksiyonu değiştirilmemiştir, yalnızca kaplaması değiştirilmiştir. Hatta merdiven altının depo olarak değerlendirilişi de devam etmektedir.

Şekil 4.18 : Med Yapı Binası, iç merdiven (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yukarda belirtilmeye çalışıldığı gibi, Med Yapı Binası, değişim geçirmiş olsa da, yapılan değişimler, banka evinin tanınabilirliğini ortadan kaldırmamıştır. Rasyonalist anlayış, yapının genel çizgilerinde kendini göstermektedir. Ancak ahşap görünümlü cephe kaplaması ve eğrisel biçimli pencere korkuluklarıyla geleneksel Türk evine gönderme yapılmakta, bu noktada Postmodernizm etkileri görülmektedir. Zaten cephe kaplaması, yapının genel algısının değişmesinde en önemli etkenlerden biridir. Kompozit cephe kaplamaları, eski konut mahallesi olan, binaları çoğunlukla sıva kaplı olan Koşuyolu'na aykırı bir şeydir, fakat artık bugün, çok sayıda işyeri barındıran mahallede, oldukça sık rastlanılan bir yapı malzemesi olmuştur. Özetle binanın Rasyonalist nitelikleri genel düzenlemede devam etse de Postmodernist etkiler de görülmektedir.

4.4 EMF Yeminli Mali Müşavirlik Binası

Mimari Proje: Celal Çalışkan

Konumu: Ali Nazime Sokak No: 26 Koşuyolu (849 ada 68 parsel)

İşlevi: İşyeri

Yapım Tarihi: 1998

İşveren: EMF Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.

Arsa Alanı : 308 m²

Bina Taban Alanı : 96 m²

Toplam İnşaat Alanı: 355,8 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.19 : EMF Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

EMF Binası, **Bölüm 4.5**'de sunulan Otkonsaş Binasının karşısında yer almaktadır. Ali Nazime Sokak'ta çokça bulunan ofis yapılarına bir örnektir. Çevresindeki çoğu yapı gibi tek taraftan bitişik nizamdadır **(Şekil 4.19)**. Dikdörtgen biçimli parselde, dikdörtgen tabana oturan bir yapıdır.

Şekil 4.20 : EMF Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Kütle, en genel ifade ile iki prizmanın üst üste binmesinden oluşmaktadır **(Şekil 4.20)**. İki bodrum, bir zemin, bir normal ve bir çatı katından oluşan binada, bodrum ve zemin kat boyunca birinci kata kadar devam eden kütlenin üzerine bir kat yüksekliğinde, her üç tarafa yaklaşık 150 cm taşan bir kütle biner. Bu mesafe maksimum çıkma hizasına denk gelmektedir (İstanbul İmar Yönetmeliği, 2006). Birinci bodrum kat, kot farkından günaybatı yönünde Ali Nazime Sokak'a cephe vermektedir, ancak katın diğer cephelerinin de ortaya çıkması için hafriyat yapılmıştır. Böylelikle birinci bodrum kat bu şekilde zemin kat niteliği kazanmıştır. Birinci bodrum ve zemin kat boyunca, orta aksta, giriş kısmının hizasında bir çıkma vardır. Kaplama malzemesinin de farklı olması itibariyle ana prizmatik kütleden ayrı gibi durur, bu şekilde giriş vurgulanmış olmaktadır. Yapı, bu giriş aksına göre simetriktir. Tam girişin üzerine denk gelen kısımda bir balkon vardır. Bu noktada hem cephede içerlek bir yüzey oluşturulması, hem de balkonun eğrisel olarak dışa taşmasıyla giriş aksı daha da vurgulu kılınmıştır. Çatı geniş saçaklıdır, saçağın üzerinde de bir çatı katı yer almaktadır.

Şekil 4.21 : EMF Binası, sokak cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

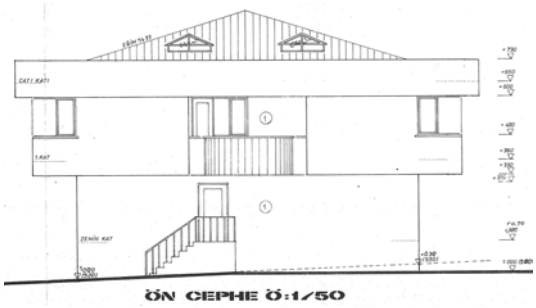
İki yan cephedeki pencere boşlukları, birinci katta, aynı boyutlarda ve aynı aralıklarla uzun dikdörtgen biçimiyle tekrar ederek düşeyliği vurgulayan bir ritm oluşturur **(Şekil 4.21)**. Bu katta köşe kısmının şeffaf ve yansıtıcı camla kaplanması, yapının hatlarının keskinliğini daha da ön plana çıkararak köşeleri vurgulamaktadır. Alt katta ise farklı bir cephe dili vardır. Pencereler kareye yakın boyutlandırılmış, üzerine de yatay şeritler halinde korkuluk yapılmıştır, yani Fransız Balkonu niteliğindedir **(Şekil 4.22)**. Güneydoğuya bakan ön cephede ise, yalnızca giriş aksında cephe boşlukları yer almaktadır, daha çok dolu bir cephedir. Bu doluluk, kütlenin daha net algılanmasını sağlar.

Şekil 4.22 : EMF Binası, üstten görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

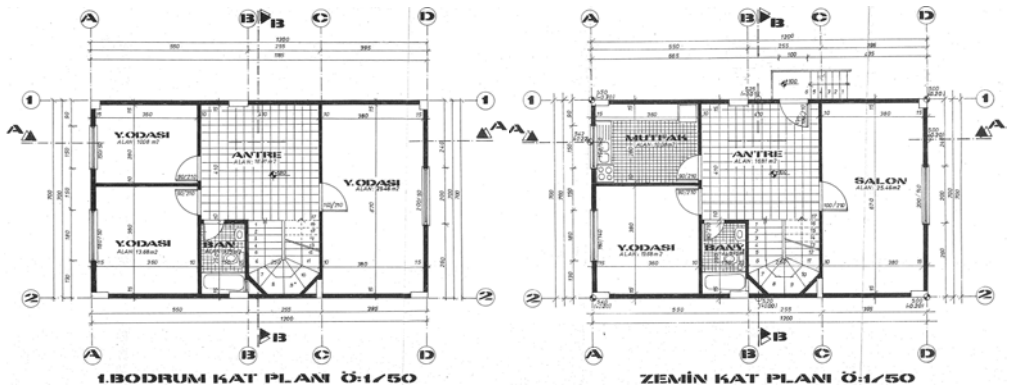
Binanın cephesinde, üç çeşit malzeme kullanılmıştır, yapıya bir dilbirliği hakimdir. Prekast cephe elemanı, cam ve alümünyum, tüm cephelerde kullanışmıştır. Alt iki katta, üst kattan farklı olarak yansıtıcı olmayan cam kullanılmıştır. Doğramalar alüminyumdur.

Yukarda belirtilmeye çalışıldığı gibi, EMF Binası, rasyonel bir anlayışa sahiptir. Yalnızca yapıyı daha fazla tanınabilir kılacak, ancak yine de Rasyonalizm ilkelerine çok ters düşmeyen balkon çıkması gibi, giriş eklentisi gibi, köşelerin farklı malzemeyle vurgulanışı gibi bir takım yorumlar içermektedir, bu yapının Rasyonalizm'ini yumuşatmakta, algısını ve farkedilebilirliğini ise güçlendirmektedir.

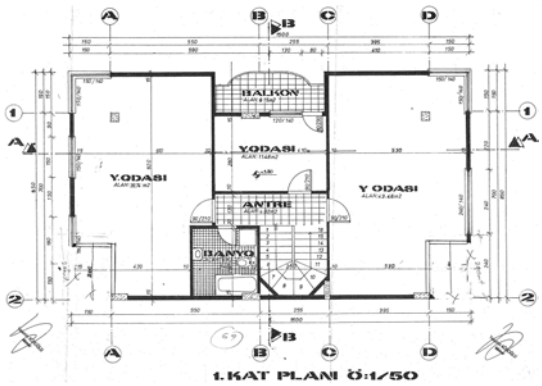

Şekil 4.23 : EMF Binası yerindeki konut yapısının ön cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi).

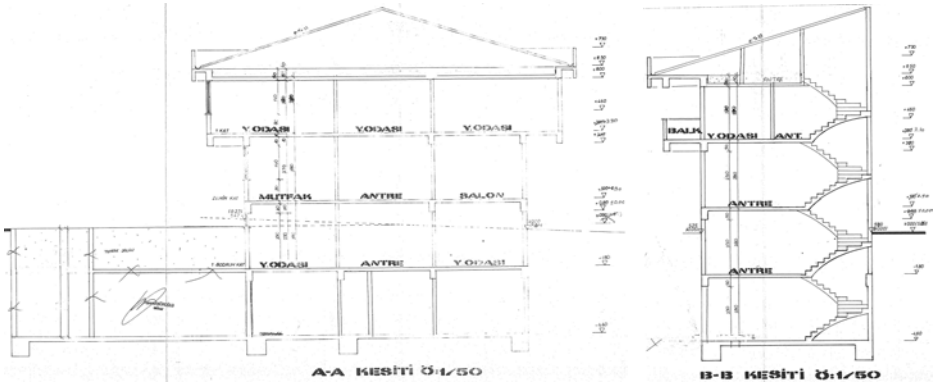
Kadıköy Belediyesi'nde bulunan bu parsele ilişkin tek proje, bir konut yapısının projesidir. Yaklaşık kütle formu ve boyutları aynıdır, ancak bu projenin birinci kat planında köşeler içerlek görünmektedir, mevcut yapıda ise birinci kat tam dikdörtgen biçimindedir. Dik açılı köşelerle net mekanlar elde edilmiştir. Bodrum kat ve zemin katta **(Şekil 4.24)**, eski Türk evlerinin orta sofasını anımsatan kare biçimli geniş bir hol vardır, bu hol merdivene ve odalara açılmaktadır. Birinci katta ise bir koridordan odalara ulaşılmaktadır **(Şekil 4.25)**. Bu konut projesinde de Rasyonalizm, tasarımda hakim olan anlayıştır.

Şekil 4.24 : EMF Binası yerindeki konut yapısının 1. bodrum ve zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.25 : EMF Binası, +1. kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.26 : EMF Binası yerindeki konut yapısının A ve B kesitleri (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Bu parselde de değişimin aşamalı olarak yaşandığı anlaşılmaktadır. **Şekil 4.23, 4.24, 4.25 ve 4.26**'daki çizimlerde görülen projede, arsa sınırı ve maksimum alan kazancının, aynı zamanda minimum maliyetin, öncelikli kaygılar olduğu düşünülmektedir. Projedeki konut, çevre dokuya yabancı kalan çıkma boyutları, cephe düzeni ve doluluk-boşluk oranlarına sahiptir. Günümüzdeki EMF Binası'nda ise, bunlara ek olarak Koşuyolu Evleri'ndeki malzeme dilinden farklı bir dil oluşturan cephe kaplama malzemeleri kullanılarak bu parseldeki değişimin derecesini arttırmıştır.

4.5 Otkonsaş Binası

Konumu: Ali Nazime Sokak No: 24 Koşuyolu (850 ada 82 parsel)

İşlevi: Büro Binası

Yapım Tarihi: 2007

İşveren: Otkonsaş Otomatik Kontrol Sistemleri Üretim Taahhüt ve Ticaret A.Ş.

Yapım tekniği: Betonarme Karkas

Şekil 4.27 : Otkonsaş Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Otkonsaş Binası, Koşuyolu Parkı'nın bir üst sokağında, Ali Nazime Sokak'ta yer almaktadır. Bu sokakta, benzer boyutlarda ve nitelikte, çoğunlukla bitişik nizam ofis yapıları bulunmaktadır. Bunlardan biri de **4.6.** bölümde sunulmuş olan Medusa Plus Binası'dır.

Şekil 4.28 : Otkonsaş Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Bu bina, prizmatik kutunun parçalanmasının bir örneğidir **(Şekil. 4.28)**. Prizmatik kütle bir çok noktada kırılmış, çıkmalar ve girintilerle, çizgilerle hareketlenmiştir. Zemin kat, tüm kütleden biraz içeride durmaktadır. Üst katta yaklaşık 1,50 m kadar çıkma yapılarak zemin katın geri planda kalması sağlanmıştır. Yapının çatı katının karakteri daha farklıdır. Bölgede benzer örneklerinin de bulunduğu gibi (bkz. **Bölüm 4.13.**) çatı tonoz biçimindedir, ve ana kütleden biraz daha içerlektir.

Giriş katının cephesi, daha düzgün bir prizma, daha düz yüzeyler sunarken üst kat kütlesi oldukça hareketlidir. Köşelerde ve giriş hizasında 30 cm civarında içeri çekilmeler vardır. Köşelerde, bu içeri çekilmenin yanısıra farklı bir dilde doluluk-boşluk düzenlemesi yapılarak daha fazla vurgu elde edilmiştir. Yatay çizgilerle üst üste üç pencere yapılmış, pencerelerin arasında da pencere yüksekliğinin yarısı kadar yükseklikte dolu duvar yapılarak ritim etkisi kuvvetlendirilmiştir **(Şekil 4.29)**. Cephenin çıkma yapan bölümlerinde ise ortak bir dil vardır; bu kısımlarda aynı doluluk boşluk oranlarıyla aynı boyutlarda pencereler yer almaktadır **(Şekil 4.30)**. Yan yana dizilmiş bu kare biçimli pencereler, yapıdaki ritmik ifadeyi güçlendirmektedir. Tüm cephelerde kaplama malzemesi olarak sıva kullanılmış, bu da belirli bir düzene göre derzli yapılarak yapıya bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Camlar koyu renk filtreli görünmektedir, doğramalar alüminyumdur.

Yapı kütlesi ve cepheleri, giriş aksına göre simetrik düzenlenmiştir. Giriş dikdörtgen formundaki binanın uzun olan kenarında, tam ortada yer almaktadır. Yapıdaki tüm hareketler, doluluk-boşluklar bu aksa göre simetriktir. Ali Nazime Sokağı'na bakan cephe **(Şekil 4.28)** ve arka bahçeye bakan cephe **(Şekil 4.29)** birbirinin aynısıdır.

Şekil 4.29 : Otkonsaş Binası, Ali Nazime Sokak cephesi (Fotoğraf: R. S., 2009).

Kapıdaki çizgisel ritim, orta aksta yer alan girişi vurgulu ve belirgin kılmış, birinci kattaki eğrisel balkon çıkması bu vurguyu arttırmıştır **(Şekil 4.30)**. Cephede kapının iki yanındaki yatay derzler yapılmıştır.

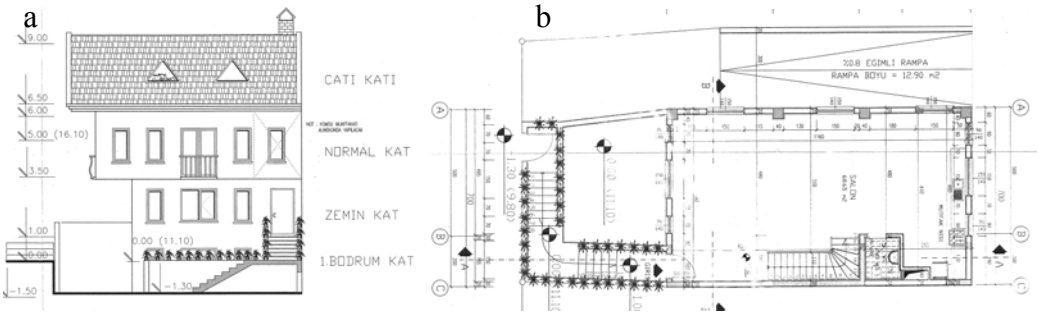
Şekil 4.30 : Otkonsaş Binası, girişten detay (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2009).

Görüldüğü üzere bu binanın tasarım yaklaşımı, aslen Rasyonalizm özellikleriyle bağdaşmasına karşın, Koşuyolu Evleri'nden oldukça farklı ve ayırdedilebilir niteliktedir. Yine prizmatik bir kütle, geometrik biçimler bulunmaktadır; ancak Otkonsaş Binası sade ve öz Koşuyolu mimarisinden gösterişli bir bina olması itibariyle ayrılır. Genel itibariyle prizmatik olan kütle, zemin ve teras kattaki içeri çekilme, eğrisel çatı örtüsü ve yine asıl kütledeki küçük çıkma ve teraslarla bir kimlik ve kendine özgülük kazanmıştır. Yapının zemin katta geri çekilmesi, ve zemin katın cephe niteliklerinin üst katlardan farklı olması, kütlenin zeminle ilişkisini koparma veya zayıf hale getirme düşüncesini anımsatmaktadır, ancak bu binada zemin katta arsa sınırı kaygısı ve üst katlarda da maksimum kullanılabilir iç mekan alanı yaratma çabasının ağır basmış olma ihtimali yüksektir. Esasen bu bina, rengi beyaz olmasa da New York Beşlisi de denilen Beyazlar'ın tarzına yakın durmaktadır.

Bu tarz, en genel şekilde manyerist modernist olarak ifade edilebilir; mimaride Rasyonalizmi reddetmemekle birlikte tanınabilirliği savunan bir yaklaşım sergilemektedir. Genellikle dik açılarla oluşturulmuş bir yapı olmasına rağmen köşedeki keyfi içeri çekilme, ve binaya tanınabilirlik kazandıran ritmik pencere düzeni, Fransız balkonu ile normal balkon arasında duran balkon formu, eğrisel çatı biçimi ile yapı, Rasyonalizmden uzaklaşır, Beyazlar tarzına yaklaşır. Küçük çıkmalar da cepheye dinamizm katmıştır. Ortadaki giriş aksına göre simetrik düzenlenmiş yapı, geometrik biçim zenginliği ile Neo Art Deco akımını da akla getirmektedir. Yan cephelerdeki üç tane yan yana duran kare biçimli geometrik vurgulu pencereler, yapı köşelerinde bu kez üst üste üçlü köşe pencere, eğrisel balkon ve çizgisel balkon ve teras korkulukları, teras katındaki daire biçimli pencere, giriş kapısındaki çizgisellik **(Şekil. 4.30)**, hep bu akımın nitelikleriyle bağdaşmaktadır. Yine de yapıda ağır basan yaklaşım, 'Beyazlar' tarzı yaklaşımıdır.

Belediye arşivinde, bu yapının yerinde bir konut yapısının projesi bulunmaktadır. 2000 tarihli olan bu projenin mimari Halil Sarıca'dır. Yapıda, Koşuyolu Evleri'nin nitelikleri sürdürülmeye çalışılmış gibi görünmektedir. Rasyonalist cepheler ve 90 derecelik açılar tipiktir **(Şekil. 4.31)**. ancak kütle oranları, ve zemin kattan sonra bütün olarak taşırılan kütle, Koşuyolu yapılarına uzaktır.

Zemin kat planına bakıldığında **(Şekil. 4.31.b)**, çekirdek haricinde serbest, açık bir mekan görülür. Mekan organizasyonu da Koşuyolu Evleri'nden farklı görünmektedir.

Şekil 4.31 : Otkonsaş Binası yerindeki eski yapının cephesi ve planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Bu parseldeki değişimin de tek aşamalı olmadığı anlaşılmaktadır. Kütle oranları ve zemin katın diğer katlardan farklı nitelikte ve içerlek olması, Koşuyolu Evleri'nin mimarisinden ilk kopuşu yansıtmaktadır. Yapı işyerine dönüşürken de geçirdiği doluluk-boşluk oranları ve malzeme gibi değişimlerle de bugünkü halini almış, Koşuyolu değişiminin simgelerinden biri olmuştur.

4.6 Medusa Plus Binası

Konumu: İsmail Paşa Sokak No: 77 Koşuyolu (849 ada 58 parsel)

İşlevi: Büro binası

Yapım Tarihi: 2007

İşveren: Medusa Plus Organizasyon Pazarlama Destek A.Ş.

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.32 : Medusa Plus Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Medusa Plus Binası, Ali Nazime Sokak ve İsmail Paşa Sokak'ın keşistiği köşede bulunan parktan hemen önce yer alır, iki sokağa da cephe verir **(Şekil 4.32)**. Yapının çevresinde benzer nitelik ve boyutlarda ofis ve konut yapıları yer almaktadır.

Şekil 4.33 : Medusa Plus Binası, İsmail Paşa Sokak'tan görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Medusa Plus Binasına genel olarak bakıldığında, doksan derecelik açıların ve geometrik biçimlerin çokça kullanılmış olduğu görülür **(Şekil 4.33)**. Prizmatik kutu bu binada da parçalanmıştır, dışa taşma ve içeri çekilmelerle hareketli bir kütle elde edilmiştir. Bir zemin, iki normal ve bir bodrum kattan oluşan yapının bodrum katı da kot farkından ötürü Ali Nazime Sokak'a cephe vermektedir. Bu kat, yapınının kaidesi görevini üstlenmiştir. Arsa sınırı, bu kaidenin biçimlenmesinde etkilidir **(Şekil 4.33)**. Kaidenin üstünde oluşan terasın yatay etkili paslanmaz kaplamalı korkulukları, yapının genel tarzıyla bir dilbirliği içerisindedir. Zemin kat cepheleri, düz yüzeyler sunar; Ali Nazime Sokak cephesi bu katta içeri çekilmiştir. Farklı bir kaplama malzemesi de kullanılarak (ahşap laminat), üstündeki çıkmadan kopuk durması sağlanmıştır. Ancak diğer cephelerde zemin kat ve üst katlar aynı düzlemde, aynı tasarım dilinde ve aynı malzemelerle devam etmektedir. Çatı parapetinin de kütlesi abartılmış, plastik bir nitelik kazandırılmıştır. Alt kütleden yaklaşık 1 m kadar çıkma yaparak net ve ağır bir şekilde yapının bitişini tanımlamaktadır. Yapının üç girişi vardır; biri İsmail Paşa Sokaktadır, diğeri parka ve dar merdivenli sokağa bakar. Yapının kaidesinden olan üçüncü giriş ise Ali Nazime Sokağa bakar. Her birinden yapının farklı bir kotuna girilmektedir. İsmail Paşa Sokak'tan yapının birinci katına ulaşılır. Bu katta bu cephe, ikinci kattan biraz daha içerlektir. Güneybatı cephesindeki girişten zemin kata ulaşılmaktadır. Üçüncü girişten de bodrum kata ulaşılır, bu depo girişidir.

Şekil 4.34 : Medusa Plus Binası, Ali Nazime Sokaktan görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yapı giydirme cephe ile kaplanmıştır, ve köşeleri camla dönülmüştür. Cephe düzeninde düşeyde bir süreklilik söz konusudur. Örneğin parka bakan girişte, kapının etrafındaki çerçeve, kapının üzerindeki saydam kısımda da kesintisiz devam etmiştir. Aynı şekilde bu girişin iki yanındaki Fransız balkonlarının etrafındaki söve, kesintisiz olarak çatı parapetine kadar devam etmiştir. Yapıdaki tüm hatlar, net ve keskindir.

Şekil. 4.35'de görülen detay, yapının tümü hakkında fikir verebilir. Oldukça tutarlı bir yapıdır. Aynı tarz yaklaşım yapının her detayında vardır. Dik açılarla oluşturulmuş hareketler ve yansıtıcı camlar, beyaz paneller, bej seramikler yapıyı özetleyebilir.

Şekil 4.35 : Medusa Plus Binası köşe detayı (Fotoğraf: R. S., 2009).

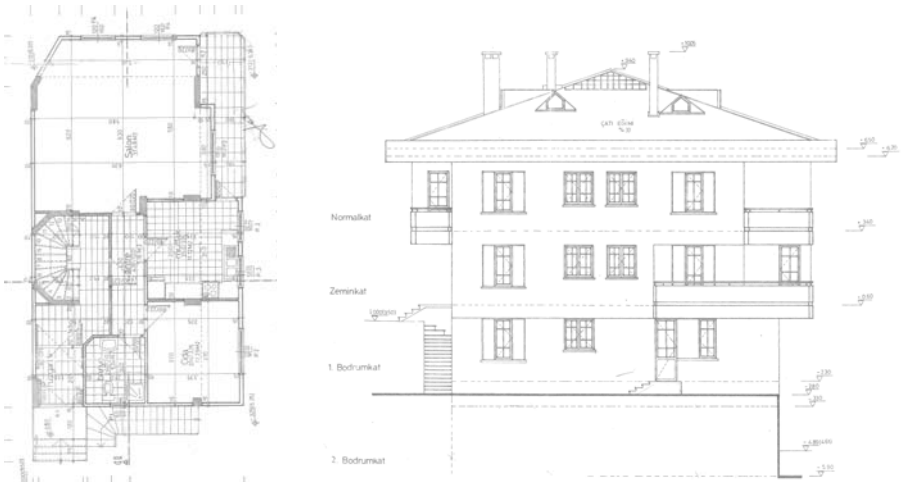
Kaide kısmı **(Şekil. 4.36)**, yapının diğer kısımlarından farklı bir görünüş arzetmektedir, ancak düz, süslemesiz yüzeyi ve dik açılı cephe boşlukları ile asıl kütleye çok ters düşmez.

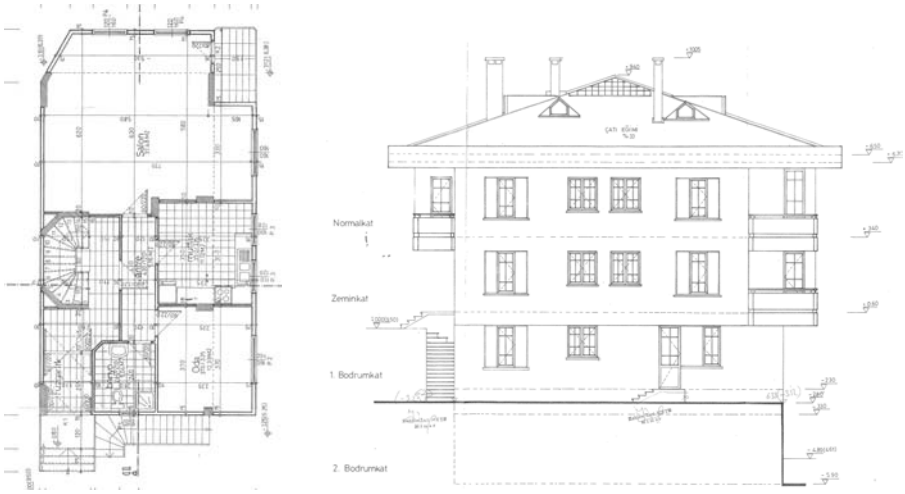
Şekil 4.36 : Medusa Plus Binası alt kaideden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Böylece, bu bina da bölgede 'Beyazlar' yaklaşımına bir başka örnek olarak gösterilebilir, çünkü, yapı Rasyonalist ilkelerden çok uzak görünmese de, binayı tanınabilir ve özgün kılan bazı detaylara sahiptir. Örneğin düşey ve yatay vurgular içeren söve ve benzeri çizgiler, belli bir işleve karşılık gelmeyen cephe hareketleri, ağır saçak, keyfi malzeme değişimi vb. tam da New York Beşlisi'nin tasarım anlayışına oturmaktadır. Yapıyı tanınabilir kılan tüm bu öğeler, geometrik form dünyasının içinde kalmaktadır, 90 derecelik açılarla yapılmıştır. Cephe kaplama malzemesinin renginin de beyaz olması itibariyle yaklaşım tam olmuştur.

Kadıköy Belediyesi arşivinde, bu parsele ait 1990 ve 1993 tarihli iki proje bulunmaktadır **(Şekil. 4.37 ve 4.38).** 1993 tarihli olan tadilat projesi olmalıdır, çünkü küçük farklılıklar vardır. 1993 tarihli proje **(Şekil 4.38)**, 1990 tarihli olandan **(Şekil 4.37)** yalnızca balkonları ile farklılaşmaktadır. Bir konut binasını gösteren bu projelerde, yine Koşuyolu Evleri'nin mimarisinden izler bulunmaktadır. Cepheler; pencere oranları, çıkma ve balkon düzenleriyle, faydacı müteahhit zihniyetiyle oluşturulmuş, 1970-80'lerde ülkenin bir çok yerini sarmış apartmanları anımsatmaktadır. Mekanlar genellikle dik açılarla oluşturulmuştur, ancak salonun köşesinde, arsa sınırın biçiminden kaynaklanan bir kırılma ile 90 dereceden farklı açılar oluşmuştur. Bu projelerdeki yapının boyutları, Medusa Plus binasının boyutlarıyla örtüşmektedir. Bu da, yapının günümüzdeki halinin bu projelerdeki binanın dönüşmesinden oluştuğunu düşündürmektedir. Böylece, bu parselde aşamalı olarak Koşuyolu mimarisinden uzaklaşılmıştır.

Şekil 4.37 : Medusa Plus Binası yerindeki 1990 tarihli eski konut zemin kat planı ve yan cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.38 : Medusa Plus Binası yerindeki 1993 tarihli eski konut zemin kat planı ve yan cephesi (Kadıköy Belediyesi arşivi).

4.7 T&E Sağlam Evi

Mimari Proje: Ersen Gürsel, Haluk Eral (EPA Mimarlık)

Konumu: İsmail Paşa Sokak No: 45 Koşuyolu (850 ada 65 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 2002

İşveren: Tülay & Emre Sağlam

Arsa Alanı : 253,5 m²

Bina Taban Alanı : 81 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

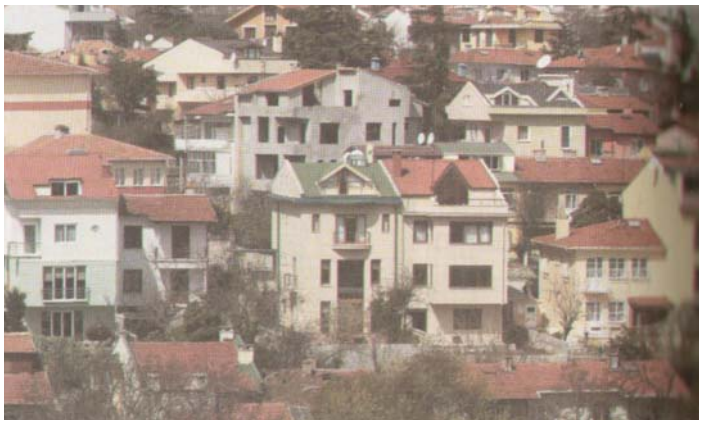
Şekil 4.39 : T&E Sağlam Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Sağlam Evi, İsmail Paşa Sokak'taki toplu konutlardan sonra yapılmış olan evlere bir örnektir. Sokak boyunca bitişik nizam evler bulunmaktadır, bu yapı da nitekim Barkan Evi ile (bkz. **Bölüm 4.8**) bir ikiz ev oluşturmaktadır. Yapı, ince, uzun bir dikdörtgen biçiminde olan parselde yine arsaya uygun ince uzun bir dikdörtgen tabana oturur **(Şekil 4.39)**.

Şekil 4.40 : T&E Sağlam Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

T&E Sağlam Evi'nin tasarımcıları Ersen Gürsel ve Haluk Erar, eski ve yeninin bütünleşmesini, geçmişi geleceğe uyarlamayı hedeflediklerini, mevcut konut çevresinin özünde var olan nitelikleri günümüze aktarma kaygısı güttüklerini ve öncelikli kriterlerinin bölgenin yaşam biçimine ve kentsel ölçeğe uyum olduğunu aktarmışlardır (İncedayı, D., 2004, s.93)..

Şekil 4.41 : T&E Sağlam Evi'nin bulunduğu bölgeden genel görünüş (İncedayı, Mimarist, 2004/2).

Bu konut binası, Yapı dergisinin 274 sayısında yeni inşa edilen bir örnek olarak geçmesine rağmen, Mimarist dergisinin 2004/2 sayısında bir yenileme projesi olarak sunulmaktadır. Yapı, son haline bir yenileme projesi ile ulaşmış olmalıdır, ancak Emlak Bankası konutlarından birinin dönüşümü olmadığı düşünülmektedir, çünkü bu evin tarzı, Emlak Bankası evlerindeki minimum maliyet, maksimum yaşam alanı düşüncesi ile oluşturulmuş mimari tarzla tam olarak örtüşmemektedir..

Yapı, sokak cephesinden iki katlı **(Şekil 4.40)**, arazideki doğal eğim nedeniyle bahçe tarafından üç katlıdır **(Şekil 4.42)**. Genellikle düz yüzeylerden oluşmakla birlikte binada yalın cephe hareketleriyle, geometrik tekrarlarla rasyonel, aynı zamanda hareketli ve özgün bir kütle elde edilmiştir. Ön cephede birinci kat hizasında yarım daire biçimli bir çıkma vardır, arka cephede ise aynı kat hizasında aynı biçimli bir balkon mevcuttur **(Şekil 4.42)**.

Şekil 4.42 : T&E Sağlam Evi bahçe cephesi (İncedayı, Mimarist, 2004/2).

Sağlam Evi'nin arka bahçe görünüşüne bakıldığı zaman da yine geometrik biçimler göze çarpar. Arka bahçeye bakan cephenin bodrum ve zemin katında sürekli açıklık yapılmıştır. Zemin katta yarım daire biçimli içeri çekilme ile galeri boşluğu oluşturularak bodrum kat ile ilişki kurulmuş; hem böylece bu içeri çekiliş birinci kattaki aynı biçimli balkon çıkmasını karşılamış olmuştur.

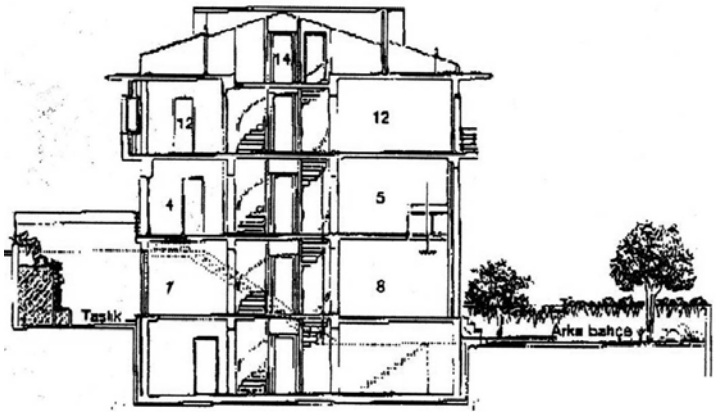
Şekil 4.43 : T&E Sağlam Evi genel giriş bölümü (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yapının giriş kısmında yaklaşık 150x250 cm boyutlarında bir içeri çekilme yapılarak korunaklı ve tanımlı bir giriş bölümü elde edilmiştir **(Şekil 4.43)**. Bu içeri çekilmenin dışında, dikdörtgenin bir ucunun eğrisel olarak uzatılmasıyla elde edilen geometrik biçimle oluşturulmuş bir saçak ilave edilerek giriş daha da vurgulu kılınmıştır. Bahçe giriş kapısı da tüm yapıda kullanılmış geometrik biçimlerle uyum sağlayan, bir kare ve çeyrek dairenin üstüste binmesiyle oluşan bir forma sahiptir. Bu kapıya ulaşan bahçe duvarının köşe dönüşü de yine tüm yapıyla uyumlu olarak eğriseldir. Ön bahçe ve arka bahçe arasındaki kot farkı hafif konstrüksiyonlu bir merdivenle bağlanmıştır **(Şekil 4.44)**.

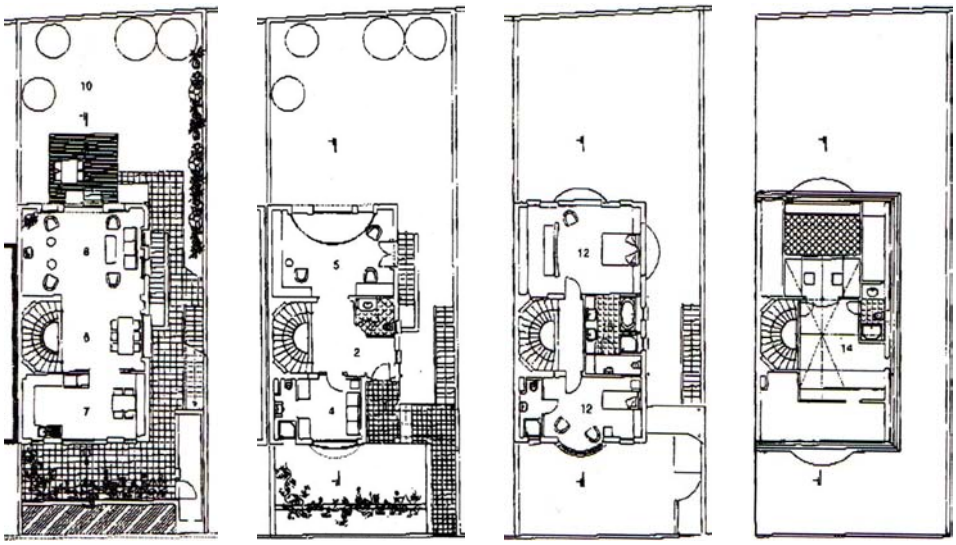

Şekil 4.44 : T&E Sağlam Evi, giriş ve merdivenler (İncedayı, Mimarist, 2004/2).

Betonarme karkas olarak yapılan binanın dış ve iç duvarlarında ytong malzeme kullanılmış, dış cephe ısı ve suya karşı tümüyle mantolanarak tam bir yalıtım sağlanmıştır. Dış doğramalar masif tabakalı ahşaptan yapılmıştır. Dış cephelerde gömme panjur sistemi mevcuttur.

Şekil 4.45 : T&E Sağlam Evi, kesit (Yapı, 2004).

Şekil 4.46 : T&E Sağlam Evi, 1. bodrum, zemin, 1. normal ve çatı katı planları (Yapı, 2004).

Bir zemin, bir normal kat, biri arka bahçeye cephe veren iki bodrum ve bir çatı katından oluşan yapıda **(Şekil 4.46)**, giriş katı ve arka bahçeye bakan bodrum kat yaşama alanı, 1. kat ve çatı katı da yatak katları olarak düşünülmüştür. Katlar düşeyde yarım daire planlı bir merdivenle bağlanmakta, bu merdivenin merkez boşluğundaki panoramik asansör, bu bağlantıya ek bir konfor sağlamaktadır. Giriş holü, arada kesin bir ayrım (kapı, duvar) olmaksızın çalışma odasına bağlanmaktadır. Yalnız oturma odası, aynı zamanda misafir odası olarak da düşünülmüş olabileceğinden, net bir duvar ve kapı ile ayrılmıştır. Kattaki ortak tuvalet haricinde, bu odadan geçilen bir banyo da mevcuttur.

Birinci bodrum kat planında da net duvar ayrımı olmayan serbest mekanlar görülmektedir. Yaşam alanı, yemek bölümü ve mutfak, duvarlarla sınırlandırılmamıştır. Mekan serbest ve akışkandır, algılanması güçtür. Üstelik bir üst katla da ilişkilendirilmiştir. İç dış ayrımı da yine net değil şeffaftır.

Birinci kat planında ise daha tanımlı mekanlar görülmektedir. Odaların işlevleri belli ve nettir, akışkan ve yoğun ilişkili alanlar bu katta görülmez. Mekanlar dik açılı köşeler, düzgün geometrik biçimlerle oluşturulmuştur. Yalnız çıkma ve balkon eğriseldir.

Islak hacimler hariç döşeme kaplamaları, merdiven de dahil olmak üzere masif meşedir. Malsahibinin talepleri doğrultusunda, yapı günümüz kullanım konforlarını içeren akıllı bina teknolojisinin özelliklerini içermektedir. Binada gruplandırılmış klima sistemi, su deposu ve jeneratör mevcuttur. Elektrik tesisatı 10 cm'lik alçıpan tavan içinde yüzeyden işlenmiştir (Yapı 274, 2004, s.85).

Şekil 4.47 : T&E Sağlam Evi, salondan bir görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Böylece, yapıdaki temel tasarım eğiliminin Rasyonalizm olduğu anlaşılmaktadır.. Ancak Art Deco akımını anımsatan ifade şekilleri de mevcuttur. Geometrik formlar, tasarımın önemli bir unsuru olmuştur. Yarım daire biçimli çıkmalar, Türkiye'de 1930'lu yıllarda uygulanmış ilk modern mimari niteliği gösteren, kübik kütleye silindirik uzantıların eklendiği konut yapılarını akla getirmektedir (Aslanoğlu, 1979, s.56). Ayrıca yapının tasarımcıları tarafından hedeflendiği ifade edilen kentsel ve sosyal bağlamdan kopmayan yaklaşımın sonuç verdiği düşünülmektedir. Sağlam Evi, her ne kadar Koşuyolu Evleri'nden farklı mimari niteliklere sahip olsa da rasyonel ve yalın duruşu ile bölgenin mimari dokusuna ters düşmemektedir.

4.8 Barkan Evi

Mimari Proje: Tuğser Arabacıoğlu

Konumu: İsmail Paşa Sokak No: 43 Koşuyolu (850 ada 66 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 2002

İşveren: Nermin Tüzün Barkan

Arsa Alanı : 258 m²

Bina Taban Alanı : 84 m²

Toplam İnşaat Alanı: 394 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.48 : T&E Sağlam Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Bölüm 4.8'de sunulan Sağlam Evi'nin bitişik parselinde yer alan Barkan Evi de toplu konutlardan sonra yapılmış konut yapılarına bir başka örnek teşkil eder. Hem mimari açıdan, hem sunduğu yaşam şekli itibariyle sosyal açıdan bulunduğu çevreyi yansıtan bir örnektir.

Şekil 4.49 : Barkan Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Sokak tarafından iki katlı olan Barkan Evi , arazi eğimi dolayısıyla bahçe tarafından üç katlıdır **(Şekil 4.49)**. Bu yapıda çoğunlukla düz olan yüzeyler, birkaç noktada hareketlenmiştir. Birinci kattaki dairesel balkonların yanı sıra, her üç cephede kütle bütün olarak çıkma yapmıştır. Giriş, kuzeydoğuya bakan ön cephenin geride kalan yüzeyinde konumlanmış, giriş kapısı üzerine çatı pencereleri ile aynı biçimde saçak eklenerek vurgulanmıştır **(Şekil 4.50)**. Bu cephede çıkma yapan kısımda pencere boşlukları cephenin yaklaşık üçte biri kadar genişlikte ve yaklaşık 120 cm yüksekliktedir. Pencere boşluklarının cepheye oranının böyle küçük olması, kütlenin daha bütüncül ve masif algılanmasına neden olmaktadır.

Şekil 4.50 : Barkan Evi, giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Kuzeydoğu cephesinin en dikkat çekici niteliği dairesel balkonlarıdır **(Şekil 4.49)**. Cephenin bir kısmı çıkma yapmıştır, bu da kütlede bir hareket yaratmıştır. Pencere boşluklarının karakteri, tüm cephelerde aynıdır. Küçük ıslak hacim pencere boşlukları ve normal boyuttaki oda pencere boşlukları bir aradadır, pencere düzeni, yan cephede belli bir sistematiğe göre yapılmış görünmemektedir.

Birinci katın üzerine gelen çatı saçağı da yan bina ile aynı hizada devam etmekte, saçaktan sonra çatı katı yükselmektedir. Bu binada çatı katı, özellikle güneydoğu cephesinde normal kat niteliğinde görünmektedir.

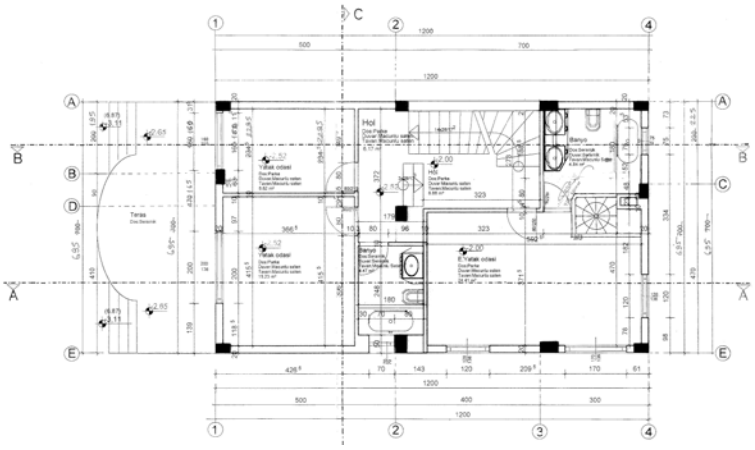

Şekil 4.51 : Barkan Evi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

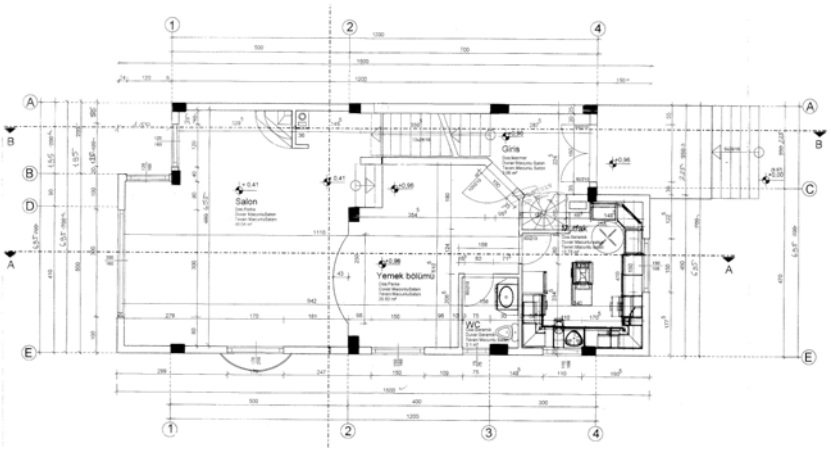
Şekil 4.52 : Barkan Evi, yan cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kadıköy Belediyesi'nden edinilmiş projede, cephelere bakılacak olursa, mevcut durumdan biraz farklı olduğu gözlemlenebilir **(Şekil 4.51 ve 4.52)**. Örneğin, projedeki cephelerde, pencereler arasında yatay derzli, ahşap paneller gösterilmiştir, bugünkü realizasyonunda, böyle bir kaplama yoktur, cepheye bütün olarak sıva ve boya uygulanmıştır. Ayrıca güneydoğu cephesindeki mevcut çıkma, projesinde görülmemektedir.

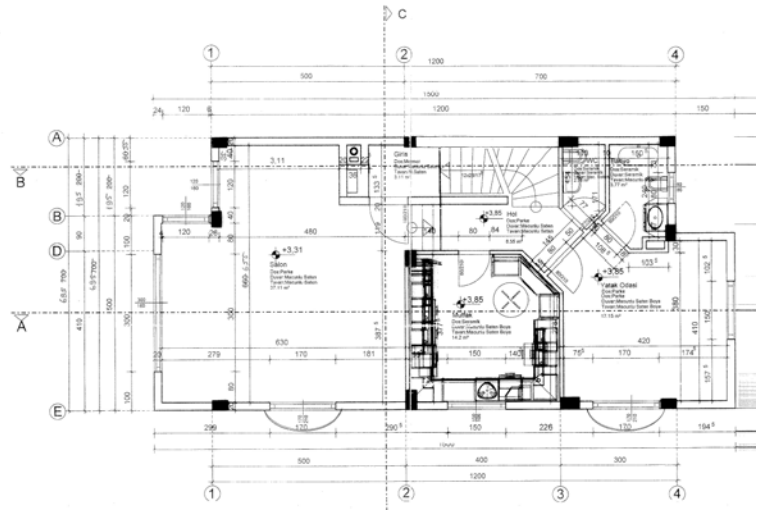
Şekil 4.53 : Barkan Evi, 1. bodrum kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Plan organizasyonuna bakıldığında, genel olarak dik açılı mekanlar göze çarpmaktadır. Yapı, iki ailenin bir arada yaşayabileceği niteliktedir. Katlar birbirne tek kollu sahanlıksız bir merdiven ile bağlanmaktadır. Hem zemin katta, hem birinci katta salon ve mutfak yer almaktadır. Zemin katta **(Şekil 4.54)** giriş holünden yemek bölümüne diagonal bir geçiş verilmiştir. Yemek bölümü, salonun oturma bölümüne duvar bölmesi olmaksızın açılmaktadır. Mekan ayrımı, kot farkı ile tanımlanmıştır, oturma bölümüne üç basamak ile inilmektedir. Balkonlardaki eğrisel biçim, iç mekanda oturma ile yemek bölümü arasındaki kot ayrımı çizgisinde görülür. Serbest, açık, birbiri içine geçen bir mekan anlayışı vardır. Arka cepheden okunan kütle hareketi, salon kısmını düz bir dikdörtgen olmaktan çıkarıp daha nitelikli bir mekan haline getirmiştir. Bu katta, mutfak ve tuvalet de yer almaktadır. Arazi kot farkından dolayı arka ve yan cephelerden ışık alabilen birinci bodrum katta **(Şekil 4.54)**, üç tane yatak odası ve iki banyo bulunur. Hepsi, dik açılı köşelere sahip mekanlardır. Ebeveyn yatak odasının kendi banyosu bulunur, diğer iki yatak odası da arka bahçeye açılan terasa açılmaktadır.

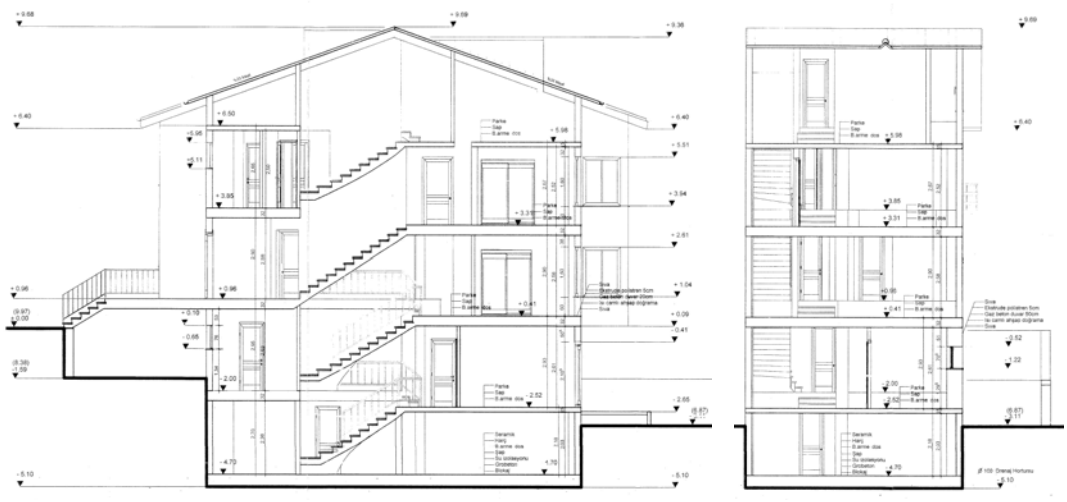

Şekil 4.54 : Barkan Evi, zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Birinci kat planında, bir salon, bir mutfak, bir yatak odası, bir banyo ve bir tuvalet yer almaktadır **(Şekil 4.56)**. Kat holünden yatak odası ve wc'ye, yatak odasından da banyoya diyagonal geçişler verilmiştir, mutfağın bir köşesi de diyagonaldir. Zemin kata göre salon ve diğer mekanlar daha içine kapalıdır, sınırları daha nettir. Arka bahçeye bakan cephedeki kütle hareketi, yine bu katın da salon kısmına denk gelmiş, salonu sade bir dikdörtgen olmaktan kurtarmıştır. Çatı katında da yine yatak odaları yer almaktadır.

Şekil 4.55 : Barkan Evi, 1. kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.56 : Barkan Evi, kesitler (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Gerek plan, gerekse cephe düzeni açısından incelendiğinde, genelde dik açılardan oluşan geometrik ve yalın bir kurgu içinde Rasyonalist bir anlayış söz konusudur. Rasyonalizm, yalnızca eğrisel balkon çıkmalarında yumuşamıştır (Filiz Özer, ders notları), bu da kütleye tanınabilirlik kazandırmıştır.

4.9 Koşuyolu Camii

Mimari Proje: İsmail İşmen – Ender Birol (Birim Mühendislik)

Konumu: İsmail Paşa Sokak No: 35/1 Koşuyolu (857 ada 66 parsel)

İşlevi: Din yapısı

Yapım Tarihi: 1960

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.57 : Koşuyolu Camii, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Koşuyolu Camii, konut binalarının çoğunlukta olduğu İsmail Paşa Sokakta yer almaktadır **(Şekil 4.57).** Bulunduğu yapı adası, güneydoğu taraftan Koşuyolu Parkı'na bakmaktadır. Çevredeki binaların çoğu bitişik nizamdır, ancak bu yapı, din yapısı olması itibariyle ayrık nizamdır.

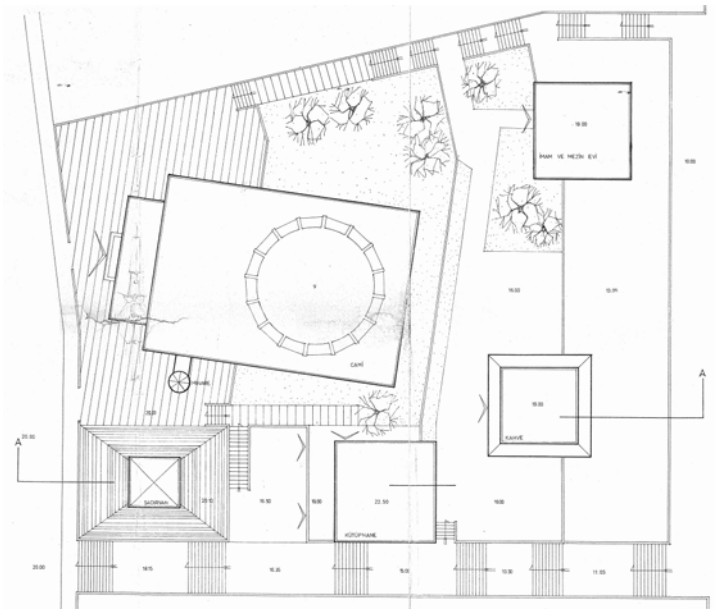
Şekil 4.58 : Koşuyolu Camii, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Ana kütle, prizmatik bir kutudur, yine prizmatik bir başka kutu, son cemaat yeri olarak yapının ön kısmına eklenmiştir **(Şekil 4.58)**. Net bitirme detayları, dik açıları ve prizmatik kutuyu vurgular niteliktedir. Kubbe, genel Türk camilerinden farklı olarak baskın değil, geri plandadır. Bu yapının baskın öğesi, ana prizmatik kutudur.

Giriş saçağı sonradan ve tasarlanmadan eklenmiş olmalıdır. Hafif metal bir konstrüksiyona sahiptir. Genel kütle ve detayların plastik ve keskin ifadesi giriş saçağında bulunmaz. Basık tonoz formu, yine basık olan kubbe ile uyum içerisindedir.

Baca yalnızca çatıdan değil, ön cepheden de çıkma yaparak yapının önemli bir öğesi haline gelmiştir, bir anlamda işlevi abartılarak vurgulanmıştır.

Çatı planından **(Şekil 4.59)** yapının ana hatları okunabilir. Son cemaat yeri de dikdörtgen planlıdır. Yardımcı mekanlar da yine 90 derecelik açılarla oluşturulmuştur.

Şekil 4.59 : Koşuyolu Camii, çatı planı (Kadıköy Belediyesi Arşivi).

Minare, tüm yapıdan farklı bir dildedir **(Şekil 4.60)**. Nitekim Kadıköy Belediyesi'nden edinilmiş projedeki cephe çizimlerinde, çok daha yalın; silindirik ve konik olan temel geometrik biçimlerden oluşmuş bezemesiz bir minare görülmektedir **(Şekil 4.63 ve 4.64)**. Çizimlerdeki minarenin düşeyliği düşey çizgilerle vurgulanmaktadır. Bugünkü realizasyonda minare boyunca uzanan yivli süsleme ve bezemeler, şerefenin altında tipik Türk cami mimarisinde görülebilecek şekilde mukarnasvari süslemelerle son bulur, ve şerefeden sonra konik minare örtüsüne kadar devam eder.

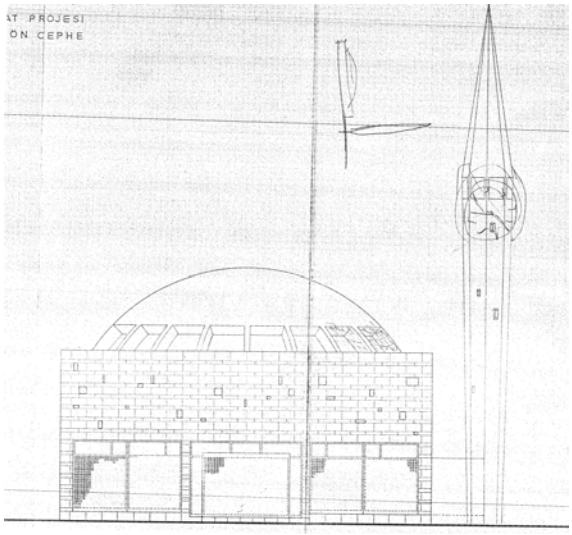

Şekil 4.60 : Koşuyolu Camii, minareden görünüşler (Fotoğraf: R. S., 2009).

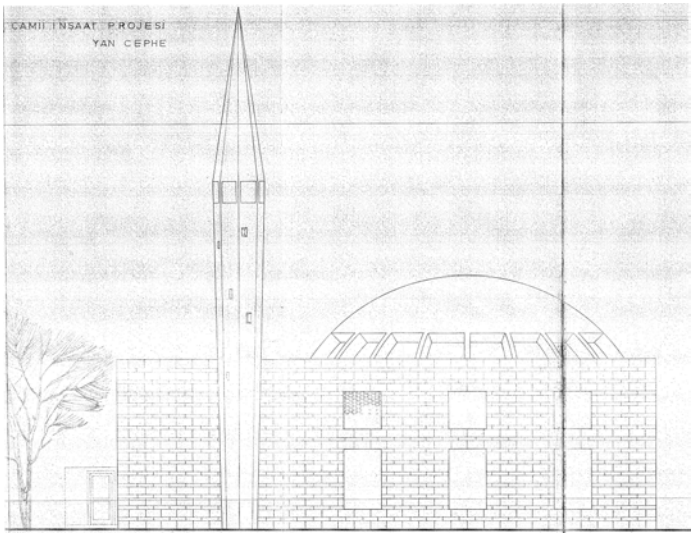
Şekil 4.61 : Koşuyolu Camii, pencereden detaylar (Fotoğraf: R. S., 2009).

Cephedeki pencere bölmeleri ve pencere vitray ve korkulukları dahil geometrik ve modern desenlerle oluşturulmuştur **(Şekil 4.61)**. Minare hariç cephe ve kütlenin her yerinde hissedilen sadelik, kesin hatlar, pencerelerde de kendini hissettirmektedir. Yalnız çift cidarlı olan bu pencereler, içerden bambaşka şekilde hissedilmektedir.

Şekil 4.62 : Koşuyolu Camii, ön cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Yapının ön cephesi, çizimde **(Şekil 4.62)**, bugünkü halinden **(Şekil 4.58)** biraz farklı görünmektedir. Öncelikle, orijinal projede son cemaat yeri görünmemektedir, bu kısım yapıya sonradan eklenmiş olmalıdır. Bunun yerine, asma kat hizasına kadar, yani cephenin yarısını kaplayan geniş pencere açıklıkları bulunmaktadır ki, bu da geleneksel cami mimarisinde rastlanmayan bir ifade şeklidir. Projede cephe, asma kat hizasından sonra dolu duvar olarak görünmektedir. Bugünkü durumunda ise burada dört adet kare biçimli -diğer cephelerle aynı karakter, boyut, malzeme ve dokuda- pencere bulunmaktadır **(Şekil 4.63)**.

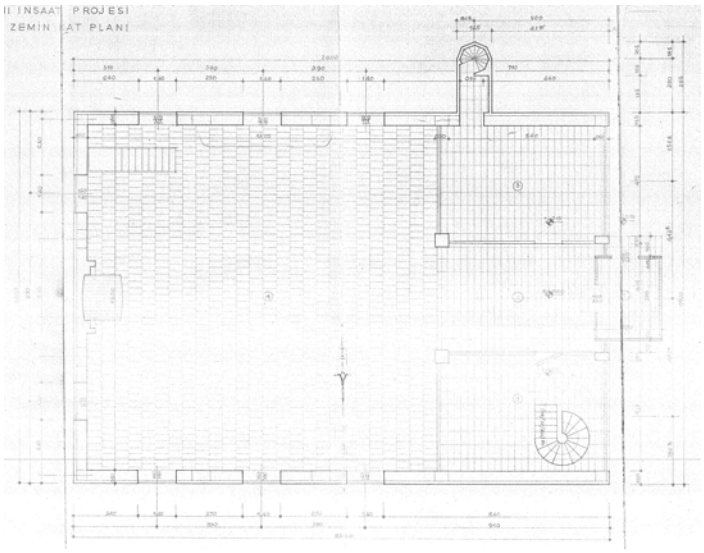
Şekil 4.63 : Koşuyolu Camii, yan cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Ön cemaat kısmında, pencereler ana kütledekilerden tamamen farklıdır **(Şekil 4.64)**, bu da ön cemaat kısmının yapıya sonradan eklendiğinin bir başka kanıtıdır. Diğer cephelere hakim olan net kare biçimli içi geometrik desenli olan pencerelerin yerini bu kısımda Türkiye'deki blok apartmanlarında sıkça kullanılan pencere tipi almıştır.

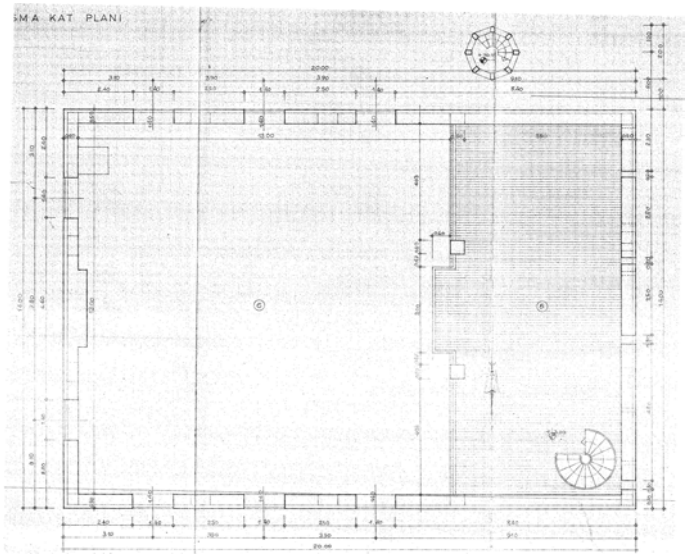

Şekil 4.64 : Koşuyolu Camii, ön cepheden detay (Fotoğraf: R. S., 2009).

İç mekana geçildiğinde, daha farklı bir dekorasyon; Osmanlı döneminden beri alışılagelmiş süsleme anlayışı karşımıza çıkar. Esasen projeye bakıldığında, planlar son derece yalın görünmektedir. Zemin kat planında 22 m²'lik bir giriş holü, onun iki yanında da yaklaşık aynı boyutlarda mahfil mekanları yer almaktadır **(Şekil 4.66)**. İbadet işlevi olan ana mekan, 169 m²'lik dikdörtgen bir mekandır. 78 m²'lik asma kat **(Şekil 4.67)**, mekana düşeyde hareket katar. İstanbul'daki bir çok cami yapısında göre, oldukça küçük sayılabilecek bir camidir.

Şekil 4.65 : Koşuyolu Camii, zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.66 : Koşuyolu Camii, asma kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.67 : Koşuyolu Camii, genel iç görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Şekil 4.68 : Koşuyolu Camii, içerden pencere görünüşü (Fotoğraf: R. S., 2009).

Bu yapıdaki güçlü zıtlığın, ikilemin en iyi gözlemlenebileceği yerlerden birisi pencerelerdir **(Şekil 4.68)**. Dışardan geometrik desenli, dikdörtgen biçimli olan çift cidarlı pencereler, içerden kemerli, süslü ve renkli vitraylardan oluşan pencerelere dönüşür. Minber ve mihrap **(Şekil 4.69)** gibi özel yerlerde daha yoğun süslemeler, altın yaldızlı kabartmalar ve yazılar kullanılmıştır.

Şekil 4.69 : Koşuyolu Camii, iç mekandan görünüşler (Fotoğraf: R. S., 2009).

Açıklanmaya çalışıldığı üzere, dışardan bakınca Koşuyolu genel doku ve tarzına uygun, Rasyonalist görünen bu camide, aslında daha içeriye girmeden minarede kendini hissettiren ikili yaklaşım, iç mekanda belirgin durumdadır. Postmodernist olarak yorumlanabilecek minarede, klasik Osmanlı camilerinin ihtişamı yakalanmaya çalışılmış gibi görünmektedir. İç mekanlarda ise Postmodernizm tüm dekorasyona yaygın kılınmıştır. Bu ilginç yan yana gelişte Modern-Postmodern zıtlığı gözlemlenebilir. Duvar ve tavan kaplamaları, aydınlatma elemanları süslemeli, bezemelidir. Esasen bu mekan için net bir tarzdan bahsetmek de çok doğru olmayabilir. Asıl amacın alışılmış Osmanlı camilerine benzer bir cami mekanı

yaratmak olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında, yapıda bir de Brutalizm etkisinden söz edilebilir. Ön cephede dışarıya taşırılan ve cephenin baskın bir öğesi haline getirilen baca bu akımı anımsatmaktadır. Özetlemek gerekirse, Modern'in ve Postmodern'in bir arada bulunduğu bir yapıdır.

4.10 İsmail Paşa Sokak'ta Bir Ev

Konumu: İsmail Paşa Sokak No: 29 Koşuyolu (857 ada 71 parsel)

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.70 : Konut, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Koşuyolu Parkı'nın bir paralel sokağı olan İsmail Paşa Sokak'ta yer alan bu konut , yarı bitişik nizamda, iki katlı bir binadır. Sokaktaki yapıların çoğu konuttur. Bunların bir kısmı banka evlerinden günümüze ulaşanlar, bir kısmı da bu konut binası gibi yeni yapılanlardır.

Şekil 4.71 : Konut, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Yapı genel olarak tariflenecek olursa, ana kütle prizmatiktir, giriş cephesinde birinci kat hizasında yine prizmatik bir çıkma vardır, yan cephedeki çıkma ise, iki kat boyunca devam etmektedir. Saçaklı çatının hemen üzerinden, tonozlu çatı katı kendini göstermektedir. Pencere boşlukları nettir, biçimleri genellikle karedir. Çıkmanın yan taraflarında pencere, uzun ince bir dikdörtgen biçimindedir. Pencerelerin bölümlenmemiştir; bu, geometrilerini daha net ve anlaşılır kılmıştır. Çıkmanın yanında, girişin orta aksına denk gelen hizada yuvarlak biçimli bir pencere vardır. Bu yuvarlak biçimin merkez hizasından geçen ve yapıyı tam tur dönen yatay beyaz şerit, pencereyi vurgulu kılmıştır. Zaten yapıya da genel bir yatay etki hakimdir. Cephe, bir ince bir kalın yatay dikdörtgenler şeklindeki panellerle kaplanmıştır. Çıkmalarda cephe kaplamasının dili farklılaşmaktadır; kalın dikdörtgen panellerin arasındaki ince panellerin rengi beyaz yapılmıştır. Bu durum çıkmaları daha belirgin kılmaktadır. Yatay çizgiler, çatı penceresinin korkuluklarında, ve bahçe kapılarında dahi görünmektedir **(Şekil 4.71 ve 4.73)**. Giriş üzerindeki eğrisel biçimli saçak, girişi vurgulamakta, çatıdaki eğriselliğe de gönderme yapmaktadır. Kapı hizasından geçen bir başka yata çizgi de yine yapıyı çepeçevre sarar.

Yapının parselinde bulunan Emlak Bankası Konutları'ndan kalma ev, 1986 yılında, yerine, eski tiplerin karakteri muhafaza edilmek şartı ile yenisinin yapılması için yıkılmıştır. 1986 yılında yapılan yapı da yıkılmış, yahut yenilenerek bu yapıya dönüşmüştür, boyut olarak aynı görünmektedir, çıkma ve cephe dilinde farklılaşmaktadır.

Şekil 4.72 : Konut, ön görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Denilebilir ki; dik açılı, geometrik biçimler, yalın cepheler, net ve prizmatik kütle formu ile bu konut, Rasyonalist bir binadır. Yoğun kullanılan yatay çizgiler ve bunların güçlü ritmi, pencerelerin geometrik biçimi ve bunların vurgulu kılınması akla Art Deco akımını da getirir. Bu konut yapısının, bölgedeki evlerden biraz farklı olsa da, dokuya uyum sağladığı düşünülmektedir.

Şekil 4.73 : Konut, bahçe kapısından görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

4.11 Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu Binası

Konumu: Salih Omurtak Caddesi No: 51 Koşuyolu (846 ada 26 parsel)

İşlevi: Eğitim yapısı

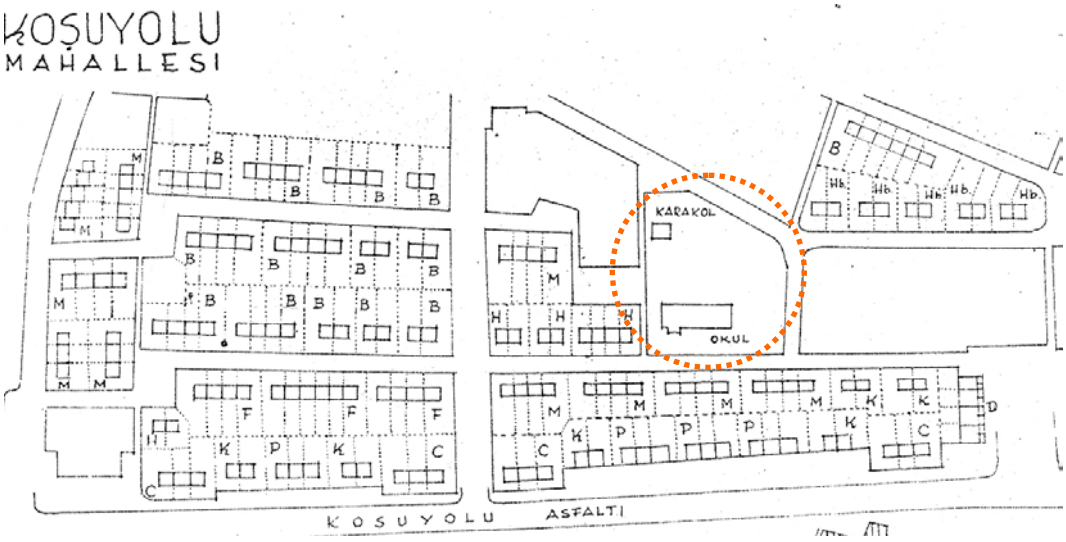
Yenileme Tarihi: 1993, ?

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.74 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu Koşuyolu Caddesi ile Koşuyolu Parkı ortasında bir yapı adasında konumlanmıştır **(Şekil 4.76)**. Okulun bulunduğu çevre, yoğun, çoğunlukla bitişik nizam, iki katlı ve bahçeli sıra evler ile işyeri binalarından oluşan alışıldık Koşuyolu dokusundadır.

Şekil 4.75 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu'nun Emlak Bankası Evleri içinde yeri (Emlak Bankası LEvend ve Koşuyolu Evleri Broşürü).

Koşuyolu Emlak Bankası Evleri arsasının merkezi bir noktasında konumlanmış olan Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu'nun bu evlerle beraber tasarlanmış olduğu banka evleri vaziyet planınından anlaşılabilmektedir **(Şekil 4.75)**. Ne zaman inşa edilmiş olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır, fakat günümüzdeki halini alması birkaç aşamalı olmuştur. Vaziyet planından görüleceği üzere ilk yapı dikdörtgen bir tabana oturur. Banka Evleri planında, aynı yapı adasında karakol da yer almaktadır **(Şekil 4.75)**. Ancak, **Şekil 4.74**'deki vaziyet planına bakıldığında, tüm yapı adasında yalnızca yapılan eklerle birlikte okul binası ve bahçesi görülmektedir. Bölgenin nüfusunun artmasının etkisiyle daha fazla kapasiteye ihtiyaç duyulduğundan, diğer işlevler adadan çıkartılmış, okula ek binalar eklenmiştir.

İlk blok, giriş cephesinden iki katlı olarak algılanır, arka cephe, bahçe tarafında kot farkından dolayı üç katlıdır. Kütle prizmatiktir; yalnızca Salih Omurtak Caddesi cephesinde, okul bahçesinin ve binasının girişi aksında çıkma yapılmıştır. Her ne kadar blok Koşuyolu Evleri'nin yaklaşık altı tanesinin büyüklüğünde olsa da, ilk göze çarpan çıkmanın boyutları Koşuyolu Evleri'nin ölçeği ile örtüştüğünden, yapının sokaktan algısı bölgenin dokusuna ters düşmemektedir (**Şekil 4.78**). Gerek iki vaziyet planında ön cephe çizgisinin aynı olması, gerekse sokaktan günümüz

görünüşünün de o yıllardaki Koşuyolu Evleri mimarisini anımsatması nedeniyle bu ilk bloğun ve cephenin çok fazla değişmemiş olduğu düşünülmektedir. Hem de bu blok Koşuyolu Evleri gibi geniş saçaklıdır. Cephelerdeki pencereler düşey etki verecek şekilde dikdörtgendir; aralarındaki boşluklar da bu düşey etkiyi destekler.

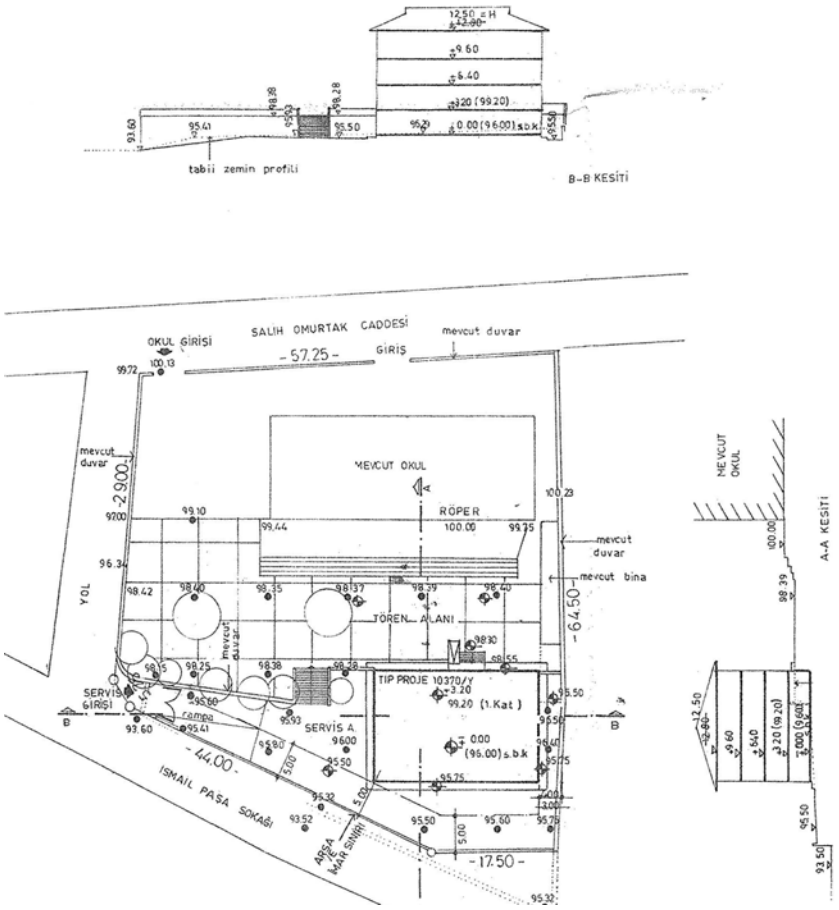
Şekil 4.76 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu giriş cephesi (Fotoğraf: R. S., 2008).

Şekil 4.77 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

İki aşamada yapılmış olan ekler, prizmatik iki kütle şeklindedir. Kadıköy Belediyesi'nden edinilmiş bir planda **(Şekil 4.81)** ilk aşama görülmektedir. Bu plana göre, yapı henüz U formuna gelmemiştir; ek bina ilk blok ile paralel konumdadır. İki bina arasındaki bağlantı, daha sonra eklenmiş olmalıdır. İlk ek bina, duyulan ihtiyaçtan dolayı, 1993 yılında yapılan bir tip proje uygulamasıdır. Tam prizmatik bir kütledir, ve yine kırma çatı ile örtülmüştür. Yalnız bu kez saçakları o kadar geniş değildir. Dış cephe malzemesi sıva ve boyadır. İkinci ek bina ise paralel olan bloklar arasındaki bağlantıyı sağlar, birinci ek bina ile aynı niteliklere sahiptir. Okulun son hali, eşkenar olmayan U formuna gelmiştir. Yapının tamamının cephesi döşeme

hizalarını belli edecek şekilde iki renk olarak boyanmıştır, bunlar kamu yapılarında sıkça rastlanan renklerdir. Ek yapılar, ilk bloğun çizgisinde devam ediyor gibi görünse de, yapının detaylarına ve oranlarına bakıldığında ilk bloktan farklı bir dilde olduğu okunabilmektedir. Cephe doluluk-boşluk oranları ve dar saçaklar farklı bir görüntü ortaya koymaktadır.

Şekil 4.78 : Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu vaziyet planı, 1993 (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Genel olarak bakıldığında, yapıya net bir Rasyonalizm hakimdir. İşlevin gerektirdikleri ve maliyet hesapları, yapının tasarımına yön vermiş olmalıdır. Ilk blokta, saçaklar, çıkma ve pencere oranları gibi yapıldığı döneme ilişkin izler olsa da, sonradan eklenen bloklarda, bu anlayışın devam etmediği gözlemlenmiştir. Tüm okul cephelerine uygulanan ve döşeme hizalarını vurgulayan boyama sistemi, eski ve yeni kütlelere bütünlük kazandırmakta, aynı zamanda günümüzdeki Brutalist akımın anlayışını yansıtmaktadır. Okulun günümüzdeki hali, hem dinamiktir, hem de bir kamu yapısı ağırlığını taşımaktadır. Oluşan U formu, okul bahçesini sınırlandırmış, bölmüş, böylelikle tanımlı yarı açık mekanlar oluşmasına imkan sağlamıştır. Özetle, Reşat Nuri Güntekin İlköğretim Okulu Rasyonalist bir yapıdır.

4.12 Adalı Evi

Mimari Proje: Neşe Akdoğan (Flora Peyzaj Mimarlık)

Konumu: Salih Omurtak Caddesi No: 23 Koşuyolu (844 ada 30 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 1993

İşveren: Gülsen Adalı

Bina Taban Alanı : 119,6 m²

Toplam İnşaat Alanı: 412,3 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.79 : Adalı Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Koşuyolu'nda, konutların yoğun olarak bulunduğu Salih Omurtak Caddesi'nde bulunan Adalı Evi, bölgedeki toplu konut uygulamalarından sonra yapılan evlere bir örnek teşkil eder **(Şekil 4.79)**. Yarı bitişik nizamda, iki katlı bir konuttur. Arazi eğimi dolayısıyla bodrum kat arka bahçeye bakar, bu nedenle arka bahçeden üç katlıdır.

Şekil 4.80 : Adalı Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Hareketli bir kütleye sahip olan yapının cepheleri de oldukça dinamiktir. Farklı oranlarda üst üste binen bazen tüm cephede bazen kat bazında yapılan çıkmalar, balkonlar, saçaklar yapıya bu dinamizmi vermektedir. Net bir prizma algısı yoktur, bu niteliği ile standart Koşuyolu yapılarından ayrılır. Prizma tamamen parçalanmıştır. Tüm hareketler yine dik açılarla oluşturulmuştur, ancak net bir kutu yoktur. Cephede sistematik ve ritmik bir düzen yoktur, cephe boşlukları ve çıkmalar farklı boyut ve niteliktedirler **(Şekil 4.81)**. Çatı örtüsü beşik çatı biçimindedir, ve bu üçgen biçim, yapıdaki tüm saçaklara yaygın kılınmıştır. Giriş saçağı, çıkma ve bakonların, pencerelerin üzeri, hep üçgen biçimdedir, yalnız farklı büyüklüklerdedir.

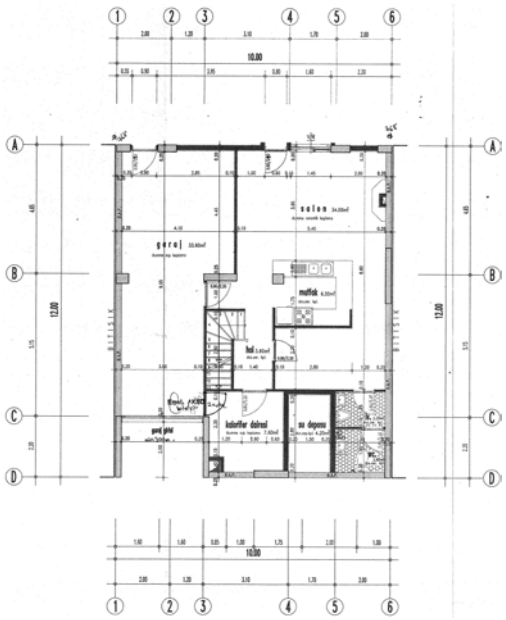
Şekil 4.81 : Adalı Evi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Pencereler, çıkma üzerinde yer alanlar dahil **(Şekil 4.85)**, cephe ile aynı düzlemde değildir. Yaklaşık 20 cm.lik çıkma yapılarak daha da vurgulu kılınmışlardır.

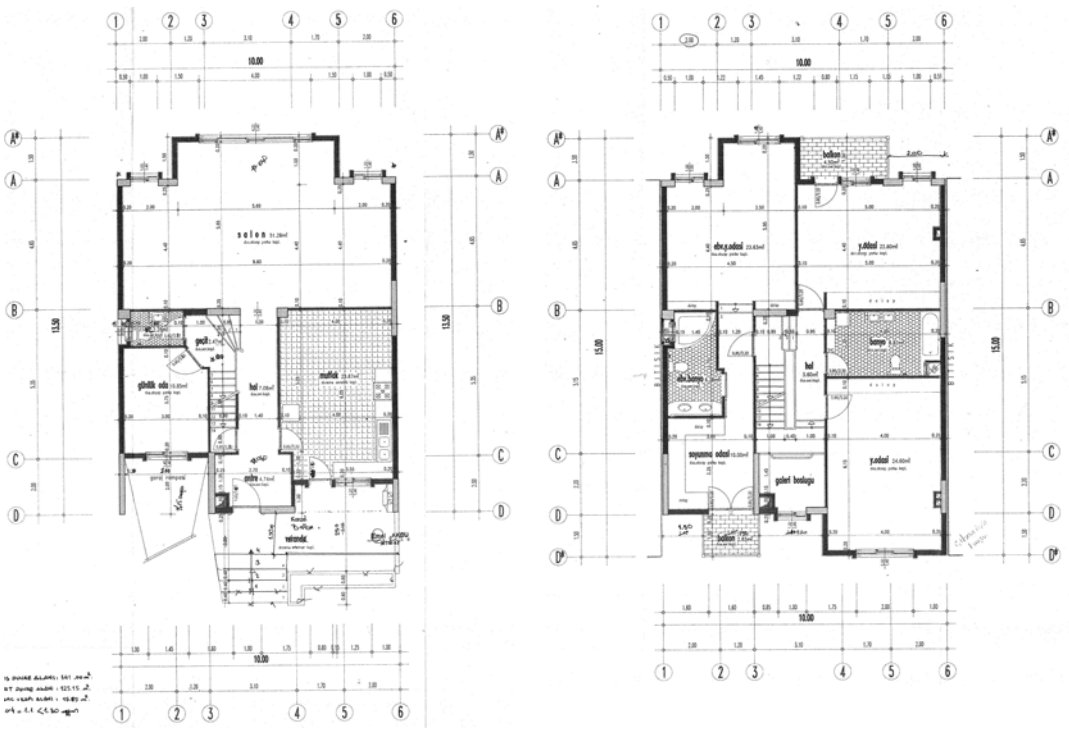
Cephelerde, ağırlıklı malzeme olarak ahşap ve sıva kullanılmıştır. Doğramalar da çoğunlukla ahşaptır, ancak giriş katında yer alan çıkmanın pencereleri bronz renkli metaldir. Pencere ve balkon korkulukları, eğrisel biçimiyle yapıdaki form çeşitliliğini arttırmaktadır.

Şekil 4.82 : Adalı Evi, çıkma detayı (Fotoğraf: R. S., 2009).

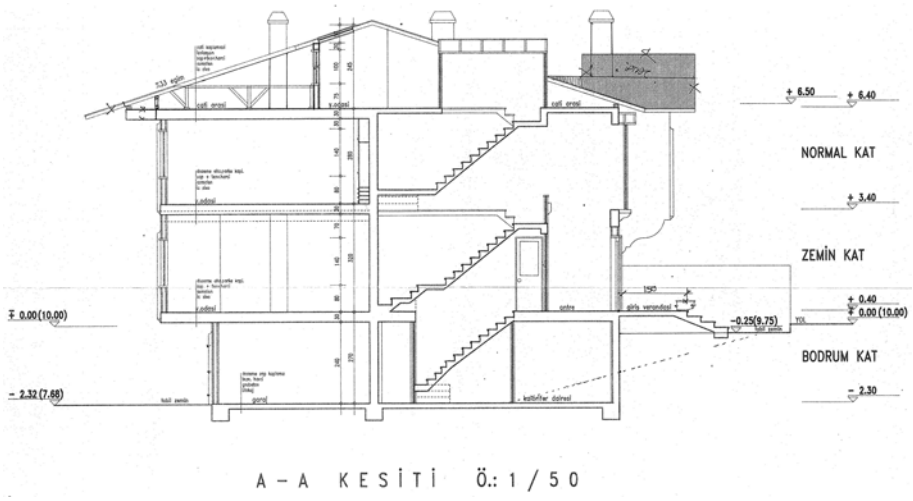
Şekil 4.83 : Adalı Evi, bodrum kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.84 : Adalı Evi, zemin ve 1. kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Yapının plan organizasyonuna bakıldığında, kütledeki dinamizmin planda pek yansıma bulamadığı gözlemlenebilir. Planlar daha rasyonel ve yalın düzenlenmiştir. Kütle hareketleri, çoğunlukla mekanların sınırına denk geldiğinden, iç mekanlardan bu hareketler hissedilememektedir. Yalnız girişin üzerinde bulunan ve merdivenle bütünleşen galeri boşluğu, giriş holüne hareket katmaktadır. Bodrum katta **(Şekil 4.83)**, içinde mutfağı da bulunan bir hobi odası, garaj ve yapının diğer servis mekanları bulunmaktadır. Bu bölümler dik açılı köşelerden, dikdörtgen biçimlerden meydana gelmektedir. Zemin katta salon, mutfak ve oturma odası vardır **(Şekil 4.84.a)**. Salonun biçimine, bu kattaki kütle hareketi yansımış, mekan bu şekilde biraz özelleşmiş, farklılaşmıştır. Mutfak ve oturma odası, dikdörtgen biçimleriyle rasyonel mekanlardır. Oturma odasının birkaç basamakla çıkılan bir kotta oluşu ve diagonal girişi, bu odayı da biraz daha nitelikli kılmıştır. Birinci katta **(Şekil 4.84.b)**, yine rasyonel mekan düzenlemelerine rastlanmaktadır. Üç yatak odası bulunan bu katta, ebeveyn yatak odasına ait bir banyo ve soyunma odası yer almaktadır. Ayrıca bu katta ortak kullanıma açık bir banyo daha bulunmaktadır. Ebeveyn yatak odası hariç tüm mekanlar, dikdörtgen biçimdedir. Ebeveyn yatak odası, daha hareketli bir mekandır. Binada bir de yatak odası bulunan bir çatı katı yer almaktadır.

Yapının kesitleri de yine rasyonel görünmektedir. Dış cephelerdeki hareketli ifade, kesitte,iç mekanların düşey düzleminde yer almamaktadır.

Şekil 4.85 : Adalı Evi, kesit (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Görüldüğü üzere, bu binada, Rasyonalizm ilkelerinden çok fazla uzaklaşılmamış olsa da, Rasyonalizm kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalındığı da söylenemez. İç mekanlarda oldukça rasyonel tavırlar göze çarpsa da, kütle tek defaya özgü, dinamik, keyfi kırılmalar içeren bir kütledir. Bu, yapıya tanınabilirlik kazandırmaktadır. Bu tarzı Filiz Özer, 'Yumuşamış Rasyonalizm' olarak adlandırmaktadır. Adalı Evi, tipik Koşuyolu Evleri'nin karakterinden çok farklı bir karakterdedir, ancak az katlı oluşu, ve minimal ölçekteki hareketleri dolayısıyla, genel doku içersinde çok fazla yadırganmaz.

4.13 Onko Ecza Sanayi Binası

Mimari Proje: Nizamettin Özkök (N & N Mimarlık)

Konumu: Koşuyolu Caddesi No: 34 Koşuyolu (980 ada 53 parsel)

İşlevi: Büro Binası

Yapım Tarihi: 2003

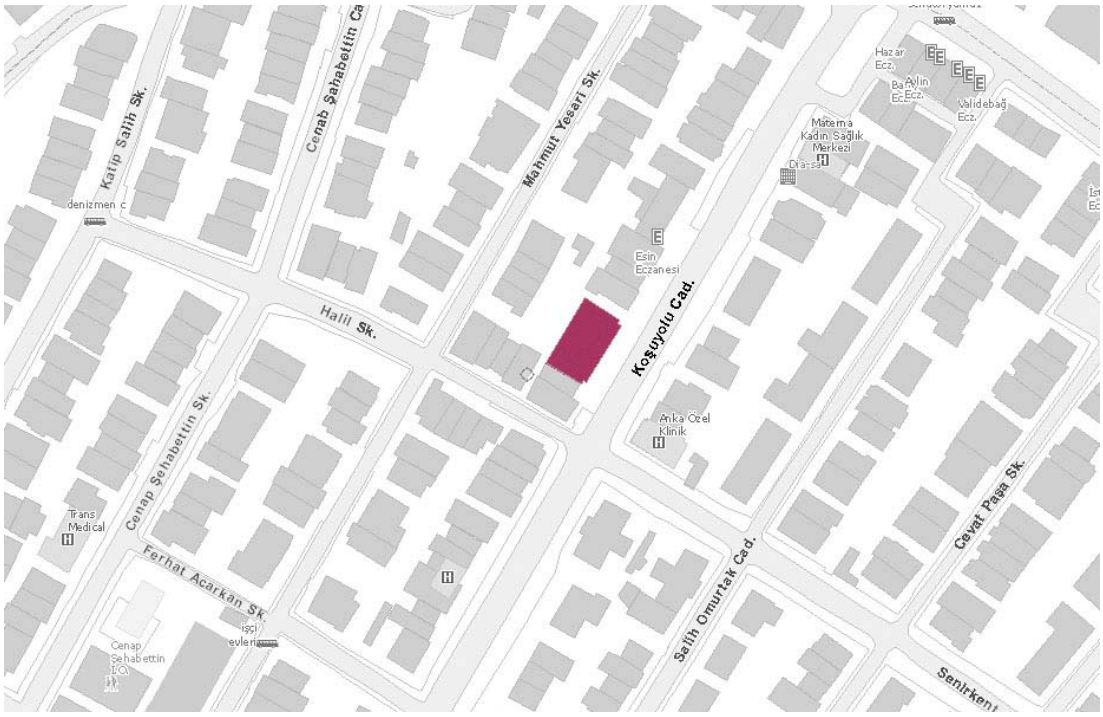
İşveren: Onko Ecza Sanayi

Arsa Alanı : 632,25 m²

Bina Taban Alanı: 282,72 m²

Toplam İnşaat Alanı : 1241,62 m²

Yapım Tekniği: Betonarme karkas

Şekil 4.86 : Onko Ecza Sanayi Binası, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Altunizade Tophanelioğlu Caddesi'nden Koşuyolu Caddesi'ne geçildiğinde ilk karşılaşılan yapılardan biri olan Onko Ecza Sanayi binası **(Şekil 4.89),** Koşuyolu bölgesindeki değişimin güçlü bir simgesidir. Yapının bulunduğu cadde, semtin ana caddesi olması itibariyle, en yoğun değişimin meydana geldiği caddedir. Yarı bitişik nizam olan binanın bulunduğu parsel, dört tane bitişik nizamdaki eski Koşuyolu Evleri'ne ait parselin birleşmesiyle oluşmuştur (bkz. **Ek.01**). Çevre binalar, çoğunlukla tipik olarak bitişik nizamda, bölgedeki imar yasasına uygun olarak üç veya dört katlı konut veya ofis yapılarından oluşmaktadır.

Şekil 4.87 : Onko Ecza Sanayi Binası, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Bir yönetim binası olarak tasarlanmış yapı üç normal, üç bodrum ve bir çatı katından oluşmaktadır. Geniş tarafı Koşuyolu Caddesi'ne bakan dikdörtgen bir tabana sahip yapı aslen prizmatik bir kütledir; dışa taşmalar, içeri çekilmeler ve çeşitli açılı yaklaşımlarla hareketlenmiştir. Ön ve yan cepheler zemin kattan sonra birinci ve ikinci kat boyunca 1,50 m çıkma yapılarak taşırılmıştır, ayrıca ön cephede düşey eksende farklı bir açı kullanarak kütle hareketi kazandırılmıştır. Orta aksa göre simetrik düzenlenmiş bir yapıdır; yalnız giriş kısmı, eğik açılı duruşu ile bu simetriyi bozmaktadır. Cephede dolu kısımların bir çerçeve gibi farklı renk ve dokuda malzeme ile kaplanması da ön cephenin saydam kısmındaki eğikliği daha belirgin kılmıştır. Giriş kapısı da yine binanın aks sisteminden farklı bir açıyla yönlenmiştir. Terasın üzerinde yer alan çatı katı **(Şekil 4.90)**, asıl tasarımda yer almamaktadır, binaya sonradan eklenmiştir. Nitekim bu kat, binanın genel karakterinden farklıdır.

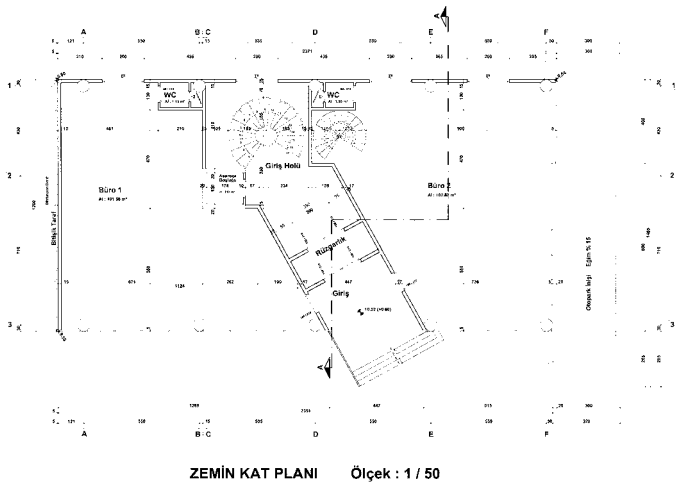

Şekil 4.88 : Onko Ecza Sanayii Binası giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: R. S., 2008).

Binada kullanılan malzemeler, inşa edildiği çağı yansıtmaktadır. Beyaz renkli porselen seramik kaplama, yapının konturlarında kullanılması itibariyle formunu belirgin kılmış, kenar ve köşeleri vurgulamıştır. Cephenin orta kısmında kullanılan yansıtıcı camın aralarındaki renkli kaplama taşıyıcı akslarını ve döşeme hizasını vurgulayarak işlevsel bir görev üstlenmiştir. Böylece bina geometrik bir ifade de kazanmış olmaktadır **(Şekil 4.88)**. Cephe kaplama malzemesi de dikdörtgen karolarla döşenmiş, yapının geometrik ifadesine katkıda bulunulmuştur. Girişte yanıstıcı değil saydam bir cam kullanılmıştır. Böylelikle, zemin kat biraz daha geri planda kalmış, yapının üst kısmının kütlesel etkisi artmıştır. Ancak kolonlar, paslanmaz kaplamalarıyla birlikte baskın bir ifadeye sahiptirler.

Şekil 4.89 : Onko Ecza Sanayii Binası giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: Reyhan Suoğlu, 2008).

ZEMİN KAT PLANI Ölçek : 1 / 50

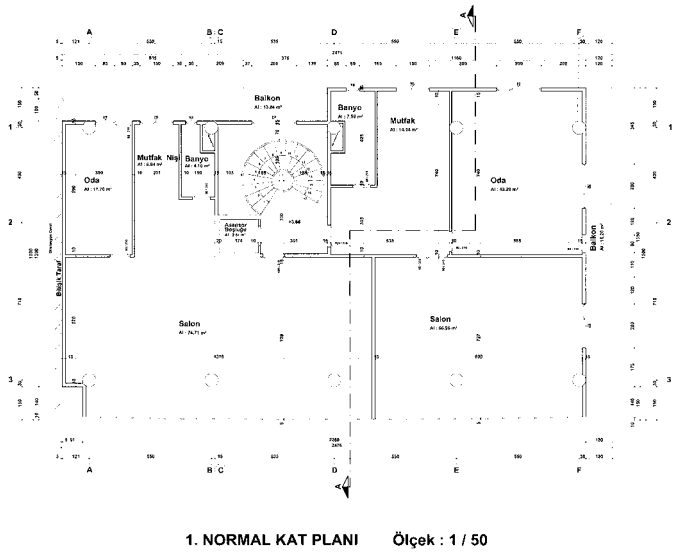
Şekil 4.90 : Onko Ecza Sanayii Binası zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi Arşivi).

Belediye arşivinden edinilmiş projede, zemin kat planına bakılacak olursa **(Şekil. 4.90)** açık, serbest bir mekan görülmektedir. Yaklaşık 283 m² alana sahip bu kat, giriş holü ve çekirdek bölümüyle ikiye ayrılmıştır. Giriş bölümü, aynı eğimde dışarıya taşmış, dış kütlede plastik bir nitelik kazanmıştır **(Şekil. 4.95)**.

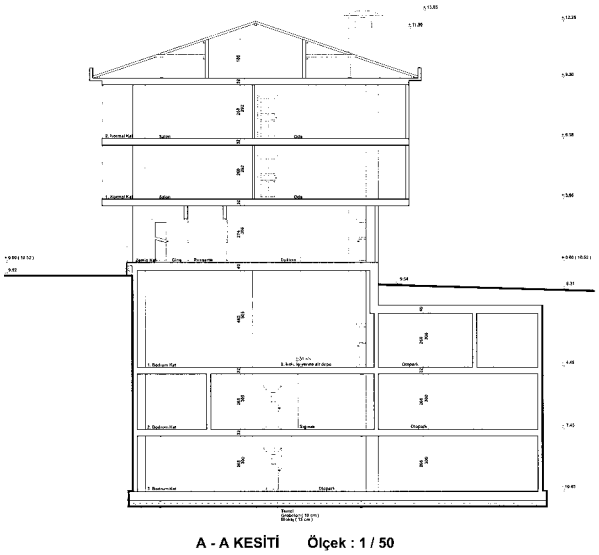
Şekil 4.91 : Onko Ecza Sanayii Binası girişi (Fotoğraf: R. S., 2009).

Birinci katta ise **(Şekil. 4.92)** daha rasyonel bir mekan düzenlemesi görülmektedir. Tüm mekanlarda 90 derecelik açılar kullanılmış, kat holü minimum boyutlarda tutulmuş, her odanın amacına uygun maksimum kullanım alanım alanı oluşturulmuştur.

Şekil 4.92 : Onko Ecza Sanayii Binası normal kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kesite bakıldığında **(Şekil. 4.93)** bodrum katta arsanın tamamının kullanıldığı, birinci ve ikinci katlarda hangi oranda taşma yapıldığı açıkça görülebilmektedir. Çatı, belediyeden edinilen bu çizimlerde beşik çatı olarak görünmektedir, ancak gerçek durumda, tonoz biçimindedir **(Şekil. 4.87)**.

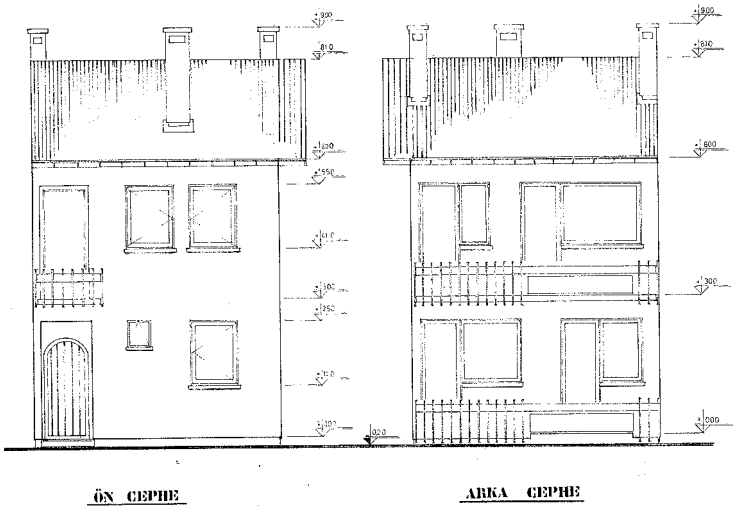

Şekil 4.93 : Onko Ecza Sanayii Binası en kesit (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Yukarda açıklanmaya çalışıldığı üzere, bu bina, geometrik biçimleri kullanmasına rağmen, keyfi malzeme farklılıkları ve keyfi bir takım açılarıyla Filiz Özer'in

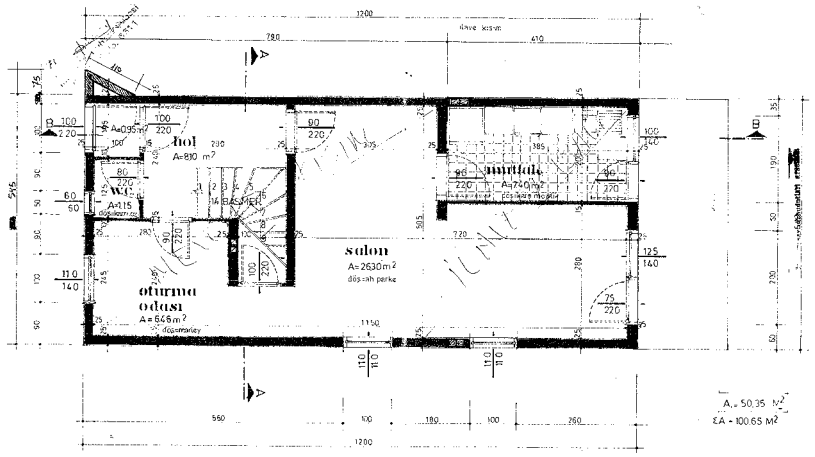
deyimiyle ‘Yumuşamış Rasyonalizm’ denilebilecek (2008), Rasyonalizm tarzına yakın duran, genel görünüm itibariyle geometrik formlardan, keskin hatlardan oluşan, ancak yine de yapıya kimlik kazandırmak amacıyla bir takım mimari yorumlamalar, parçalanmalar, ekler, vurgular içeren tasarım yöntemine oturabilir. Son dönemde bölgede yapılmış ofis yapılarının en görkemli örneklerinden biri olan yapı, boyut ve malzeme bakımından geleneksel Koşuyolu yapılarından uzaklaşmıştır, ancak tasarım dili, yine Rasyonel mimariye yakın durmaktadır. Bir dönemin geçerli modası olan prizmatik kitleli yapıların teras katlarında tonozlu eğrisel örtülü plastik öğelerin kullanılışı, bu yapıda kendini göstermiştir. Tonoz biçimindeki çatı, genel kütleden kopuk duruşu ve farklı geometrisi ile kütleyi çarpıcı bir unsur olarak tamamlamıştır. Cephede döşeme va taşıyıcı aks hizalarının farklı bir kaplamayla vurgulanması, Brutalizm’i akla getirmektedir. Yapının iç mekanlarında da Rasyonalizm hakim eğilimdir. Genel olarak rasyonel konseptte, ama binaya özgünlük kazandıran yorumlar da içeren bir yapıdır. Çok katı bir Rasyonalizm söz konusu değildir.

Belediye arşivinde, bu yapının bulunduğu parselin bir dörtte birini kapsayan bir alana oturmuş bir proje de bulunmaktadır. Y. Mimar Semra Aydınlı imzalı, 1977 tarihli olarak görünen bu proje, bir konut yapısıdır. Yapının cephesi **(Şekil. 4.94)** Koşuyolu Evleri cephesini andırır. Rasyonel, geometrik ve dik açılı biçimlerle oluşturulmuştur. Yalnız giriş kapısının üstü, kemerli görünmektedir, girişi vurgulama amacı taşıyor olmalıdır. Ön cephede Fransız balkonu, arka cephede normal tip balkonlar bulunmaktadır. Çatı kırma çatıdır.

Şekil 4.94 : Onko Ecza Sanayii yerindeki eski konut yapısı cepheleri (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Zemin kat planına bakıldığında **(Şekil. 4.95)**, dik açılarla oluşturulmuş mekanlar görülmektedir. Oturma odası, yemek ve salon bölümleri, net duvarlarla ayrılmamış, mekan geometrilerinin farklılaşması ile tanımlanmıştır, böylelikle hem ayrı, hem bütüncül ve akıcı mekanlar elde edilmiştir.

Şekil 4.95 : Onko Ecza Sanayii yerindeki eski konut yapısı zemin kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Bu proje, bu parseldeki değişimin tek aşamalı olmadığının kanıtıdır. **Şekil 4.94 ve 4.95**'den anlaşılabileceği gibi, Koşuyolu dokusu ve yapım alışkanlıklarıyla çok örtüşen bir projedir. Halbuki Onko Ecza Sanayi binası, gerek boyutları, gerek malzemesiyle, gerekse kendisini tanımlı kılabilecek Rasyonalizm'den uzaklaştıran eğik açı ve tonozlu çatı biçimi gibi tavırlarla Koşuyolu için oldukça yabancı bir kütledir.

4.14 Bengin Evi

Mimari Proje: Nihat Arzık

Konumu: Mahmut Yesari Sokak No: 5 Koşuyolu (980 ada 34 parsel)

İşlevi: Konut

Yenileme Tarihi: 1993

İşveren: Tunca Bengin

Bina Taban Alanı : 66,64 m²

Toplam İnşaat Alanı : 149,24 m²

Yapım Tekniği: Yığma

Şekil 4.96 : Bengin Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Bengin Evi, **Bölüm 3.2.5'**de sunulmuş olan Belediye Evleri'ne ait olduğu düşünülen bir yapıdır. Yapının bulunduğu Mahmut Yesari Sokak'ta bu evlerden az veya çok değişerek günümüze ulaşmış bir çok örnek bulunur. Sokaktaki binaların çoğu konut olarak kullanılmaktadır (bkz. **Ek.01**), çoğunluğu Bengin Evi gibi bitişik nizamdadır (**Şekil 4.96**).

Şekil 4.97 : Bengin Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Bengin Evi, giriş cephesinden bakıldığında, bölgedeki diğer aynı tip yapılarla da kıyaslandığında, özgün haline çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Kadıköy belediyesinden edinilmiş projelere ve binanın eski fotoğraflarına bakıldığında, yapının 1993 yılına kadar orijinal haliyle ulaştığı, bu tarihte ise bir revizyon geçirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü 1993 yılında yapılmış rölöve projesindeki cephelerle (**Şekil 4.99**) bu tipin eski fotoğraflarında görülen cepheler (**Şekil 3.72 ve 3.73**) birebir örtüşmektedir. Yapının ön cephesinin bugünkü fotoğrafına bakıldığında da (**Şekil 4.98**), cephe rengi, zemin kat penceresindeki eğrisel biçimli korkuluk ve giriş bölümüne yapılan saçak dışında bir değişim görülmez. Rölöve planları ile **Şekil 3.74'**deki planlar kıyaslandığında da bunların aynı olduğu görülür.

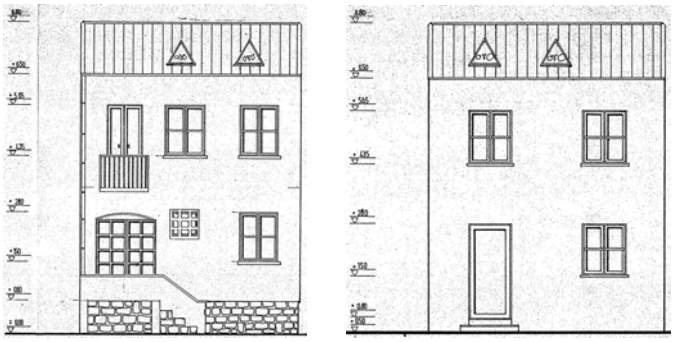

Şekil 4.98 : Bengin Evi, ön cephe (Fotoğraf: R. S., 2009).

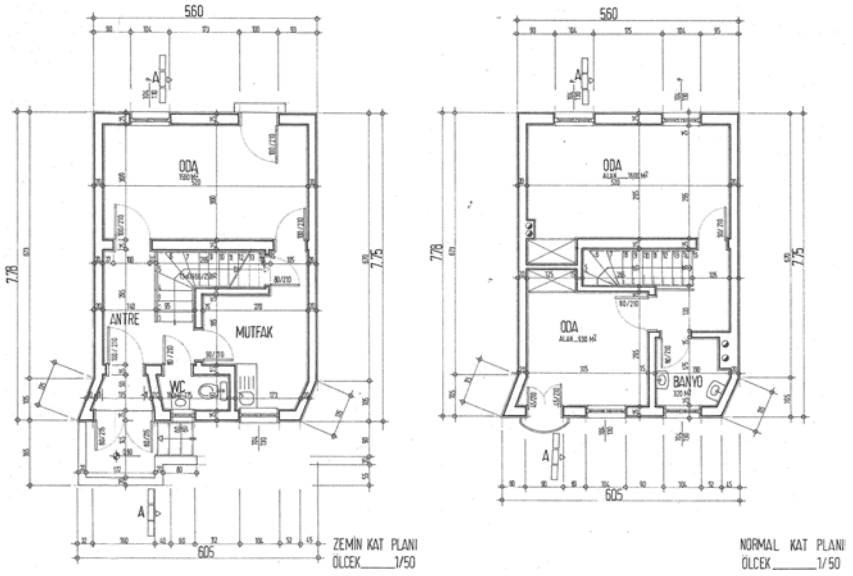

Şekil 4.99 : Bengin Evi, rölöve 1993, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.99'daki rölöve projesi ve **Şekil 4.100'**deki yenileme projesindeki cephe çizimleri kıyaslandığında, tek farkın ön cepheye bakan çatı pencereleri olduğu görülmektedir. Buradan, kullanılabilir bir çatı katı eklendiği sonucu çıkarılabilir. **Şekil 4.102'**deki çatı katı planı bu düşünceyi doğrular.

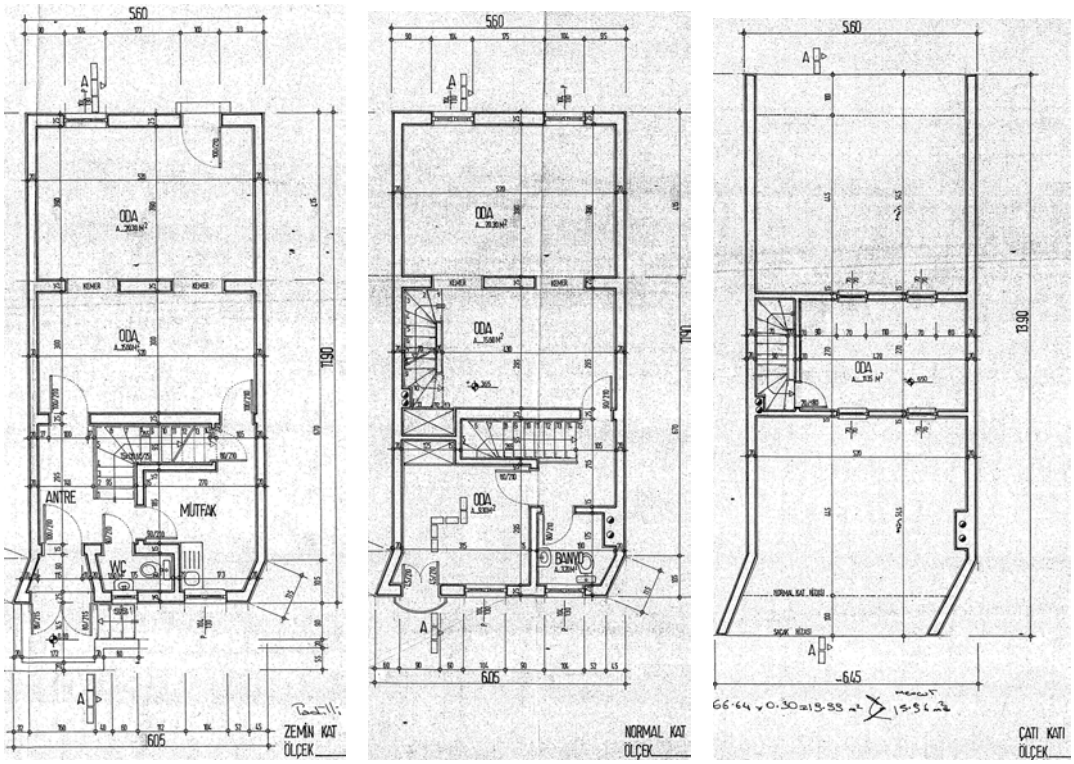

Şekil 4.100 : Bengin Evi, yenileme projesi, ön ve arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

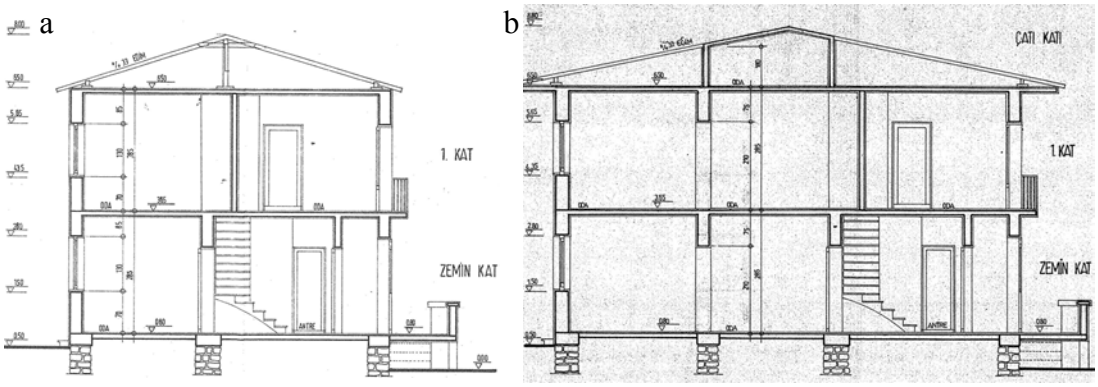
Şekil 4.101 : Bengin Evi, rölöve 1993, zemin ve 1. kat planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.106'daki rölöve planları ve **Şekil 4.107'**deki tadilat projesi planları karşılaştırıldığında ise, yapılan asıl değişiklikler anlaşılabilmektedir. Yapı arka bahçe tarafına doğru 415 cm kadar büyümüş, zemin kat ve birinci katta 390x520 cm büyüklüğünde birer oda eklenmiştir. Bir de çatı katına 270x420 boyutlarında bir oda ve bu odaya ulaşan bir merdiven eklendiği görülmektedir. Yenileme projesinin planlarında görülen değişiklikler böyle özetlenebilir.

Şekil 4.102 : Bengin Evi, yenileme projesi, zemin, 1. ve çatı katı planı (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.103.a'daki rölöve kesit ve **Şekil 4.103.b'**deki yenileme projesinin kesitine bakıldığında yapılan değişimler net olarak okunabilir. Yapının arka tarafa doğru yaklaşık %50 oranında büyüdüğü, bir çatı katı eklendiği, ve büyüme sebebiyle çatının eğiminin de farklılaşarak değiştirildiği görülmektedir.

Şekil 4.103 : Bengin Evi, rölöve ve yenileme projesi kesitleri (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Görüldüğü gibi, kütle de farklılaştığı halde, Bengin Evi özgün, Rasyonel niteliklerini korumaktadır. Ön cephedeki küçük kare bölüntülü ıslak hacim penceresi, diğer pencere doğramalarının da kare bölümlenmiş oluşu, basık kemerli giriş kapısı ve eğrisel biçimli Fransız balkonu gibi Art Deco akımını anımsatan nitelikleri de varlığını devam ettirmektedir. Yalnızca üçgen biçimli çatı pencereleri, ve Türk evlerinde kullanılan eğrisel saksı koyma mesafesi olan pencere korkulukları, Postmodern öğeler olarak yapıya eklenmiştir.

4.15 Onur Evi

Mimari Proje: Vasıf Köksal

Konumu: Mahmut Yesari Sokak No: 37 Koşuyolu (979 ada 20 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 1996

İşveren: Aybek Onur

Bina Taban Alanı : 76,7 m²

Yapım Tekniği: Betonarme

Şekil 4.104 : Onur Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Onur Evi, Koşuyolu İşçi Evleri'nin parsellerinden birinde konumlanmıştır. Çevresinde, genellikle konut binaları yer almakta, İşçi Evleri'nden günümüze ulaşmış yapılara sıkılıkla rastlanmaktadır. Koşuyolu Evleri gibi, Onur Evi de bahçeli ve iki katlı bir yapıdır.

Şekil 4.105 : Onur Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R.S.).

Onur Evi **(Şekil 4.105)**, bir bodrum, bir zemin, bir normal ve bir çatı katından oluşmaktadır. Bodrum kat dışardan algılanmaz. Zemin kat dikdörtgen bir plana oturmaktadır, ve düz yüzeylerden oluşur. Birinci kat ise, zemin kat üzerine ön ve arka cephelerden 150 cm kadar taşma yaparak biner. Yan cephede kısmi bir balkon çıkması vardır. Giriş aksına göre ortalanmıştır. Diğer cepheler tuğla kaplama ile kaplanmışken bu balkon çıkması ahşap kaplanarak, balkon döşemesinin altı da çizgisel dekoratif biçimde kademelendirilerek vurgulu kılınmıştır **(Şekil 4.106).** Bu dekoratif detay cephelerde birkaç yerde daha karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4.106 : Onur Evi, balkon detayı (Fotoğraf: R.S.).

Yapı beşik çatıyla örtülmüştür, ancak alışıldık Koşuyolu Evleri'nden farklı bir dildedir. Ön cephenin orta kısmında çatı dekoratif olarak yükselir (Şekil 4.105). Kullanılabilir çatı katı ile de beşik çatı kesintiye uğramıştır.

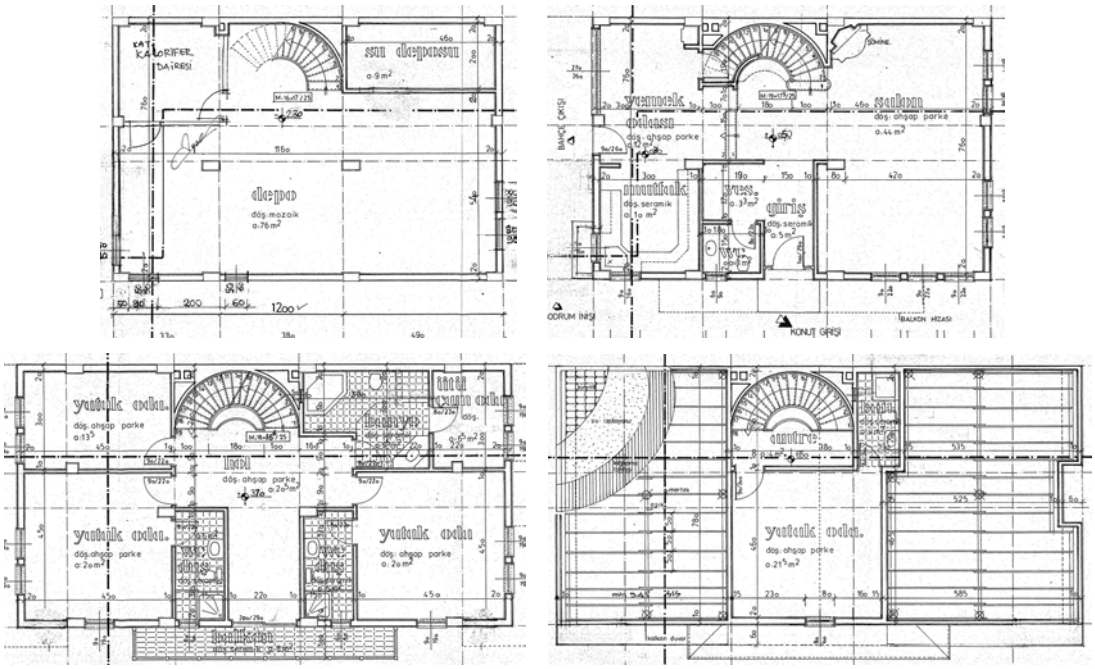

Şekil 4.107 : Onur Evi, giriş cephesinden görünüş (Fotoğraf: R.S.).

Giriş sokağa bakan cephede değil, yan cephededir **(Şekil 4.108)**. Giriş orta aksta yer almaktadır, ve genel boyutlandırmalar bu aksa göre simetrik görünmektedir. Ancak, cephe doluluk boşlukları simetrik değildir. Arka cephede, zemin kat hizasında bahçeye açılan yere kadar inen camlar varken, ön cephede her iki katta da standart boyutlarda pencereler vardır. Yan cephedeki doluluk-boşluk oranları, ön ve arka cephelerden farklıdır. Pencere doğramaları, cephe çizimlerinden (Şekil 4.108) farklı bir karakterdedir; çizimlerde görülen küçük kare bölüntüler, realizasyonda görülmemektedir. Birinci kat hizasındaki balkon çıkmasından hemen sonra yükselen üçgen bir alınlık vardır.

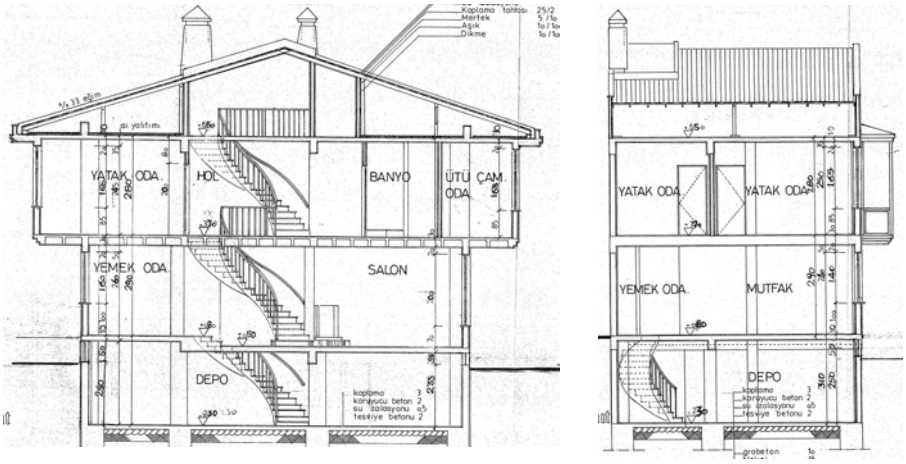

Şekil 4.108 : Onur Evi, ön, yan ve arka cephe çizimleri (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.109 : Onur Evi, bodrum, zemin, 1. ve çatı katı planları (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Mekan organizasyonuna bakıldığında genellikle doksan derecelik açılar karşımıza çıkar **(Şekil 4.109)**. Bodrum kat, servis mekanlarını içerir; bu katta depolar ve kalorifer dairesi bulunmaktadır. Zemin katta giriş bölümü, mutfak ve yemek bölümü ve salon yer almaktadır. Mutfak, arka bahçeye açılmaktadır. Bu kattaki mekanlar net algılanabilir, net bölümlenmiş mekanlardır. Merdiven eğrisel formuyla bunca dik açılı formlar arasında göze çarpan bir unsur olarak belirmektedir. Birinci katta yatak odaları ve banyolar bulunur, bunlar da tamamen dikdörtgen forma sahip mekanlardır. İki yatak odasının kendine ait banyosu vardır. Katta bir tane de ortak kullanıma açık banyo ve çamaşır odası yer almaktadır. Çatı katında da bir yatak odası ve banyo bulunur. Genel olarak bakıldığında, Koşuyolu Evleri'nden daha konforlu bir mekan anlayışı göze çarpmaktadır.

Şekil 4.110 : Onur Evi, kesitler (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.111 : Onur Evi, zemin kat iç mekandan bir görünüş (Fotoğraf: R.S.).

İç mekanların dekorasyonu incelendiğinde **(Şekil 4.111)**, sade bir tasarım anlayışı göze çarpmaktadır. Yalnız tavan motifleri, merdiven korkulukları **(Şekil 4.112)**, farklı kaplama malzemelerinin kullanımı mekanlara kendine özgülük kazandırmıştır.

Şekil 4.112 : Onur Evi, merdivenden bir detay (Fotoğraf: R.S.).

Gerek kütlesel bakımdan, gerekse plan organizasyonu ve iç mekanlar bakımından incelendiğinde, Onur Evi'nin Rasyonel niteliklerin yanı sıra Postmodern niteliklere de sahip olduğu görülmektedir. Genellikle düz yüzeyler ve prizmatik biçimlerden oluşan bir yapı olmasına rağmen, yan cephedeki çıkma, ve Türk Evleri'ni anımsatan kaplama tarzı, yine bu cephedeki baskın üçgen alınlık formu, bir :Neo Art Decor ifadesi olan cephelerdeki döşeme kademelenmesi, Postmodern nitelikler olarak kendini göstermektedir.

4.16 Avcı Evi

Mimari Proje: Süreyya Sağlam

Konumu: Mahmut Yesari Sokak No: 89 Koşuyolu (991 ada 23 parsel)

İşlevi: Konut

Yapım Tarihi: 1955

Yenileme Tarihi: 1985

İşveren: Gülsüm Avcı

Bina Taban Alanı : 76,7 m²

Yapım Tekniği: Yığma

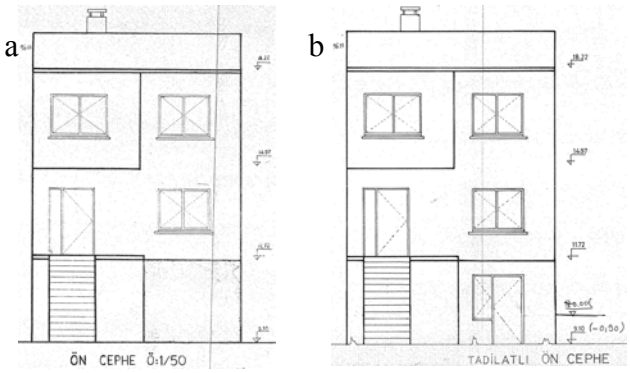
Şekil 4.113 : Avcı Evi, vaziyet planı (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Avcı Evi, **Bölüm 3.2.2.**'de sunulmuş olan Koşuyolu İşçi Evleri'nden günümüze ulaşmış bir örnektir. Bu konutun bulunduğu Mahmut Yesari Sokak'taki yapıların çoğunu da, özgün niteliklerini çok fazla kaybetmeden günümüze ulaşmış İşçi Evleri oluşturur. Bir çoğunun da konut olarak kullanımı devam etmektedir.

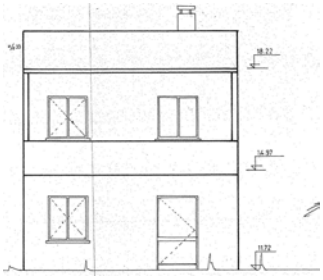
Şekil 4.114 : Avcı Evi, genel görünüş (Fotoğraf: R. S., 2009).

Avcı Evi de çok fazla değişmeden bugüne ulaşmıştır. Cephedeki değişiklikler **Şekil 4.114'**de görülebileceği gibi pencere doğramalarının ahşap yerine PVC olması, bu pencerelerin panjurlarla kapatılması, ve belediyeden edinilmiş çizimlerde de görülebileceği gibi (**Şekil 4.115**) bodrum kata bir dükkan eklenmiş olmasıdır. Bodrum katın cephesine bu dükkanın kapısı ve bir de pencere eklenmiştir. Bunların dışında, yapının ilk yapıldığı halinin cephe rengi bilinmese de, bölgedeki İşçi Evleri'nin hepsinin renginin birbirinden farklı olması yapının renginin de değiştirildiği olasılığını düşündürmektedir. Çıkma, cephenin somon renginden farklı olarak sarı ile boyanmış, bu şekilde daha vurgulu kılınmıştır.

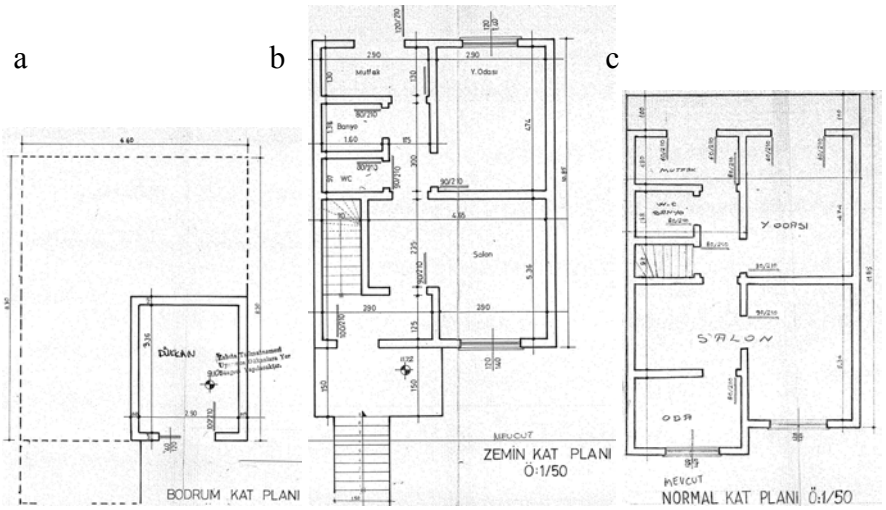
Şekil 4.115 : Avcı Evi, ön cephenin özgün ve tadilatlı hali (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Şekil 4.116'daki cephe çizimlerine bakıldığında, ön cephede yapılmak istenen değişiklik anlaşılmaktadır. Özgün halinde (**Şekil 4.98.a**) düz ve dolu görünen bodrum kat cephesi, yapılan tadilatla değişmiş, dükkan kapısı ve penceresi eklenmiştir (**Şekil 4.98.b**). Arka cephe görüntülenememiş olsa da, belediyeden edinilmiş çizime göre (**Şekil 4.103**) özgün halinden farklı görünmemektedir.

Şekil 4.116 : Avcı Evi, arka cephe (Kadıköy Belediyesi arşivi).

Kat planları, özgün halleriyle (**Şekil 3.49**) kıyaslandığında bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bodrum kat planında (**Şekil 4.117.a**), daha önce de değinildiği gibi bir dükkan eklenmiştir. Zemin kat planında (**Şekil 4.117.b**) mutfağın küçültülerek tek olan wc sayısının ikiye çıkarıldığı görülmektedir. Normal kat planında ise (**Şekil 4.117.c**) bir odanın küçültülerek ve salon iki bölmeli hale getirilmiştir. Yalnız bu değişiklikler, kat sahiplerinin ihtiyaçlarına göre şekillendiği düşünülen, mekan organizasyonunu çok fazla etkilemeyen değişikliklerdir.

Şekil 4.117 : Avcı Evi, kat planları (İ.T.Ü. Uyg. Ar. Mer.).

Görüldüğü üzere, Avcı Evi zaman içerisinde ilk durumuna göre fazla bir değişim geçirmemiştir, yapılan kısmi değişiklikler de binanın Rasyonalist yaklaşımını bozmamıştır. Bu durum, Koşuyolu semt dokusunun özgünlüğünün korunması bakımından olumlu katkı sağlamaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de 20. yüzyıl boyunca, mimari tasarımlarda ulusallık ile evrensellik arasında gidip gelen bir tavır söz konusu olmuştur. Yeni Cumhuriyet'e uygun yeni yaşam biçimi arayışlarıyla dolu olan bu yüzyılda, mimarlık çalışmaları ve tartışmaları daha önce görülmemiş biçimde önem kazanmıştır. Bu öncelikle, Batı tarzında insan ve toplum görüntüsüne bir an önce kavuşma isteği ile biçime haddinden ve özünden fazla önem verilmesinden kaynaklanmaktadır, ancak mimariye modern anlayışın kazandırılabilmesi açısından faydalı olmuştur. Kent planlaması son derece önemli bir hale gelmiş, o zamanlara değin yapılmamış çalışmalar gerçekleşmiştir. Konut ve toplu konut projeleri de, şehirleşme sonucu hızla artan konut ihtiyacını karşılamanın yanısıra, modern toplumu oluşturma çabasının bir parçası haline gelmiştir. Amaç sadece barınma ihtiyacını gidermek değil, modern bir yerleşimle çevrelenmiş olan halkın hayatını modern bir şekilde biçimlendirmesine olanak sağlamaktır.

II. Milli Mimari Akımı'nın henüz çözülmeye başladığı bir dönemde inşa edilmeye başlanan Koşuyolu konutları (1951), hem biçimciliğe kaçmayan yalın nitelikte yerel Türk ve Anadolu mimarisi izlerini taşımakta, hem de Modern Mimari ve Rasyonalizm'in olanaklarını ve tasarım anlayışını kullanmaktadır. Yerleşimi oluşturan tüm toplu konut projelerinde –Emlak Bankası Koşuyolu Evleri, Koşuyolu İşçi Evleri, Kredi-Yapı Sandığı Koşuyolu Evleri, Koşuyolu Tersane Evleri ve Koşıyolu Belediye Evleri'nde- benzer planlama ilkeleri ve mimari nitelikler kullanılmıştır. O dönemdeki toplu konut ve sosyal mesken tartışmalarının da tasarımına yansıdığı bu konutlar, modern sosyal hayatın gereklerini dikkate alarak sosyal mesken anlayışı uyarınca belli bir konfor ve yaşam standardı yakalanmaya, döneminin mimari anlayışını yansıtan nitelikli bir yerleşme ve şehircilik anlamında da ileri düzeyde bir planlama anlayışının benimsemeye çalışılmış olması ile dönemin önemli bir tarihsel belgesi niteliğindedir.

Türk modern mimarlığı ve tarihi açısından önemli olan yerleşme, her ne kadar 'gelişim dokusu korunan konut alanları' içine girse de günümüze çok fazla değişiklikler geçirerek gelmiştir. Bu değişim, tüm İstanbul kentinin değişimiyle

kıyaslandığında daha mütevazı kalsa da, özellikle 1970'lerden, Boğaziçi köprüsünün açılışından sonra, bölgenin köprüye yakınlığı keşfedilince, bahçeli az katlı yapıların bulunduğu nitelikli bir yerleşme oluşu itibarıyla da işyerleri için oldukça cazip bir saha haline gelmiş; ve bölgenin karakterinin değişmesinde asıl etkili olan durum bu olmuştur. Bölgenin mimari ve yerleşim niteliklerini asıl tehdit eden konu, toplu konut yapılarının yıkılması ya da farklılaştırılması ile işyerlerine dönüştürülmesidir (bkz. **Ek.01**).

Bölüm 4.14'deki Bengin Evi Belediye evleri'nden, **Bölüm 4.16'**da sunulmuş olan Avcı Evi de Koşuyolu İşçi Evleri'nden bugüne nerdeyse değişmeden ulaşmış örneklerdir. Bu binalar, inşa edildiği dönemdeki gibi rasyonel ve bölgeselci tasarım anlayışını günümüze taşıyan nadir örneklerdendir. **Bölüm 4.11'**deki Reşat Nuri Güntekin Okulu Emlak Bankası Evleri projesi dahilinde okul binası olarak inşa edilmiştir. Bugün de okul olarak kullanımı devam etmesine rağmen, ek binaların inşasıyla kütlesel olarak değişikliğe uğramıştır. Ek yapılarda Rasyonalist nitelikler devam ederken, ilk binadaki yerel niteliklere rastlanmamaktadır.

Koşuyolu Toplu Konutları'nın günümüze ulaşmış örneklerinden bir çoğunun da hem kullanım amacı, hem de mimari nitelikleri değişmiştir. **Bölüm 4.1'**de sunulmuş olan Biber Kafe, mal sahibi tarafından özgün niteliklerinin korunmaya çalışıldığı ifade edilen bir Emlak Bankası evidir. Buna rağmen, kullanım amacının değişmesi yapının mimari niteliklerini de değişmeye zorlamıştır. Daha fazla alana gereksinim duyulduğundan kış bahçeleri eklenmiş; bu, yapının özgün algısını kısmen değişikliğe uğratmıştır. Kafede, yer yer geleneksel Türk evi imajının güçlendirilme çabası gözlemlenmiş; yapı bu noktalarda Post-Modern nitelik kazanmıştır. Yani, bir yandan yapının Rasyonalist nitelikleri sürdürülürken, bir yandan da Post-Modern nitelikler eklenmiştir. **Bölüm 4.3'**deki Med Yapı Binası da Emlak Bankası Evleri'ndendir; bir konut yapısı olarak inşa edilmişken, bugün ofis olarak kullanılmaktadır. Ofis yapısına dönüşürken yapılan ek bölümle kütlesel olarak, cephe kaplamasının farklılaştırılmasıyla da algısal olarak değişime uğramıştır. Rasyonel nitelikleri devam etse de, yanılsamalı cephe kaplaması, Türk evine göndermeler yapması gibi Post-modern özellikler de görülmektedir.

Bölgede sonradan yapılmış konut yapılarında ağırlıklı eğilim Rasyonalizm, "Yumuşamış Rasyonalizm" ve Post Modernizm'dir. Bunlarda genellikle mütevazı bir tasarım yaklaşımı, bölge dokusuna uyum çabası gözlemlenmiştir. Çoğunluğu

Koşuyolu Toplu Konutları gibi iki katlı ve bahçeli olarak inşa edilmiştir. **Bölüm 4.7'**deki Sağlam Evi ve **Bölüm 4.8'**deki Barkan Evi en Rasyonalist uygulamalara örnektir. Fakat yine de, bu yapılarda da Rasyomalizm tek başına hakim olan yaklaşım değildir. Sağlam Evi, yer yer Neo-Art Deco ifade şekillerine sahip olmasıyla Post-Modern özellikler göstermektedir. Barkan Evi'nde ise hakim eğilimin "Yumuşamış Rasyonalizm" (Özer, F., 2007) olduğu söylenebilir. **Bölüm 4.10'**daki yapıda da yine Rasyonalizm ve Neo-Art Deco – Post-Modernizm etkileri bir arada görülmektedir. **Bölüm 4.15'**de sunulan Onur Evi'nde de aynı tarzda ikili yaklaşım söz konusudur. Rasyonalizm, yapılan bazı tarihsel ve biçimsel göndermelerle Post-Modernizm ile yan yana yer almaktadır. **Bölüm 4.2'**deki Taraoğlu Evi'nde ise Post-modernist bir yaklaşım gözlemlenmektedir. Bu yapıdaki geleneksel Türk Evi'ne yapılmış biçimsel göndermeler, Koşuyolu Evleri'nde rastlanmayan bir yaklaşımdır. **Bölüm 4.12'**de sunulmuş Adalı Evi'nde daha tek defaya özgü bir tasarım anlayışına rastlanmaktadır, yine de yapı tamamen geometrik formlardan ve dik açılardan oluşması itibariyle "Yumuşamış Rasyonalizm"e dahil edilebilir.

Koşuyolu'nda değişimin en çok gözlemlenebildiği alan bölgede sonradan yapılmış ofis yapılarıdır. Bu yapılarda; bahçeli yapılaşma niteliği kaybolmakta, kat sayıları artmakta, kütle ölçeği büyümekte, bölgede hakim olan mütavazı mimari üsluptan uzaklaşılmakta ve farklı yapı malzemeleri kullanılmaktadır. İşbu nedenlerden dolayı Koşoyolu dokusu ve özgün nitelikleri bozulmaktadır. Örnek olarak gösterilebilecek **Bölüm 4.4'**deki EMF Yeminli Mali Müşavirlik Binası, **Bölüm 4.5'**deki Otkonsaş Binası, **Bölüm 4.6'**daki Medusa Plus Binası ve **Bölüm 4.13'**deki Onko Ecza Sanayi Binası'da görülen ağırlıklı tasarım eğilimleri "Yumuşamış Rasyonalizm"dir. Yanı sıra Beyazlar yaklaşımına ve Post-Modern etkilere rastlanmaktadır. Bu yapılarda Koşuyolu Evleri'ndeki bölgeselci yaklaşım hiç görülmemektedir, bina boyutları, Koşuyolu Evleri'nden daha büyüktür, bahçeleri ve yeşil alanları yoktur, bina etrafında kalan alan, otopark ya da servis girişi olarak kullanılmaktadır.

Koşuyolu, İstanbul'un diğer semtleriyle karşılaştırıldığında, daha özünü korumaya çalışan bir semttir, daha bilinçli bir mimari anlayış söz konusudur. Yerleşimin en önemli özelliklerinden olan bahçeli yapılaşma ve az katlılık, yeni yapılan ofis binalarında pek görülmemesine rağmen, konut yapılarında devam etmektedir. Bahçeli yapıların bazılarında bahçelerin küçülmesi, bazı yapıların bodrum katlarında parselin tamamının kullanılmasıyla bahçenin yeşil niteliğini yitirmesi ve bölge plan

notlarında cadde üzeri yapılaşmada kat sınırının üçe çıkarılması, diğer bölgelerde de çatı katlarının yapılması gibi değişimlerle bu nitelikler yer yer kesintiye uğramıştır.

Günümüzde Koşuyolu'na bakıldığında, Rasyonalizm yerine farklı tutumların bir arada yer aldığı görülmektedir. Bölgedeki yapıların küçük bir kısmı değişmeden günümüze ulaşmıştır, bu yapılar yapıldığı dönemin rasyonel ve yerel mimari anlayışını günümüze taşımaktadır. Yapıların bir kısmı da bir takım değişiklikler geçirerek bugüne ulaşmıştır, bu değişiklikler genellikle yapıya Post-Modern tutum kazandıracak niteliktedir. Sonradan yapılan konut yapılarında da bu Rasyonalizm – Post-Modernizm birlikteliği görülmektedir. Bir kısım yapılar da, bölgeye ciddi değişim getiren yapılardır, bunlar çoğunlukla sonradan yapılmış ofis binalarıdır. Bu binalarda görülen ağırlıklı eğilim Post-Modernizm'dir. Yapı boyutları ve parselasyon birkaç örnek dışında genelde çok fazla değişmemiştir; bu, dokunun korunmasında etkilidir.

Koşuyolu Bölgesi'ndeki değişimi ve bugünkü durumunu analiz edebilmek adına incelenen örnekler sonucunda; Koşuyolu Toplu Konutları'nda yapıldığı dönemin ağırlıklı eğilimi Rasyonalizm ve bölgeselci mimari anlayış hakimken, günümüzde Rasyonalizm, Brutalizm, Beyazlar, Neo Art Deco, Post-Modernizm olmak üzere çoğulcu bir yaklaşıma gidişin söz konusu olduğu anlaşılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Modern Mimari yapıtlarının pek azının günümüze ulaştığı bir ortamda, Koşuyolu bölgesinin dokusunun ve yerleşim niteliklerinin çoğunlukla korunması, Koşuyolu Evleri'nden de bir takım değişikler geçirerek de olsa günümüze ulaşan örneklerinin bulunması, dönemin mimari ideallerini göstermesi ve halen yüksek nitelikli ve yaşayan bir çevre sunması bakımından anlamlıdır.

KAYNAKLAR

Akbulut, M. R., 1994: Koşuyolu, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, s.78-79, İstanbul, Türkiye.

Alsaç, Ü., 1976: Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki Evrimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Baskı Atölyesi, Trabzon, Türkiye.

Alsaç, Ü., 2007: İkinci Ulusal MimarlıkDönemi, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.99-108, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Altaban, Ö., 1998: Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss. 41-64, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Alus, S. M., 1995: İstanbul Kazan Ben Kepçe, İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Anon., 1953: Levend ve Koşuyolu Evleri, Emlak Bankası Broşürü, Türkiye.

Anon., 1957: Kredi Yapı Sandığı ve Kadıköy Koşuyolu Evleri, Kredi Yapı Sandığı Anonim Şirketi, İstanbul, Türkiye.

Anon., 1962: Türkiye Emlak Kredi Bankası 1946-62 Dönemi Toplu Konut Uygulamalarına Ait Broşür, Türkiye.

Anon., 1975: 50 Yıllık Yaşantımız, 1923-1933, cilt:1, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Anon., 2004: Koşuyolu'nda TE Sağlam Evi. *Yapı Dergisi*, Sayı **274**, ss.83-86

Arıtan, Ö., 2008: Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı; Modernleşme ve Cumhuriyetin Kamusal Mekan Modelleri. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **342**, ss. 49-56.

Arseven, C. E., 1931: Yeni Mimari, Agah-Sabri Kitaphanesi, İstanbul

Aru, K. A., 1951: İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupa'sında Mesken Problemi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

Aru, K., A., Gorbon, R., 1952: Levend Mahallesi. *Arkitekt,* 1952, ss.174-181.

Aslanoğlu, İ., 2001: Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı; 1923-1938, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, Türkiye.

Balamir, A., 2003: Mimari Kimlik Temrinleri II: Türkiye'de Modern Yapı Kültürünün Bir Profili. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **314**, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=26&RecID=260, alındığı tarih 12.04.2009.

Baltacıoğlu, İ. H., 1943: Türk'e Doğru, Yeni Adam-Kültür Basım Evi, İstanbul, Türkiye.

Batur, A., 1984: Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, İstanbul, Türkiye.

Batur, A., 1985: Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* **Cilt 4**, ss.1038-1088, İletişim Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Batur, A., 1998: 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss. 209-234, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Batur, A., 2006: Türk Mimarlığında "Modernite" Kavramı Üzerine. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **329**, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=42&RecID=1055, alındığı tarih 20.08.2009.

Batur, A., 2007: Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.71-96, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Bilgin, İ., 1998: Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet'in İmarı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss.255-272, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Bozdoğan, S., 1997: The Pradicement of Modernism in Turkish Architectural Culture: An Overview. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, ss.133-156, Eds. Bozdoğan, S., Kasaba, R. University of Washington Press, Washington, ABD.

Bozdoğan, S., 2008: Modernizm ve Ulusun İnşası; Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür, Metis Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Broek, van den J. H., 1964, Habitation 3 U.I.A.: Programme, Design and Production, Elsevier Publishing Company, New York, U.S.A.

Cengizkan, A., 2002: Modernin Saati; 20. Yüzyılda Modernleşme ve Demokratikleşme Pratiğinde Mimarlar, Kamusal Mekan ve Konut Mimarlığı, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, Türkiye.

Eldem, S. H., 1939: Milli Mimari Meselesi. *Arkitekt 9*, Sayı. **9-10**, ss. 220-221.

Gönen, E., 2007: İstanbul Mimari Dokusunda Modern Sonrası Uygulamalar, *Yayınlanmamş Doktora Tezi,* İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Ihringer, G. B., ve Ketenci, N., 2007: Sekenesi Şen bir Mahalleydi Koşuyolu. *İstanbul – Türk Tarih Vakfı Yayınları.* Sayı. **58**, Ocak, ss.128-131.

İncedayı, D., 2004: Çağdaş Bir Dönüşüm Uygulaması: Koşuyolu'nda Bir Konut Yenilemesi. *Mimarist.* Sayı. **12**, Haziran, ss.93-96.

İstanbul Teknik Üniversitesi, Çevre ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Kadıköy Belediyesi, Plan ve Proje Arşivi

Karaosmanoğlu, Y. K., 1972: Ankara, Remzi Kitabevi, İstanbul, Türkiye.

Kayra, C., 1990: Eski İstanbul'un Eski Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Kayra, C., 1990: İstanbul, Mekanlar ve Zamanlar, Ak Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Kortan, E., 1971: Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi (1950-1960) XX. Yüzyılın Başından 1950'ye Kadar Olan Sürede Modern Mimarlığın Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişmesiyle Birlikte, Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Kuban, D., 1996: İstanbul: Bir Kent Tarihi; Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Kurtel, B. B., Çakıl, C., 2004: Art Nouveau Yapılar, *Geçmişten Günümüze Beyoplu II,* **2. Cilt**, ss.609-632, Eds. Genim, M. S., Dağlı, Y., Karakaya, E., İstekli, M., Çakıl, D., Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul, Türkiye.

Mimar Behçet ve Bedrettin, 1933: Türk İnkılap Mimarisi, *Mimar,* s.265-266.

Mortaş, A., 1950: İş Bankası Piyango Evleri, *Arkitekt,* 1952, ss.14-16.

Özdoğan, F., Balkan, A., Arpat, A., 1950: İstanbul Belediyesi'nin Ucuz Evler Müsabakası Münasebetiyle, *Arkitekt*, Sayı **221-222**, ss. 135-136.

Özer, B., 1964: Rejyonalizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

Özer, B., 1964: Mimarimiz ve Araştırma. *Mimarlık.* Sayı **8**, ss.5-6.

Özer, F., 1982: Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

Özer, F., Karasözen, R., 2006: Çağdaş İstanbul Mimarlığı'nda Post-Modernizm'in Rasyonel Temeli. *İ.T.Ü. Dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım.* Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1, Eylül, 2006, ss.107-114.

Özer, F., 2007: 1950 Sonrası Çağdaş Mimarlık Ders Notları. İ.T.Ü. Mimarlık Tarihi Bölümü.

Sayar, Y., 2000: Türkiye'de Modernleşme ve Milliyetçilik: Milli Kimlik Sorunu ve Mimari İfadesi. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **291**, ss. 48-52.

Sayar, Y., 2004: Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: Bir Değerlendirme. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **320**, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=38&RecID=838, alındığı tarih 20.03.2009.

Sayar, Z., 1952: Merbank Mahallesi Zincirlikuyu. *Arkitekt,* 1952, ss.215-224.

Sey, Y., 1998: Cumhuriyet Dönemi'nde Konut, *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss.25-39, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Sey, Y., 1998: Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss.273-300, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Sey, Y., 2007: Yeni Vatandaşların Barındırılması: Konut politikaları ve Toplu Konut, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.159-181, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Sözen, M., 1984: Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983), Türkiye İş Bankası, Ankara, Türkiye

Şehsuvaroğlu, A., 2009: Kişisel Görüşme.

Şener, H., ve Yıldız, D., 2000: Dünden Bugüne Koşuyolu. *Mimarlık/ TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **291**, ss. 26-37.

Tankut, G., 1984. Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı, *Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Tankut, G., 1993: Bir Başkentin İmarı Ankara: (1929-1939), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Türkiye.

Tanyeli, U., 1998: 1950'lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve 'Reel Mimarlık', *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, ss.235-254, Eds. Sey, Y., Özkan, D., Türkiye İş Bankası & Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Tapan, M., 2007: Uluslar arası Üslup: Mimarlıkta Liberalizm, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.111-122, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Tekeli, İ., 2007: Türkiye'de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.15-36, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

Teoman, Z., 1980: Kadıköy ve Kadıköy'ün Öyküsü, Gençlik Kitabevi, İstanbul, Türkiye.

Ural, S., 1974: Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık. *Mimarlık – TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı.**1- 2**, ss. 5-6.

Ünsal, B., 1973: Mimarlığımız 1923-1950. *Mimarlık – TMMOB Mimarlar Odası.* Sayı. **2**, ss. 19-62.

Vanlı, Ş., 2006: Mimariden Konuşmak, Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı, Eleştirel Bakış, I. Cilt: Başlarken ve 1920'lerden 1980'lere Türk Mimarisi, VMV Yayınları, Ankara, Türkiye.

Vanlı, Ş., 2006: Mimariden Konuşmak, Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı, Eleştirel Bakış, II. Cilt: Türk Mimarlığında Son Yirmi Yıl, VMV Yayınları, Ankara, Türkiye.

Yücel, A., 2007: Çoğulculuk İş Başında: Türkiye'nin Bugünkü Mimarlık Manzarası, *Modern Türk Mimarlığı 1900-1980*, ss.125-156, Eds. Holod, R., Evin, A., Özkan, S., Yalçın Matbaacılık, Ankara, Türkiye.

EKLER

EK.01 : Koşuyolu Yerleşimi arazi kullanımı analizi, 2009.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad:	**Reyhan SUOĞLU**
Doğum Yeri ve Tarihi:	**Samsun, 11.10.1983**
Lisans Üniversite:	**İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi / Mimarlık Bölümü (2001-2006)**

EK.01

KOŞUYOLU BÖLGESİ

ARAZİ KULLANIMI ANALİZİ

KONUT YAPILARI

İŞ VE TİCARET YAPILARI

KAFE & RESTORAN YAPILARI

SAĞLIK YAPILARI

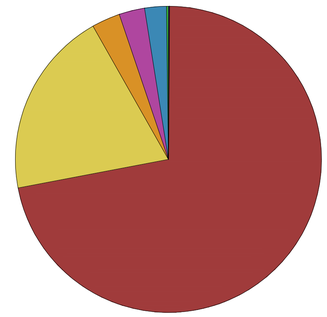
EĞİTİM YAPILARI

KÜLTÜR YAPILARI

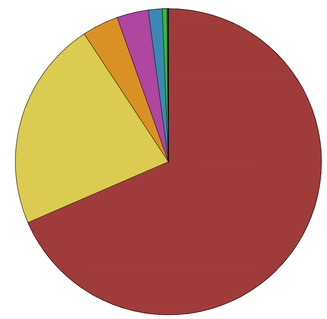
DİN YAPILARI

KOŞUYOLU SEMT SINIRI

KOŞUYOLU TOPLU KONUT ALANLARI SINIRI

TÜM KOŞUYOLU SEMTİ İÇİN

KOŞUYOLU TOPLU KONUTLARI ALANLARI İÇİN